

საქართველოს კონსტიტუცია

საქართველოს კონსტიტუცია

ჩვენ, საქართველოს მოქალაქენი, რომელთა ურყევი ნებაა, დავამკვიდროთ დემოკრატიული საზოგადოებრივი წესწყობილება, ეკონომიკური თავისუფლება, სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფო, უზრუნველვეყოთ ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებანი და თავისუფლებანი, განვამტკიცოთ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა და სხვა ხალხებთან მშვიდობიანი ურთიერთობა, ქართველი ერის მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრიობის ტრადიციებსა და საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის ისტორიულ-სამართლებრივ მემკვიდრეობაზე დაყრდნობით, ღვთისა და ქვეყნის წინაშე ვაცხადებთ ამ კონსტიტუციას.

თავი პირველი. ზოგადი დებულებები

მუხლი 1. სახელმწიფო სუვერენიტეტი

1. საქართველო არის დამოუკიდებელი, ერთიანი და განუყოფელი სახელმწიფო, რაც დადასტურებულია 1991 წლის 31 მარტს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის აფხაზეთის ასსრ-ში და ყოფილ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში ჩატარებული რეფერენდუმით და 1991 წლის 9 აპრილის საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტით.

2. საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორია განსაზღვრულია 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით. საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა და სახელმწიფო საზღვრის ხელშეუხებლობა დადასტურებულია საქართველოს კონსტიტუციითა და კანონებით, აღიარებულია სახელმწიფოთა მსოფლიო თანამეგობრობისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორიის გასხვისება აკრძალულია. სახელმწიფო საზღვრის შეცვლა შეიძლება მხოლოდ მეზობელ სახელმწიფოსთან დადებული ორმხრივი შეთანხმებით.

მუხლი 2. სახელმწიფო სიმბოლოები

1. საქართველოს სახელმწიფოს სახელწოდებაა „საქართველო“.
2. საქართველოს დედაქალაქი არის თბილისი.
3. საქართველოს სახელმწიფო ენა არის ქართული, ხოლო აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში – აგრეთვე აფხაზური. სახელმწიფო ენა დაცულია ორგანული კანონით.
4. საქართველოს სახელმწიფო დროშა, გერბი და ჰიმნი დადგენილია ორგანული კანონით, რომელიც გადაისინჯება კონსტიტუციის გადასინჯვისთვის განსაზღვრული წესით.

მუხლი 3. დემოკრატია

1. საქართველო არის დემოკრატიული რესპუბლიკა.
2. სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროა ხალხი. ხალხი ძალაუფლებას ახორციელებს თავისი წარმომადგენლების, აგრეთვე რეფერენდუმისა და უშუალო დემოკრატიის სხვა ფორმების მეშვეობით.
3. არავის აქვს უფლება მიითვისოს ხელისუფლება. საყოველთაო არჩევნებში არჩეული ორგანოს მიმდინარე უფლებამოსილების ვადის კონსტიტუციით ან კანონით შემცირება ან გაზრდა დაუშვებელია.
4. პოლიტიკური პარტიები მონაწილეობენ ხალხის პოლიტიკური ნების ჩამოყალიბებასა და განხორციელებაში. პოლიტიკური პარტიების საქმიანობა ეფუძნება მათი თავისუფლების, თანასწორობის, გამჭვირვალობის და შიდაპარტიული დემოკრატიის პრინციპებს.

მუხლი 4. სამართლებრივი სახელმწიფო

1. საქართველო არის სამართლებრივი სახელმწიფო.
2. სახელმწიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს, როგორც

ნარუვალ და უზენაეს ადამიანურ ღირებულებებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახელმწიფო შეზღუდული არიან ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლით. კონსტიტუცია არ უარყოფს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს, რომლებიც აქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ თავისთავად გამომდინარეობს კონსტიტუციის პრინციპებიდან.

3. სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება ხელისუფლების დანაწილების პრინციპზე დაყრდნობით.

4. სახელმწიფო ხელისუფლება ხორციელდება კონსტიტუციითა და კანონით დადგენილ ფარგლებში. საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია. საკანონმდებლო და სხვა ნორმატიული აქტების მიღებისა და გამოცემის ზოგადი წესი და მათი იერარქია განისაზღვრება ორგანული კანონით.

5. საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას ან კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიმართ.

მუხლი 5. სოციალური სახელმწიფო

1. საქართველო არის სოციალური სახელმწიფო.

2. სახელმწიფო ზრუნავს საზოგადოებაში სოციალური სამართლიანობის, სოციალური თანასწორობისა და სოციალური სოლიდარობის პრინციპების განმტკიცებაზე.

3. სახელმწიფო ზრუნავს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე თანაბარ სოციალურ-ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ განვითარებაზე. მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებისათვის კანონი ქმნის განსაკუთრებულ პირობებს.

4. სახელმწიფო ზრუნავს ადამიანის ჯანმრთელობისა და სოციალურ დაცვაზე, საარსებო მინიმუმითა და ღირსეული საცხოვრებლით უზრუნველყოფაზე, ოჯახის კეთილდღეობის დაცვაზე.

სახელმწიფო ხელს უწყობს მოქალაქეს დასაქმებაში. საარსებო მინიმუმის უზრუნველყოფის პირობები განისაზღვრება კანონით.

5. სახელმწიფო ზრუნავს გარემოს დაცვასა და ბუნებრივი რესურსებით რაციონალურ სარგებლობაზე.

6. სახელმწიფო ზრუნავს ეროვნული ფასეულობებისა და თვითმყოფადობის, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვაზე, განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარებაზე.

7. სახელმწიფო ზრუნავს სპორტის განვითარებაზე, ჯანსაღი ცხოვრების წესის დამკვიდრებაზე, ბავშვებისა და ახალგაზრდების ფიზიკურ აღზრდასა და სპორტში მათ ჩართვაზე.

8. სახელმწიფო ზრუნავს უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულეების სამშობლოსთან კავშირის შენარჩუნებასა და განვითარებაზე.

მუხლი 6. ეკონომიკური თავისუფლება

1. ეკონომიკური თავისუფლება აღიარებული და უზრუნველყოფილია.

2. სახელმწიფო ზრუნავს თავისუფალი და ღია ეკონომიკის, თავისუფალი მენარმეობისა და კონკურენციის განვითარებაზე.

3. დაუმეგებელია კერძო საკუთრების საყოველთაო უფლების გაუქმება.

მუხლი 7. ტერიტორიული მონყობის საფუძვლები

1. საქართველოს უმაღლეს სახელმწიფო ორგანოთა განსაკუთრებულ გამგებლობას მიეკუთვნება:

ა) კანონმდებლობა ადამიანის უფლებების, საქართველოს მოქალაქეობის, მიგრაციის, ქვეყანაში შემოსვლისა და ქვეყნიდან გასვლის, საქართველოში სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა დროებით ან მუდმივად ყოფნის შესახებ;

ბ) სისხლის სამართლის, სასჯელაღსრულების, სამოქალაქო

სამართლის, ინტელექტუალური საკუთრების, ადმინისტრაციული სამართლის, შრომის სამართლის, საპროცესო კანონმდებლობა; მიწის, ნიაღისეულისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების კანონმდებლობა; ფარმაცევტული საშუალებების კანონმდებლობა; კანონმდებლობა საგანმანათლებლო დაწესებულების სტატუსის მოპოვების, აკრედიტაციისა და აკადემიური ხარისხების შესახებ; კანონმდებლობა მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის შესახებ;

გ) საგარეო პოლიტიკა და საერთაშორისო ურთიერთობები; საგარეო ვაჭრობა, საბაჟო და სატარიფო რეჟიმები;

დ) სახელმწიფოს თავდაცვა, სამხედრო მრეწველობა და იარაღით ვაჭრობა; ომისა და ზავის საკითხები; საგანგებო და საომარ მდგომარეობათა სამართლებრივი რეჟიმის დადგენა და შემოღება; შეიარაღებული ძალები; სასამართლოები და პროკურატურა; სახელმწიფო უსაფრთხოება; კრიმინალური პოლიცია და გამოძიება; სახელმწიფო საზღვრის სტატუსი, რეჟიმი და დაცვა; სასაზღვრო-სანიტარიული კორდონი;

ე) სახელმწიფო ფინანსები და სახელმწიფო სესხი; ფულის მოჭრა და ემისია; საბანკო, საკრედიტო, სადაზღვევო, საგადასახადო და სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ვაჭრობის კანონმდებლობა;

ვ) სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის რკინიგზა და საავტომობილო გზები; ერთიანი ენერგეტიკული სისტემა და რეჟიმი; კავშირგაბმულობა; ტერიტორიული წყლების, საჰაერო სივრცის, კონტინენტური შელფის, განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონის სტატუსები და მათი დაცვა; ავიაცია; სავაჭრო ფლოტი; გემთა აღმები; სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ნავსადგურები; თევზჭერა ოკეანესა და ღია ზღვაში; მეტეოროლოგია; გარემოს მდგომარეობაზე დაკვირვების სისტემა; სტანდარტები და ეტალონები; გეოდეზია და კარტოგრაფია; ზუსტი დროის დადგენა; სახელმწიფო სტატისტიკა.

2. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებები და მათი განხორციელების წესი განისაზღვრება საქართველოს

კონსტიტუციური კანონებით, რომლებიც საქართველოს კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილია.

3. საქართველოს ტერიტორიული სახელმწიფოებრივი მოწყობა გადაისინჯება საქართველოს კონსტიტუციური კანონით, უფლებამოსილებათა გამიჯვნის პრინციპის საფუძველზე, ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის სრულად აღდგენის შემდეგ.

4. საქართველოს მოქალაქეები ადგილობრივი მნიშვნელობის საქმეებს აწესრიგებენ ადგილობრივი თვითმმართველობის მეშვეობით, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად. სახელმწიფო ხელისუფლებისა და თვითმმართველი ერთეულების უფლებამოსილებათა გამიჯვნა ეფუძნება სუბსიდიარობის პრინციპს. სახელმწიფო უზრუნველყოფს თვითმმართველი ერთეულის ფინანსური სახსრების შესაბამისობას ორგანული კანონით განსაზღვრულ თვითმმართველი ერთეულის უფლებამოსილებებთან.

5. ორგანული კანონით ანაკლიაში იქმნება განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონა, სადაც ვრცელდება სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმი. ორგანული კანონით შეიძლება შეიქმნას ასევე სხვა განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონები სპეციალური სამართლებრივი რეჟიმით.

მუხლი 8. სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა

რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებასთან ერთად სახელმწიფო აღიარებს საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს საქართველოს ისტორიაში და მის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან. საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა განისაზღვრება კონსტიტუციური შეთანხმებით, რომელიც სრულად უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა სფეროში.

თავი მეორე. ადამიანის ძირითადი უფლებები

მუხლი 9. ადამიანის ღირსების ხელშეუვალობა

1. ადამიანის ღირსება ხელშეუვალია და მას იცავს სახელმწიფო.
2. დაუშვებელია ადამიანის წამება, არაადამიანური ან დამამცირებელი მოპყრობა, არაადამიანური ან დამამცირებელი სასჯელის გამოყენება.

მუხლი 10. სიცოცხლისა და ფიზიკური ხელშეუხებლობის უფლებები

1. ადამიანის სიცოცხლე დაცულია. სიკვდილით დასჯა აკრძალულია.
2. ადამიანის ფიზიკური ხელშეუხებლობა დაცულია.

მუხლი 11. თანასწორობის უფლება

1. ყველა ადამიანი სამართლის წინაშე თანასწორია. აკრძალულია დისკრიმინაცია რასის, კანის ფერის, სქესის, წარმოშობის, ეთნიკური კუთვნილების, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულებების, სოციალური კუთვნილების, ქონებრივი ან ნოდებრივი მდგომარეობის, საცხოვრებელი ადგილის ან სხვა ნიშნის მიხედვით.

2. საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების და საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად საქართველოს მოქალაქეებს, განურჩევლად მათი ეთნიკური, რელიგიური თუ ენობრივი კუთვნილებისა, უფლება აქვთ ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე შეინარჩუნონ და განავითარონ თავიანთი კულტურა, ისარგებლონ დედაენით პირად ცხოვრებაში ან საჯაროდ.

3. სახელმწიფო უზრუნველყოფს თანაბარ უფლებებსა და შესაძლებლობებს მამაკაცებისა და ქალებისათვის. სახელმწიფო იღებს განსაკუთრებულ ზომებს მამაკაცებისა და ქალების არსებითი თანასწორობის უზრუნველსაყოფად და უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად.

4. სახელმწიფო ქმნის განსაკუთრებულ პირობებს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებებისა და ინტერესების რეალიზებისათვის.

მუხლი 12. პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება

ყველას აქვს საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება.

მუხლი 13. ადამიანის თავისუფლება

1. ადამიანის თავისუფლება დაცულია.
2. თავისუფლების აღკვეთის ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შეფარდება დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს გადანყვეტილებით.
3. ადამიანის დაკავება დასაშვებია კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში კანონით უფლებამოსილი პირის მიერ. დაკავებული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არაუგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადანყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.
4. პირს დაკავებისთანავე უნდა განემარტოს მისი უფლებები და დაკავების საფუძველი. პირს დაკავებისთანავე შეუძლია მოითხოვოს ადვოკატის დახმარება, რაც უნდა დაკმაყოფილდეს.
5. ბრალდებულის პატიმრობის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 9 თვეს.
6. ამ მუხლის მოთხოვნათა დარღვევა ისჯება კანონით. უკანონოდ თავისუფლებაშეზღუდულ პირს აქვს კომპენსაციის მიღების უფლება.

მუხლი 14. მიმოსვლის თავისუფლება

1. ყველას, ვინც კანონიერად იმყოფება საქართველოში, აქვს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე თავისუფალი მიმოსვლის,

საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევისა და საქართველოდან თავისუფლად გასვლის უფლება.

2. ამ უფლებათა შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის დაცვის ან მართლმსაჯულების განხორციელების მიზნით.

3. საქართველოს მოქალაქეს შეუძლია თავისუფლად შემოვიდეს საქართველოში.

მუხლი 15. პირადი და ოჯახური ცხოვრების, პირადი სივრცისა და კომუნიკაციის ხელშეუხებლობის უფლებები

1. ადამიანის პირადი და ოჯახური ცხოვრება ხელშეუხებელია. ამ უფლების შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ან სხვათა უფლებების დაცვის მიზნით.

2. ადამიანის პირადი სივრცე და კომუნიკაცია ხელშეუხებელია. არავის აქვს უფლება შევიდეს საცხოვრებელ ან სხვა მფლობელობაში მფლობელი პირის ნების საწინააღმდეგოდ, აგრეთვე ჩაატაროს ჩხრეკა. ამ უფლებათა შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ან სხვათა უფლებების დაცვის მიზნით, სასამართლოს გადაწყვეტილებით ან მის გარეშე, კანონით გათვალისწინებული გადაუდებელი აუცილებლობისას. გადაუდებელი აუცილებლობისას უფლების შეზღუდვის შესახებ არაუგვიანეს 24 საათისა უნდა ეცნობოს სასამართლოს, რომელიც შეზღუდვის კანონიერებას ადასტურებს მიმართვიდან არაუგვიანეს 24 საათისა.

მუხლი 16. რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლებები

1. ყოველ ადამიანს აქვს რწმენის, აღმსარებლობისა და სინდისის თავისუფლება.

2. ამ უფლებათა შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის ან სხვათა უფლებების დაცვის მიზნით.

3. დაუშვებელია ადამიანის დევნა რწმენის, აღმსარებლობის ან სინდისის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ.

მუხლი 17. აზრის, ინფორმაციის, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა და ინტერნეტის თავისუფლების უფლებები

1. აზრისა და მისი გამოხატვის თავისუფლება დაცულია. დაუშვებელია ადამიანის დევნა აზრისა და მისი გამოხატვის გამო.

2. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია.

3. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები თავისუფალია. ცენზურა დაუშვებელია. სახელმწიფოს ან ცალკეულ პირებს არა აქვთ მასობრივი ინფორმაციის ან მისი გავრცელების საშუალებათა მონოპოლიზაციის უფლება.

4. ყველას აქვს ინტერნეტზე წვდომისა და ინტერნეტით თავისუფლად სარგებლობის უფლება.

5. ამ უფლებათა შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ კანონის შესაბამისად, დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ან ტერიტორიული მთლიანობის უზრუნველსაყოფად, სხვათა უფლებების დასაცავად, კონფიდენციალურად აღიარებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლოს დამოუკიდებლობისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

6. კანონი უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი მაუწყებლის დამოუკიდებლობას სახელმწიფო უწყებებისაგან და თავისუფლებას პოლიტიკური და არსებითი კომერციული გავლენისაგან.

7. მედიაპლურალიზმის დაცვის, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში აზრის გამოხატვის თავისუფლების რეალიზების, მასობრივი ინფორმაციის ან მისი გავრცელების საშუალებათა მონოპოლიზაციის თავიდან აცილების უზრუნველსაყოფად, აგრეთვე მაუწყებლობისა და ელექტრონული კომუნიკაციის სფეროში მომხმარებელთა და მენარმეთა უფლებების დასაცავად შექმნილი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური და ფინანსური დამოუკიდებლობა გარანტირებულია კანონით.

მუხლი 18. სამართლიანი ადმინისტრაციული წარმოების, საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, ინფორმაციული თვითგამორკვევისა და საჯარო ხელისუფლების მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლებები

1. ყველას აქვს ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მასთან დაკავშირებული საქმის გონივრულ ვადაში სამართლიანად განხილვის უფლება.

2. ყველას აქვს უფლება კანონით დადგენილი წესით გაეცნოს საჯარო დანესებულებაში მასზე არსებულ ან სხვა ინფორმაციას ან ოფიციალურ დოკუმენტს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც იგი შეიცავს კომერციულ ან პროფესიულ საიდუმლოებას ან დემოკრატიულ საზოგადოებაში აუცილებელი სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ან სამართალწარმოების ინტერესების დასაცავად კანონით ან კანონით დადგენილი წესით აღიარებულია სახელმწიფო საიდუმლოებად.

3. ოფიციალურ ჩანაწერებში არსებული ინფორმაცია, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანის ჯანმრთელობასთან, ფინანსებთან ან სხვა პირად საკითხებთან, არავისთვის უნდა იყოს ხელმისაწვდომი თვით ამ ადამიანის თანხმობის გარეშე, გარდა კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა, როდესაც ეს

აუცილებელია სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად, საჯარო ინტერესების, ჯანმრთელობის ან სხვათა უფლებების დასაცავად.

4. ყველასთვის გარანტირებულია სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოსაგან ან მოსამსახურისაგან უკანონოდ მიყენებული ზიანის სასამართლო წესით სრული ანაზღაურება შესაბამისად სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის ან ადგილობრივი თვითმმართველობის სახსრებიდან.

მუხლი 19. საკუთრების უფლება

1. საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლება ალიარებული და უზრუნველყოფილია.

2. საჯარო ინტერესებისათვის დასაშვებია ამ უფლების შეზღუდვა კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით.

3. აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევა დასაშვებია კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში, სასამართლოს გადანყვეტილებით ან ორგანული კანონით დადგენილი გადაუდებელი აუცილებლობისას, წინასწარი, სრული და სამართლიანი ანაზღაურებით. ანაზღაურება თავისუფლდება ყოველგვარი გადასახადისა და მოსაკრებლისაგან.

4. სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა, როგორც განსაკუთრებული მნიშვნელობის რესურსი, შეიძლება იყოს მხოლოდ სახელმწიფოს, თვითმმართველი ერთეულის, საქართველოს მოქალაქის ან საქართველოს მოქალაქეთა გაერთიანების საკუთრებაში. გამონაკლისი შემთხვევები შეიძლება დადგინდეს ორგანული კანონით, რომელიც მიიღება პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის უმრავლესობით.

მუხლი 20. შემოქმედების თავისუფლება, კულტურული მემკვიდრეობა

1. შემოქმედების თავისუფლება უზრუნველყოფილია. ინტელექტუალური საკუთრების უფლება დაცულია.
2. შემოქმედებით პროცესში ჩარევა, შემოქმედებითი საქმიანობის სფეროში ცენზურა დაუშვებელია.
3. შემოქმედებითი ნაწარმოების გავრცელების აკრძალვა დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით, თუ ნაწარმოების გავრცელება ლახავს სხვათა უფლებებს.
4. ყველას აქვს უფლება ზრუნავდეს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვაზე. კულტურული მემკვიდრეობა დაცულია კანონით.

მუხლი 21. შეკრების თავისუფლება

1. ყველას, გარდა იმ პირებისა, რომლებიც არიან თავდაცვის ძალების ან სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვაზე პასუხისმგებელი ორგანოს შემადგენლობაში, აქვს წინასწარი ნებართვის გარეშე საჯაროდ და უიარალოდ შეკრების უფლება.
2. კანონით შეიძლება დაწესდეს ხელისუფლების წინასწარი გაფრთხილების აუცილებლობა, თუ შეკრება ხალხის ან ტრანსპორტის სამოძრაო ადგილას იმართება.
3. ხელისუფლებას შეუძლია შეკრების შეწყვეტა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მან კანონსაწინააღმდეგო ხასიათი მიიღო.

მუხლი 22. გაერთიანების თავისუფლება

1. გაერთიანების თავისუფლება უზრუნველყოფილია.
2. გაერთიანების ლიკვიდაცია შეიძლება მხოლოდ ამავე გაერთიანების ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით, კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით.

მუხლი 23. პოლიტიკური პარტიების თავისუფლება

1. საქართველოს მოქალაქეებს უფლება აქვთ ორგანული კანონის შესაბამისად შექმნან პოლიტიკური პარტია და მონაწილეობა მიიღონ მის საქმიანობაში.

2. პირს, რომელიც ჩაირიცხება თავდაცვის ძალების ან სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვაზე პასუხისმგებელი ორგანოს შემადგენლობაში, განწესდება მოსამართლედ, უწყდება პოლიტიკური პარტიის წევრობა.

3. დაუშვებელია ისეთი პოლიტიკური პარტიის შექმნა და საქმიანობა, რომლის მიზანია საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების დამხობა ან ძალადობით შეცვლა, ქვეყნის დამოუკიდებლობის ხელყოფა, ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა ან რომელიც ეწევა ომის ან ძალადობის პროპაგანდას, აღვივებს ეროვნულ, ეთნიკურ, კუთხურ, რელიგიურ ან სოციალურ შუღლს. დაუშვებელია პოლიტიკური პარტიის შექმნა ტერიტორიული ნიშნით.

4. პოლიტიკური პარტიის აკრძალვა შეიძლება მხოლოდ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ორგანული კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით.

მუხლი 24. საარჩევნო უფლება

1. საქართველოს ყოველ მოქალაქეს 18 წლის ასაკიდან აქვს რეფერენდუმში, სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნებში მონაწილეობის უფლება. უზრუნველყოფილია ამომრჩევლის ნების თავისუფალი გამოვლენა.

2. არჩევნებსა და რეფერენდუმში მონაწილეობის უფლება არა აქვს მოქალაქეს, რომელიც სასამართლოს განაჩენით განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის იმყოფება სასჯელის აღსრულების დაწესებულებაში ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით ცნობილია მხარდაჭერის მიმღებად და მოთავსებულია შესაბამის სტაციონარულ სამედიცინო დაწესებულებაში.

მუხლი 25. საჯარო თანამდებობის დაკავების უფლება

1. საქართველოს ყოველ მოქალაქეს აქვს უფლება დაიკავოს ნებისმიერი საჯარო თანამდებობა, თუ იგი აკმაყოფილებს კანონმდებლობით დადგენილ მოთხოვნებს. საჯარო სამსახურის პირობები განისაზღვრება კანონით.

2. საქართველოს პრეზიდენტის, პრემიერ-მინისტრის ან პარლამენტის თავმჯდომარის თანამდებობა არ შეიძლება ეკავოს საქართველოს მოქალაქეს, რომელიც იმავდროულად სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეა.

მუხლი 26. შრომის თავისუფლება, პროფესიული კავშირების თავისუფლება, გაფიცვის უფლება და მენარმეობის თავისუფლება

1. შრომის თავისუფლება უზრუნველყოფილია. ყველას აქვს სამუშაოს თავისუფალი არჩევის უფლება. უფლება შრომის უსაფრთხო პირობებზე და სხვა შრომითი უფლებები დაცულია ორგანული კანონით.

2. ყველას აქვს ორგანული კანონის შესაბამისად პროფესიული კავშირის შექმნისა და მასში გაერთიანების უფლება.

3. გაფიცვის უფლება აღიარებულია. ამ უფლების განხორციელების პირობები და წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

4. მენარმეობის თავისუფლება უზრუნველყოფილია. აკრძალულია მონოპოლიური საქმიანობა, გარდა კანონით დაშვებული შემთხვევებისა. მომხმარებელთა უფლებები დაცულია კანონით.

მუხლი 27. განათლების უფლება და აკადემიური თავისუფლება

1. ყველას აქვს განათლების მიღებისა და მისი ფორმის არჩევის უფლება.

2. სკოლამდელი აღზრდა და განათლება უზრუნველყოფილია კანონით დადგენილი წესით. დაწყებითი და საბაზო განათლება სავალდებულოა. ზოგად განათლებას კანონით დადგენილი

წესით სრულად აფინანსებს სახელმწიფო. მოქალაქეებს უფლება აქვთ კანონით დადგენილი წესით სახელმწიფოს დაფინანსებით მიიღონ პროფესიული და უმაღლესი განათლება.

3. აკადემიური თავისუფლება და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ავტონომია უზრუნველყოფილია.

მუხლი 28. ჯანმრთელობის დაცვის უფლება

1. მოქალაქის უფლება ხელმისაწვდომ და ხარისხიან ჯანმრთელობის დაცვის მომსახურებაზე უზრუნველყოფილია კანონით.

2. სახელმწიფო აკონტროლებს ჯანმრთელობის დაცვის ყველა დაწესებულებას და სამედიცინო მომსახურების ხარისხს, არეგულირებს ფარმაცევტულ წარმოებას და ფარმაცევტული საშუალებების მიმოქცევას.

მუხლი 29. გარემოს დაცვის უფლება

1. ყველას აქვს უფლება ცხოვრობდეს ჯანმრთელობისთვის უვნებელ გარემოში, სარგებლობდეს ბუნებრივი გარემოთი და საჯარო სივრცით. ყველას აქვს უფლება დროულად მიიღოს სრული ინფორმაცია გარემოს მდგომარეობის შესახებ. ყველას აქვს უფლება ზრუნავდეს გარემოს დაცვაზე. გარემოსდაცვით საკითხებთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღებაში მონაწილეობის უფლება უზრუნველყოფილია კანონით.

2. ახლანდელი და მომავალი თაობების ინტერესების გათვალისწინებით გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსებით რაციონალური სარგებლობა უზრუნველყოფილია კანონით.

მუხლი 30. ქორწინების უფლება, დედათა და ბავშვთა უფლებები

1. ქორწინება, როგორც ქალისა და მამაკაცის კავშირი ოჯახის შექმნის მიზნით, ემყარება მეუღლეთა უფლებრივ თანასწორობასა და ნებაყოფლობას.

2. დედათა და ბავშვთა უფლებები დაცულია კანონით.

მუხლი 31. საპროცესო უფლებები

1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. საქმის სამართლიანი და დროული განხილვის უფლება უზრუნველყოფილია.

2. ყოველი პირი უნდა განსაჯოს მხოლოდ იმ სასამართლომ, რომლის იურისდიქციასაც ექვემდებარება მისი საქმე.

3. დაცვის უფლება გარანტირებულია. ყველას აქვს უფლება სასამართლოში დაიცვას თავისი უფლებები პირადად ან ადვოკატის მეშვეობით, აგრეთვე კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში – წარმომადგენლის მეშვეობით. ადვოკატის უფლებების შეუფერხებელი განხორციელება და ადვოკატთა თვითორგანიზების უფლება გარანტირებულია კანონით.

4. ბრალდებულს უფლება აქვს მოითხოვოს თავისი მოწმეების გამოძახება და ისეთივე პირობებში დაკითხვა, როგორც აქვთ ბრალდების მოწმეებს.

5. ადამიანი უდანაშაულოდ ითვლება, ვიდრე მისი დამნაშავეობა არ დამტკიცდება კანონით დადგენილი წესით, კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით.

6. არავინ არის ვალდებული ამტკიცოს თავისი უდანაშაულობა. ბრალდების მტკიცების მოვალეობა ეკისრება ბრალმდებელს.

7. დადგენილება ბრალდებულის სახით პირის პასუხისგებაში მიცემის შესახებ უნდა ემყარებოდეს დასაბუთებულ ვარაუდს, ხოლო გამამტყუნებელი განაჩენი – უტყუარ მტკიცებულებებს. ყოველგვარი ეჭვი, რომელიც ვერ დადასტურდება კანონით დადგენილი წესით, უნდა გადაწყდეს ბრალდებულის სასარგებლოდ.

8. არავის დაედება განმეორებით მსჯავრი ერთი და იმავე დანაშაულისათვის.

9. არავინ აგებს პასუხს ქმედებისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა. კანონს, თუ იგი არ ამსუბუქებს ან არ აუქმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არა აქვს.

10. კანონის დარღვევით მოპოვებულ მტკიცებულებას იურიდიული ძალა არა აქვს.

11. არავინ არის ვალდებული მისცეს თავისი ან იმ ახლობელთა სანინააღმდეგო ჩვენება, რომელთა წრე განისაზღვრება კანონით.

მუხლი 32. საქართველოს მოქალაქეობა

1. საქართველო მფარველობს თავის მოქალაქეს განურჩევლად მისი ადგილსამყოფლისა.

2. საქართველოს მოქალაქეობა მოიპოვება დაბადებით ან ნატურალიზაციით. საქართველოს მოქალაქეობის მოპოვებისა და დაკარგვის წესი, სხვა სახელმწიფოს მოქალაქისთვის საქართველოს მოქალაქეობის მინიჭების პირობები და წესი და საქართველოს მოქალაქის მიერ სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეობის ფლობის პირობები განისაზღვრება ორგანული კანონით.

3. მოქალაქეობის ჩამორთმევა დაუშვებელია.

4. საქართველოდან საქართველოს მოქალაქის გაძევება დაუშვებელია.

5. საქართველოს მოქალაქის სხვა სახელმწიფოსათვის გადაცემა დაუშვებელია, გარდა საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. გადაწყვეტილება მოქალაქის გადაცემის შესახებ შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში.

მუხლი 33. უცხოელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა უფლებები

1. საქართველოში მცხოვრებ სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეებს და მოქალაქეობის არმქონე პირებს საქართველოს მოქალაქის თანაბარი უფლებანი და მოვალეობანი აქვთ, გარდა კონსტიტუციითა და კანონით გათვალისწინებული გამონაკლისებისა.

2. სახელმწიფო უფლებამოსილია კანონით დაანესოს სხვა

სახელმწიფოს მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა პოლიტიკური საქმიანობის შეზღუდვა.

3. საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების შესაბამისად, კანონით დადგენილი წესით საქართველო თავშესაფარს აძლევს სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეებსა და მოქალაქეობის არმქონე პირებს.

4. დაუშვებელია საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების წინააღმდეგ პირის საქართველოდან გაძევება ან ექსტრადიცია.

მუხლი 34. ადამიანის ძირითადი უფლებების უზრუნველყოფის ზოგადი პრინციპები

1. კონსტიტუციაში მითითებული ადამიანის ძირითადი უფლებები, მათი შინაარსის გათვალისწინებით, ვრცელდება აგრეთვე იურიდიულ პირებზე.

2. ადამიანის ძირითადი უფლებების განხორციელებამ არ უნდა დაარღვიოს სხვათა უფლებები.

3. ადამიანის ძირითადი უფლების შეზღუდვა უნდა შეესაბამებოდეს იმ ლეგიტიმური მიზნის მნიშვნელობას, რომლის მიღწევასაც იგი ემსახურება.

მუხლი 35. საქართველოს სახალხო დამცველი

1. საქართველოს ტერიტორიაზე ადამიანის უფლებების დაცვას ზედამხედველობს საქართველოს სახალხო დამცველი, რომელსაც 6 წლის ვადით სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მებრუნდის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი. სახალხო დამცველად ერთი და იმავე პირის ზედიზედ ორჯერ არჩევა დაუშვებელია.

2. სახალხო დამცველის საქმიანობისათვის დაბრკოლებათა შექმნა ისჯება კანონით.

3. სახალხო დამცველის დაკავება ან დაპატიმრება, მისი საცხოვრებელი ან სამუშაო ადგილის, მანქანის ან პირადი

გაჩხრეკა შეიძლება მხოლოდ პარლამენტის თანხმობით. გამო-
ნაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებ-
ლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს. თუ პარლამენტი არ მისცემს
თანხმობას, სახალხო დამცველი დაუყოვნებლივ უნდა გათავი-
სუფლდეს.

4. სახალხო დამცველის უფლებამოსილება განისაზღვრება
ორგანული კანონით.

თავი მესამე. საქართველოს პარლამენტი

მუხლი 36. პარლამენტის სტატუსი და უფლებამოსილება

1. საქართველოს პარლამენტი არის ქვეყნის უმაღლესი
წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელიც ახორციელებს საკა-
ნონმდებლო ხელისუფლებას, განსაზღვრავს ქვეყნის საშინაო
და საგარეო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს, კონსტი-
ტუციით დადგენილ ფარგლებში კონტროლს უწევს მთავრობის
საქმიანობას და ახორციელებს სხვა უფლებამოსილებებს.

2. პარლამენტის მუშაობის წესი განისაზღვრება პარლა-
მენტის რეგლამენტით, რომელსაც პარლამენტის წევრის, კომი-
ტეტის ან საპარლამენტო ფრაქციის ინიციატივის საფუძველზე
სრული შემადგენლობის უმრავლესობით იღებს პარლამენტი.
რეგლამენტს აქვს კანონის ძალა და მას ხელს აწერს და აქვეყ-
ნებს პარლამენტის თავმჯდომარე.

მუხლი 37. პარლამენტის არჩევნები

1. საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე საქართველოს იუ-
რისდიქციის სრულად აღდგენის შემდეგ პარლამენტის შემად-
გენლობაში იქნება ორი პალატა: რესპუბლიკის საბჭო და სენატი.
რესპუბლიკის საბჭო შედგება პროპორციული წესით არჩეული
წევრებისაგან. სენატი შედგება აფხაზეთის ავტონომიურ რეს-
პუბლიკაში, აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასა და საქართვე-
ლოს სხვა ტერიტორიულ ერთეულებში არჩეული წევრებისა და

საქართველოს პრეზიდენტის მიერ დანიშნული 5 წევრისაგან. პალატების შემადგენლობას, უფლებამოსილებასა და არჩევის წესს განსაზღვრავს ორგანული კანონი.

2. ამ მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული პირობის შექმნამდე პარლამენტი შედგება საყოველთაო, თავისუფალი, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით 4 წლის ვადით ერთიან მრავალმანდატიან საარჩევნო ოლქში პროპორციული სისტემით არჩეული 150 პარლამენტის წევრისაგან.

3. პარლამენტის მორიგი არჩევნები ტარდება პარლამენტის უფლებამოსილების ვადის ამონურვის კალენდარული წლის ოქტომბრის ბოლო შაბათს. პარლამენტის დათხოვნის შემთხვევაში არჩევნები ტარდება პარლამენტის დათხოვიდან არაუადრეს 45-ე და არაუგვიანეს მე-60 დღისა. თუ არჩევნების თარიღი ემთხვევა საგანგებო ან საომარ მდგომარეობას, არჩევნები ტარდება ამ მდგომარეობის გაუქმებიდან არაუადრეს 45-ე და არაუგვიანეს მე-60 დღისა.

4. პარლამენტის წევრად შეიძლება აირჩეს საარჩევნო უფლების მქონე საქართველოს მოქალაქე 25 წლის ასაკიდან, რომელსაც საქართველოში უცხოვრია 10 წელს მაინც. პარლამენტის წევრად არ შეიძლება აირჩეს პირი, რომელსაც სასამართლოს განაჩენით შეფარდებული აქვს თავისუფლების აღკვეთა.

5. პარლამენტის არჩევნებში მონაწილეობის უფლება აქვს კანონით დადგენილი წესით რეგისტრირებულ პოლიტიკურ პარტიას, რომელსაც ჰყავს მისი წარდგენით არჩეული პარლამენტის წევრი არჩევნების დანიშვნის დროისათვის ან რომლის მხარდაჭერა ორგანული კანონით დადგენილი წესით დადასტურებულია არანაკლებ 25000 ამომრჩევლის ხელმოწერით.

6. პარლამენტის წევრთა მანდატები განაწილდება იმ პოლიტიკურ პარტიებზე, რომლებმაც არჩევნებში მონაწილე ამომრჩეველთა ნამდვილი ხმების 5 პროცენტი მაინც მიიღეს. პოლიტიკური პარტიის მიერ მიღებული მანდატების რაოდენობის დასადგენად მის მიერ მიღებული ხმების რაოდენობა მრავლდება 150-ზე და იყოფა ყველა იმ პოლიტიკური პარტიის მიერ

მიღებული ხმების ჯამზე, რომლებმაც არჩევნებში მონაწილე ამომრჩეველთა ნამდვილი ხმების 5 პროცენტი მაინც მიიღეს. მიღებული რიცხვის მთელი ნაწილი არის პოლიტიკური პარტიის მიერ მიღებული მანდატების რაოდენობა. თუ პოლიტიკური პარტიების მიერ მიღებული მანდატების რაოდენობათა ჯამი 150-ზე ნაკლებია, გაუნაწილებელ მანდატებს თანმიმდევრობით მიიღებენ უკეთესი შედეგის მქონე პოლიტიკური პარტიები.

7. პარლამენტის არჩევის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 38. პარლამენტის პირველი სხდომა და უფლებამოსილების შეწყვეტა

ახალარჩეული პარლამენტის პირველი სხდომა იმართება პარლამენტის არჩევნების შედეგების ოფიციალურად გამოცხადებიდან არაუგვიანეს მე-10 დღისა. პირველ სხდომას ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. პარლამენტი პირველ სხდომაზე უფლებამოსილია შეუდგეს მუშაობას, თუ სხდომას ესწრება პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობა. პარლამენტი სრულ უფლებამოსილებას იძენს პარლამენტის წევრთა ორი მესამედის უფლებამოსილების ცნობის მომენტიდან. ამ მომენტიდან უფლებამოსილება უწყდება წინა მოწვევის პარლამენტს.

მუხლი 39. საქართველოს პარლამენტის წევრი

1. საქართველოს პარლამენტის წევრი არის სრულიად საქართველოს წარმომადგენელი, სარგებლობს თავისუფალი მანდატით და მისი განწვევა დაუშვებელია.

2. პარლამენტის წევრის დაკავება ან დაპატიმრება, მისი საცხოვრებელი ან სამუშაო ადგილის, მანქანის ან პირადი გაჩხრეკა შეიძლება მხოლოდ პარლამენტის წინასწარი თანხმობით. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს. თუ პარლამენტი 48 საათის განმავლობაში არ მისცემს თანხმობას, პარლამენტის დაკავებული ან დაპატიმრებული წევრი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

3. პარლამენტის წევრს უფლება აქვს ჩვენება არ მისცეს იმ ფაქტის გამო, რომელიც მას გაანდეს, როგორც პარლამენტის წევრს. დაუშვებელია ამ საკითხთან დაკავშირებული წერილობითი მასალის დაყადაღება ან ამოღება. ეს უფლება პარლამენტის წევრს უნარჩუნდება მისი უფლებამოსილების შეწყვეტის შემდეგაც. პარლამენტის წევრს სამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება თავისი მოვალეობის შესრულებისას პარლამენტში თუ მის გარეთ გამოთქმული შეხედულებებისათვის. უზრუნველყოფილია პარლამენტის წევრის უფლებამოსილებათა შეუფერხებელი განხორციელების პირობები. პარლამენტის წევრი იღებს საკანონმდებლო აქტით დადგენილ გასამრჯელოს. პარლამენტის წევრის განცხადების საფუძველზე შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოები უზრუნველყოფენ მის პირად უსაფრთხოებას. პარლამენტის წევრის უფლებამოსილებათა განხორციელებისათვის დაბრკოლებათა შექმნა ისჯება კანონით.

4. პარლამენტის წევრს უფლება არა აქვს ეკავოს რაიმე თანამდებობა საჯარო სამსახურში ან ეწეოდეს სამეწარმეო საქმიანობას. პარლამენტის წევრი შეიძლება ეწეოდეს საზოგადოებრივ საქმიანობას. პარლამენტის წევრი შეიძლება ეწეოდეს სამეცნიერო, პედაგოგიურ და სახელოვნებო საქმიანობას, თუ ეს საქმიანობა არ ითვალისწინებს ადმინისტრაციული ფუნქციების შესრულებას. შეუთავსებლობის შემთხვევებს განსაზღვრავს პარლამენტის რეგლამენტი.

5. პარლამენტის წევრის უფლებამოსილების ცნობის ან ვადამდე შეწყვეტის საკითხს წყვეტს პარლამენტი. პარლამენტის ეს გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს საკონსტიტუციო სასამართლოში. პარლამენტის წევრს უფლებამოსილება ვადამდე შეუწყდება, თუ იგი:

ა) პარლამენტს მიმართავს პირადი განცხადებით უფლებამოსილების შეწყვეტის შესახებ;

ბ) იკავებს სტატუსთან შეუთავსებელ თანამდებობას ან ეწევა შეუთავსებელ საქმიანობას;

გ) მორიგი სესიის განმავლობაში არასაპატიო მიზეზით არ დაესწრო მორიგი სხდომების ნახევარზე მეტს;

დ) კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს განაჩენით ცნობილია დამნაშავედ;

ე) სასამართლოს გადაწყვეტილებით ცნობილია მხარდაჭერის მიმღებად და მოთავსებულია შესაბამის სტაციონარულ სამედიცინო დაწესებულებაში, სასამართლომ აღიარა უგზო-უკვლოდ დაკარგულად ან გამოაცხადა გარდაცვლილად;

ვ) გარდაიცვალა;

ზ) დაკარგავს საქართველოს მოქალაქეობას;

თ) ექვემდებარება უფლებამოსილების შეწყვეტას საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

მუხლი 40. საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე და თავმჯდომარის მოადგილეები

1. პარლამენტი თავისი უფლებამოსილების ვადით რეგლამენტით დადგენილი წესით ფარული კენჭისყრით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარეს. პარლამენტის თავმჯდომარე უძღვება პარლამენტის მუშაობას, უზრუნველყოფს აზრის თავისუფალ გამოხატვას, ხელს აწერს პარლამენტის მიერ მიღებულ აქტებს, ახორციელებს რეგლამენტით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს. პარლამენტის თავმჯდომარე რეგლამენტით დადგენილი წესით ასრულებს სრულ ადმინისტრაციულ ფუნქციებს პარლამენტის სასახლეში.

2. პარლამენტი თავისი უფლებამოსილების ვადით რეგლამენტით დადგენილი წესით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტის თავმჯდომარის პირველ მოადგილეს და მოადგილეებს.

მუხლი 41. პარლამენტის ბიურო, კომიტეტები და ფრაქციები

1. პარლამენტის მუშაობის ორგანიზებისათვის იქმნება პარლამენტის ბიურო, რომლის შემადგენლობაში შედიან პარლამენტის თავმჯდომარე, თავმჯდომარის მოადგილეები, პარლამენტის კომიტეტებისა და საპარლამენტო ფრაქციების თავმჯდომარეები.

2. საკანონმდებლო საკითხების წინასწარი მომზადების, გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის ხელის შეწყობის, პარლამენტის მიერ მთავრობის და პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებული სხვა ორგანოების საქმიანობის კონტროლის მიზნით პარლამენტში იქმნება კომიტეტები.

3. პარლამენტის წევრები შეიძლება გაერთიანდნენ საპარლამენტო ფრაქციაში რეგლამენტით დადგენილი წესით. ფრაქციის წევრთა რაოდენობა არ უნდა იყოს შვიდზე ნაკლები. ერთი პოლიტიკური პარტიის წარდგენით არჩეულ პარლამენტის წევრებს უფლება არა აქვთ შექმნან ერთზე მეტი ფრაქცია. ფრაქციის შექმნისა და საქმიანობის წესი, მისი უფლებები განისაზღვრება პარლამენტის რეგლამენტით.

მუხლი 42. პარლამენტის საგამოძიებო და სხვა დროებითი კომისიები

1. რეგლამენტით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, აგრეთვე პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის ინიციატივით პარლამენტში იქმნება საგამოძიებო და სხვა დროებითი კომისიები.

2. დროებითი კომისიის შექმნის შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს პარლამენტი რეგლამენტით დადგენილი წესით. გადაწყვეტილება დროებითი საგამოძიებო კომისიის შექმნის შესახებ მიიღება პარლამენტის სრული შემადგენლობის ერთი მესამედის მხარდაჭერით. დროებით კომისიაში საპარლამენტო ფრაქციები წარმოდგენილი უნდა იყვნენ თითო წევრით მაინც. დროებით კომისიაში ოპოზიციის წარმომადგენლობა არ უნდა იყოს კომისიის წევრთა საერთო რაოდენობის ნახევარზე ნაკლები.

3. საგამოძიებო კომისიის მოთხოვნით მის სხდომაზე გამოცხადება, აგრეთვე საკითხის გამოკვლევისათვის აუცილებელი საბუთებისა და ინფორმაციის წარდგენა სავალდებულოა.

მუხლი 43. პარლამენტის წევრის კითხვა და ინტერპელაცია

1. პარლამენტის წევრი უფლებამოსილია კითხვით მიმართოს მთავრობას, პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებულ სხვა

ორგანოს, მთავრობის წევრს, ყველა დონის ტერიტორიული ერთეულის ხელისუფლების ორგანოს, სახელმწიფო დაწესებულებას. პარლამენტის წევრის კითხვაზე დროული და სრული პასუხის გაცემა სავალდებულოა.

2. საპარლამენტო ფრაქციას, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ შვიდკაციან ჯგუფს უფლება აქვს ინტერპელაციის წესით შეკითხვით მიმართოს მთავრობას, პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებულ სხვა ორგანოს, მთავრობის წევრს, რომელიც ვალდებულია უპასუხოს დასმულ შეკითხვას პარლამენტის სხდომაზე. პასუხი შეიძლება გახდეს პარლამენტის განხილვის საგანი.

მუხლი 44. პარლამენტის სესია და სხდომა

1. პარლამენტი თავისი უფლებით იკრიბება მორიგ სესიაზე წელიწადში ორჯერ. საშემოდგომო სესია იხსნება სექტემბრის პირველ სამშაბათს და იხურება დეკემბრის მესამე პარასკევს, ხოლო საგაზაფხულო სესია იხსნება თებერვლის პირველ სამშაბათს და იხურება ივნისის ბოლო პარასკევს.

2. საქართველოს პრეზიდენტი პარლამენტის თავმჯდომარის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეოთხედის ან მთავრობის მოთხოვნით პარლამენტის სესიებს შორის პერიოდში ინვესს რიგგარეშე სესიას, ხოლო მორიგი სესიის მიმდინარეობისას — რიგგარეშე სხდომას. თუ წერილობითი მოთხოვნის წარდგენიდან 48 საათის განმავლობაში მოწვევის აქტი არ გამოიცა, პარლამენტი თავისი რეგლამენტის თანახმად იკრიბება მომდევნო 48 საათის განმავლობაში. პარლამენტის რიგგარეშე სხდომა ტარდება მხოლოდ ინიციატორის მიერ განსაზღვრული დღის წესრიგით და იხურება მისი ამონაწერისთანავე.

3. საქართველოს პრეზიდენტის მიერ საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის გამოცხადებისთანავე პარლამენტი იკრიბება საგანგებო სესიაზე. საგანგებო სესია გრძელდება ამ მდგომარეობის გაუქმებამდე.

4. პარლამენტის სხდომები საჯაროა. პარლამენტი დამსწრეთა უმრავლესობით, მაგრამ არანაკლებ სრული შემადგენლობის ერთი მესამედისა, იღებს გადაწყვეტილებას ცალკეული

საკითხების განხილვისას სხდომის ან სხდომის ნაწილის დახურულად გამოცხადების შესახებ. გადაწყვეტილება სხდომის ან მისი ნაწილის დახურვის შესახებ განიხილება და მიიღება დახურული წესით. პარლამენტის ღია სხდომის ოქმი საჯაროა.

5. პარლამენტის სხდომაზე კენჭისყრა არის ღია ან ფარული. კენჭისყრა ღიაა, გარდა კონსტიტუციით ან კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.

6. მთავრობის წევრი, პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებული თანამდებობის პირი, პარლამენტის წინაშე ანგარიშვალდებული ორგანოს ხელმძღვანელი უფლებამოსილია, ხოლო მოთხოვნის შემთხვევაში – ვალდებულია დაესწროს პარლამენტის, მისი კომიტეტისა და კომისიის სხდომებს, პასუხი გასცეს სხდომებზე დასმულ შეკითხვებს და წარმოადგინოს განეული საქმიანობის ანგარიში. ასეთ თანამდებობის პირს მოთხოვნისთანავე უნდა მოუსმინოს პარლამენტმა, კომიტეტმა ან კომისიამ.

მუხლი 45. კანონშემოქმედება და გადაწყვეტილებების მიღების წესი

1. საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება აქვთ: მთავრობას, პარლამენტის წევრს, საპარლამენტო ფრაქციას, პარლამენტის კომიტეტს, აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლეს წარმომადგენლობით ორგანოებს, არანაკლებ 25000 ამომრჩეველს. მთავრობის მიერ წარდგენილ კანონპროექტს მისივე მოთხოვნით პარლამენტი განიხილავს რიგგარეშე.

2. კანონი მიღებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს დამსწრეთა უმრავლესობა, მაგრამ არანაკლებ პარლამენტის სრული შემადგენლობის ერთი მესამედისა, თუ კონსტიტუციით არ არის განსაზღვრული კანონის მიღების სხვა წესი. ორგანული კანონი მიღებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობა, თუ კონსტიტუციით არ არის განსაზღვრული ორგანული კანონის მიღების სხვა წესი.

3. პარლამენტის სხვა გადაწყვეტილება მიღებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს დამსწრეთა უმრავლესობა, მაგრამ არანაკლებ პარლამენტის სრული შემადგენლობის ერთი

მესამედისა, თუ კონსტიტუციით ან კანონით არ არის განსაზღვრული გადაწყვეტილების მიღების სხვა წესი. გადაწყვეტილება კონსტიტუციური შეთანხმების დამტკიცების შესახებ მიღებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მეხუთედი.

მუხლი 46. კანონის ხელმოწერა და გამოქვეყნება

1. პარლამენტის მიერ მიღებული კანონი 10 დღის ვადაში გადაეცემა საქართველოს პრეზიდენტს.

2. საქართველოს პრეზიდენტი 2 კვირის ვადაში ხელს აწერს და აქვეყნებს კანონს ან მოტივირებული შენიშვნებით უბრუნებს პარლამენტს.

3. თუ საქართველოს პრეზიდენტი დააბრუნებს კანონს, პარლამენტი კენჭს უყრის საქართველოს პრეზიდენტის შენიშვნებს. შენიშვნათა მისაღებად საკმარისია ხმათა იგივე რაოდენობა, რაც ამ სახის კანონის პირვანდელი მიღებისათვის არის დადგენილი. თუ შენიშვნები მიღებულია, კანონის საბოლოო რედაქცია 5 დღის ვადაში გადაეცემა საქართველოს პრეზიდენტს, რომელიც 5 დღის ვადაში ხელს აწერს და აქვეყნებს მას.

4. თუ პარლამენტმა არ მიიღო საქართველოს პრეზიდენტის შენიშვნები, კენჭი ეყრება კანონის პირვანდელ რედაქციას. ორგანული კანონი ან კანონი მიღებულად ჩაითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობა, გარდა კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-4 პუნქტით გათვალისწინებული ორგანული კანონისა, რომელიც მიღებულად ჩაითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედი. კონსტიტუციური კანონი მიღებულად ჩაითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მეოთხედი. კანონი 3 დღის ვადაში გადაეცემა საქართველოს პრეზიდენტს, რომელიც 5 დღის ვადაში ხელს აწერს და აქვეყნებს მას.

5. კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ კონსტიტუციურ კანონს, რომელიც პარლამენტმა მიიღო სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის უმრავლესობით, საქართველოს პრეზიდენტი ხელს აწერს და აქვეყნებს გადაცემიდან

5 დღის ვადაში, პარლამენტისთვის შენიშვნებით დაბრუნების უფლების გარეშე.

6. თუ საქართველოს პრეზიდენტმა ამ მუხლის მე-2 პუნქტით დადგენილ ვადაში არ გამოაქვეყნა კანონი და არც მოტივირებული შენიშვნებით დაუბრუნა პარლამენტს ან ამ მუხლის მე-3, მე-4 ან მე-5 პუნქტით დადგენილ ვადაში არ გამოაქვეყნა კანონი, მას ვადის ამონურვიდან 5 დღის ვადაში ხელს აწერს და აქვეყნებს პარლამენტის თავმჯდომარე.

7. კანონი ძალაში შედის ოფიციალურ ორგანოში მისი გამოქვეყნებიდან მე-15 დღეს, თუ იმავე კანონით სხვა ვადა არ არის დადგენილი.

მუხლი 47. საერთაშორისო ხელშეკრულებები

1. პარლამენტი სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ახორციელებს საერთაშორისო ხელშეკრულებების რატიფიცირებას, დენონსირებას და გაუქმებას. პარლამენტი ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიცირებას, დენონსირებას და გაუქმებას ახორციელებს სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მეოთხედის უმრავლესობით.

2. იმ საერთაშორისო ხელშეკრულების გარდა, რომელიც ითვალისწინებს რატიფიცირებას, სავალდებულოა აგრეთვე ისეთი საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიცირება, რომელიც:

ა) ითვალისწინებს საერთაშორისო ორგანიზაციაში ან სახელმწიფოთაშორის კავშირში საქართველოს შესვლას;

ბ) სამხედრო ხასიათისაა;

გ) ეხება სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობას ან სახელმწიფო საზღვრის შეცვლას;

დ) დაკავშირებულია სახელმწიფოს მიერ სესხის აღებასთან ან გაცემასთან;

ე) მოითხოვს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის შეცვლას, ნაკისრ საერთაშორისო ვალდებულებათა შესასრულებლად აუცილებელი კანონების მიღებას.

3. პარლამენტს უნდა გადაეცეს სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებები.

4. საკონსტიტუციო სასამართლოში კონსტიტუციური სარჩელის ან წარდგინების შეტანის შემთხვევაში დაუშვებელია შესაბამისი საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიცირება საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოტანამდე.

მუხლი 48. იმპიჩმენტი

1. კონსტიტუციის დარღვევის ან ქმედებაში დანაშაულის ნიშნების არსებობის საფუძვლით საქართველოს პრეზიდენტის, მთავრობის წევრის, უზენაესი სასამართლოს მოსამართლის, გენერალური პროკურორის, გენერალური აუდიტორის ან ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების საკითხის აღძვრის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთ მესამედს. საკითხი გადაეცემა საკონსტიტუციო სასამართლოს, რომელიც მას განიხილავს და პარლამენტს დასკვნას წარუდგენს ერთი თვის ვადაში.

2. თუ საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი დასკვნით დაადასტურა თანამდებობის პირის მიერ კონსტიტუციის დარღვევა ან მის ქმედებაში დანაშაულის ნიშნების არსებობა, პარლამენტი დასკვნის წარდგენიდან 2 კვირის ვადაში განიხილავს და კენჭს უყრის იმპიჩმენტის წესით მისი თანამდებობიდან გადაყენების საკითხს.

3. საქართველოს პრეზიდენტი იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენებულად ჩაითვლება, თუ ამ გადაწყვეტილებას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედი. მთავრობის წევრი, უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე, გენერალური პროკურორი, გენერალური აუდიტორი ან ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრი იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენებულად ჩაითვლება, თუ ამ გადაწყვეტილებას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობა.

4. თუ პარლამენტმა ამ მუხლის მე-2 პუნქტით დადგინილ ვადაში არ მიიღო გადაწყვეტილება თანამდებობის პირის

იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების შესახებ, იმავე საფუძვლით იმპიჩმენტის პროცედურის დაწყება დაუშვებელია.

5. ამ მუხლში ჩამოთვლილ თანამდებობის პირთა თანამდებობიდან გადაყენება, გარდა მთავრობის წევრისა, შეიძლება მხოლოდ იმპიჩმენტის წესით.

6. დაუშვებელია საქართველოს პრეზიდენტის იმპიჩმენტის პროცედურის განხორციელება საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს.

თავი მეოთხე. საქართველოს პრეზიდენტი

მუხლი 49. საქართველოს პრეზიდენტის სტატუსი

1. საქართველოს პრეზიდენტი არის საქართველოს სახელმწიფოს მეთაური, ქვეყნის ერთიანობისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის გარანტი.

2. საქართველოს პრეზიდენტი არის საქართველოს თავდაცვის ძალების უმაღლესი მთავარსარდალი.

3. საქართველოს პრეზიდენტი წარმოადგენს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში.

მუხლი 50. საქართველოს პრეზიდენტის არჩევის წესი

1. საქართველოს პრეზიდენტს 5 წლის ვადით დებატების გარეშე ღია კენჭისყრით ირჩევს საარჩევნო კოლეგია. ერთი და იგივე პირი საქართველოს პრეზიდენტად შეიძლება აირჩეს მხოლოდ ორჯერ.

2. საქართველოს პრეზიდენტად შეიძლება აირჩეს საარჩევნო უფლების მქონე საქართველოს მოქალაქე 40 წლის ასაკიდან, რომელსაც საქართველოში უცხოვრია 15 წელს მაინც.

3. საარჩევნო კოლეგიის შემადგენლობაში შედის 300 წევრი, მათ შორის საქართველოს პარლამენტის და აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი

წარმომადგენლობითი ორგანოების ყველა წევრი. საარჩევნო კოლეგიის სხვა წევრებს საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის მიერ ორგანული კანონის საფუძველზე განსაზღვრული კვოტების შესაბამისად, ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოების შემადგენლობიდან ასახელებენ შესაბამისი პოლიტიკური პარტიები. კვოტები განისაზღვრება პროპორციული გეოგრაფიული წარმომადგენლობის პრინციპის დაცვითა და ადგილობრივი თვითმმართველობის პროპორციული წესით ჩატარებული არჩევნების შედეგების პროპორციის მიხედვით. საარჩევნო კოლეგიის შემადგენლობას ამტკიცებს საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია.

4. საქართველოს პრეზიდენტის არჩევნები იმართება პარლამენტის სასახლეში. საქართველოს პრეზიდენტობის კანდიდატის წარდგენის უფლება აქვს საარჩევნო კოლეგიის არანაკლებ 30 წევრს. საარჩევნო კოლეგიის ერთ წევრს შეუძლია მხარი დაუჭიროს მხოლოდ ერთი კანდიდატის წარდგენას. საარჩევნო კოლეგიის ერთ წევრს უფლება აქვს ხმა მისცეს მხოლოდ ერთ კანდიდატს. არჩევნების პირველ ტურში არჩეულად ჩაითვლება კანდიდატი, რომელიც მიიღებს საარჩევნო კოლეგიის სრული შემადგენლობის ხმების ორ მესამედს მაინც. თუ პირველ ტურში საქართველოს პრეზიდენტი არ აირჩა, მეორე ტურში კენჭი ეყრება პირველ ტურში საუკეთესო შედეგის მქონე 2 კანდიდატს. მეორე ტურში არჩეულად ჩაითვლება კანდიდატი, რომელიც მეტ ხმას მიიღებს. არჩევნების პირველი ან მეორე ტური შემდგარად ჩაითვლება, თუ მასში მონაწილეობას მიიღებს საარჩევნო კოლეგიის სრული შემადგენლობის ნახევარზე მეტი. თუ არჩევნები არ შედგა ან საარჩევნო კოლეგიამ საქართველოს პრეზიდენტი არ აირჩია, 30 დღის ვადაში იმართება საქართველოს პრეზიდენტის ხელახალი არჩევნები.

5. საქართველოს პრეზიდენტის არჩევნები იმართება საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილების ვადის ამონურვის კალენდარული წლის ოქტომბერში. საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილების ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში საქართველოს პრეზიდენტის არჩევნები იმართება უფლებამოსილების შეწყვეტიდან 45 დღის ვადაში. თუ არჩევნის თარიღი

ემთხვევა საგანგებო ან საომარ მდგომარეობას, საქართველოს პრეზიდენტის არჩევნები იმართება ამ მდგომარეობის გაუქმებიდან 45 დღის ვადაში. თუ საქართველოს პრეზიდენტის არჩევის თარიღი ემთხვევა პარლამენტის არჩევნების ან მის წინა თვეს, საქართველოს პრეზიდენტის არჩევნები იმართება ახალარჩეული პარლამენტის პირველი სხდომის გამართვიდან 45 დღის განმავლობაში.

6. საქართველოს პრეზიდენტის არჩევნებს ნიშნავს პარლამენტი, გარდა ხელახალი არჩევნებისა, რომელსაც ნიშნავს პარლამენტის თავმჯდომარე.

7. საქართველოს პრეზიდენტის არჩევის წესი და პირობები განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 51. საქართველოს პრეზიდენტის ფიცი, უფლებამოსილების შეწყვეტა, იმუნიტეტი, შეუთავსებლობა და უფლებამონაცვლეობა

1. თანამდებობის დაკავების წინ, არჩევის დღიდან მესამე კვირა დღეს საქართველოს ახალარჩეული პრეზიდენტი მიმართავს ხალხს და დებს ფიცს: „მე, საქართველოს პრეზიდენტი, ღვთისა და ერის წინაშე ვფიცავ, რომ დავიცავ საქართველოს კონსტიტუციას, ქვეყნის დამოუკიდებლობას, ერთიანობასა და განუყოფლობას, კეთილსინდისიერად აღვასრულებ პრეზიდენტის მოვალეობას, ვიზრუნებ ჩემი ქვეყნის მოქალაქეთა უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობისათვის, ჩემი ხალხისა და მამულის აღორძინებისა და ძლევამოსილებისათვის“.

2. საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილება წყდება და საქართველოს ახალარჩეული პრეზიდენტის უფლებამოსილება იწყება საქართველოს ახალარჩეული პრეზიდენტის მიერ ფიცის დადებისთანავე.

3. საქართველოს პრეზიდენტი ხელშეუვალია. თანამდებობაზე ყოფნის დროს არ შეიძლება მისი დაპატიმრება ან სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა.

4. საქართველოს პრეზიდენტს უფლება არა აქვს ეკავოს

სხვა თანამდებობა, ენოდეს სამეწარმეო საქმიანობას, იღებდეს ხელფასს ან სხვაგვარ მუდმივ ანაზღაურებას რაიმე სხვა საქმიანობისათვის. საქართველოს პრეზიდენტი არ შეიძლება იყოს პოლიტიკური პარტიის წევრი.

5. საქართველოს პრეზიდენტის მიერ უფლებამოსილების განხორციელების შეუძლებლობის ან საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილების ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში საქართველოს პრეზიდენტის მოვალეობას ასრულებს პარლამენტის თავმჯდომარე.

მუხლი 52. საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილებები

1. საქართველოს პრეზიდენტი:

ა) მთავრობის თანხმობით ახორციელებს წარმომადგენლობით უფლებამოსილებებს საგარეო ურთიერთობებში, აწარმოებს მოლაპარაკებებს სხვა სახელმწიფოებთან და საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, იღებს სხვა სახელმწიფოებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების ელჩების და სხვა დიპლომატიური წარმომადგენლების აკრედიტაციას; მთავრობის წარდგინებით ნიშნავს და ათავისუფლებს საქართველოს ელჩებს და დიპლომატიური წარმომადგენლობების ხელმძღვანელებს;

ბ) საქართველოს სახელმწიფოს სახელით დებს კონსტიტუციურ შეთანხმებას საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიასთან;

გ) კონსტიტუციითა და ორგანული კანონით დადგენილი წესით ნიშნავს პარლამენტისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების არჩევნებს;

დ) მთავრობის წარდგინებით თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს საქართველოს თავდაცვის ძალების მეთაურს; ნიშნავს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს ერთ წევრს; ორგანული კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით მონაწილეობს საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარისა და წევრების

თანამდებობაზე განწესებაში; მთავრობის წარდგინებით პარლამენტს ასარჩევად წარუდგენს ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების წევრობის კანდიდატებს;

ე) ორგანული კანონით დადგენილი წესით წყვეტს მოქალაქეობის საკითხებს;

ვ) შეიწყალებს მსჯავრდებულებს;

ზ) კანონით დადგენილი წესით ანიჭებს სახელმწიფო ჯილდოებსა და პრემიებს, უმაღლეს სამხედრო, სპეციალურ და საპატიო ნოდებს, უმაღლეს დიპლომატიურ რანგებს;

თ) უფლებამოსილია მთავრობის წარდგინებითა და პარლამენტის თანხმობით შეაჩეროს ტერიტორიული ერთეულის წარმომადგენლობითი ორგანოს საქმიანობა ან დაითხოვოს იგი, თუ მისი მოქმედებით საფრთხე შეექმნა ქვეყნის სუვერენიტეტს, ტერიტორიულ მთლიანობას, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა კონსტიტუციური უფლებამოსილებების განხორციელებას;

ი) ახორციელებს კონსტიტუციით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს.

2. საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია პარლამენტის, მთავრობის ან არანაკლებ 200000 ამომრჩევლის მოთხოვნით დანიშნოს რეფერენდუმი კონსტიტუციითა და კანონით განსაზღვრულ საკითხებზე, მისი დანიშვნის მოთხოვნის მიღებიდან 30 დღის განმავლობაში. არ შეიძლება რეფერენდუმის ჩატარება კანონის მისაღებად ან გასაუქმებლად, ამნისტიის ან შეწყალების გამო, საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიცირების ან დენონსირების შესახებ, აგრეთვე ისეთ საკითხზე, რომელიც ითვალისწინებს ადამიანის ძირითადი კონსტიტუციური უფლების შეზღუდვას. რეფერენდუმის დანიშვნასა და ჩატარებასთან დაკავშირებული საკითხები განისაზღვრება ორგანული კანონით.

3. საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია მიმართოს ხალხს. წელიწადში ერთხელ იგი პარლამენტს წარუდგენს მოხსენებას ქვეყნის მდგომარეობის უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე.

მუხლი 53. თანახელმონერა

1. საქართველოს პრეზიდენტის სამართლებრივი აქტი საჭიროებს პრემიერ-მინისტრის თანახელმონერას. სამართლებრივი აქტი, რომელიც საჭიროებს თანახელმონერას, ქვეყნდება და სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს მხოლოდ თანახელმონერის შემდეგ. თანახელმონერილ სამართლებრივ აქტზე პოლიტიკური პასუხისმგებლობა ეკისრება მთავრობას.

2. თანახელმონერას არ საჭიროებს საქართველოს პრეზიდენტის სამართლებრივი აქტი, რომელიც უკავშირდება:

ა) პარლამენტის არჩევნების დანიშვნას, პარლამენტის დათხოვნას, პარლამენტის სესიის ან სხდომის მოწვევას;

ბ) კონსტიტუციური შეთანხმების დადებას;

გ) კანონის ხელმონერას და გამოქვეყნებას, პარლამენტისთვის კანონის შენიშვნებით დაბრუნებას;

დ) პრემიერ-მინისტრის დანიშვნას; იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრის დანიშვნას; ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარისა და წევრის თანამდებობაზე განწესებას; ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრის წარდგენას, ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის დანიშვნას; საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის დანიშვნას;

ე) სახელმწიფო ჯილდოებისა და პრემიების, საპატიო ნიშნების მინიჭებას;

ვ) მოქალაქეობის საკითხთა გადაწყვეტას;

ზ) მსჯავრდებულთა შეწყალებას;

თ) საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის ან სასამართლოსათვის მიმართვას;

ი) საქართველოს პრეზიდენტის უფლებამოსილებების განხორციელების ორგანიზებას.

თავი მხუთი. საქართველოს მთავრობა

მუხლი 54. მთავრობა

1. საქართველოს მთავრობა არის აღმასრულებელი ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო, რომელიც ახორციელებს ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკას.

2. მთავრობა ანგარიშვალდებული და პასუხისმგებელია პარლამენტის წინაშე.

3. მთავრობა შედგება პრემიერ-მინისტრისა და მინისტრებისაგან.

4. სამინისტრო იქმნება მთავრობის უფლებამოსილების განსაზღვრულ სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკისა და მმართველობის განხორციელების უზრუნველსაყოფად და მას ხელმძღვანელობს მინისტრი.

5. მთავრობის შემადგენლობაში შეიძლება იყოს ერთი ან რამდენიმე სახელმწიფო მინისტრი. სახელმწიფო მინისტრის თანამდებობა შეიძლება შემოღებულ იქნეს კანონით, განსაკუთრებული მნიშვნელობის სახელმწიფოებრივი ამოცანების შესასრულებლად.

6. მთავრობის წევრს უფლება არა აქვს ეკავოს სხვა თანამდებობა, გარდა პარტიულისა, ეწეოდეს სამეწარმეო საქმიანობას, იღებდეს ანაზღაურებას სხვა საქმიანობისათვის, გარდა სამეცნიერო და პედაგოგიური საქმიანობისა.

7. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების ტერიტორიაზე მთავრობის წარმომადგენლობის უზრუნველსაყოფად მთავრობა უფლებამოსილია დანიშნოს სახელმწიფო რწმუნებულები. სახელმწიფო რწმუნებულის უფლებამოსილება განისაზღვრება კანონით.

8. მთავრობის სტრუქტურა და საქმიანობის წესი განისაზღვრება კანონით, რომლის პროექტს პარლამენტს წარუდგენს მთავრობა.

მუხლი 55. საქართველოს პრემიერ-მინისტრი

1. მთავრობის მეთაურია საქართველოს პრემიერ-მინისტრი.
2. პრემიერ-მინისტრი განსაზღვრავს მთავრობის საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს, ორგანიზებას უწევს მთავრობის საქმიანობას, ახორციელებს მინისტრების საქმიანობის კოორდინაციასა და კონტროლს, ხელს აწერს მთავრობის სამართლებრივ აქტებს.
3. პრემიერ-მინისტრი წარმოადგენს საქართველოს საგარეო ურთიერთობებში, დებს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს საქართველოს სახელით.
4. პრემიერ-მინისტრი ნიშნავს და ათავისუფლებს მინისტრებს. იგი უფლებამოსილია ერთ-ერთ მინისტრს დააკისროს პირველი ვიცე-პრემიერის, აგრეთვე ერთ ან რამდენიმე მინისტრს – ვიცე-პრემიერის მოვალეობა.
5. პრემიერ-მინისტრი მთავრობის საქმიანობისთვის ანგარიშვალდებულია პარლამენტის წინაშე. წელიწადში ერთხელ იგი პარლამენტს წარუდგენს მოხსენებას სამთავრობო პროგრამის შესრულების მიმდინარეობის შესახებ, აგრეთვე პარლამენტის მოთხოვნით – სამთავრობო პროგრამის ცალკეული ნაწილის შესრულების მიმდინარეობის ანგარიშს.

მუხლი 56. ნდობის გამოცხადება

1. ახალარჩეული პარლამენტის მიერ სრული უფლებამოსილების შეძენისთანავე მთავრობა იხსნის უფლებამოსილებას პარლამენტის წინაშე და განაგრძობს მოვალეობის შესრულებას ახალი პრემიერ-მინისტრის დანიშვნამდე. პრემიერ-მინისტრის გადადგომის შემთხვევაში პრემიერ-მინისტრს უფლებამოსილება უწყდება გადადგომისთანავე. პრემიერ-მინისტრის გადადგომის ან მისი უფლებამოსილების სხვაგვარად შეწყვეტის შემთხვევაში მთავრობა განაგრძობს მოვალეობის შესრულებას ახალი პრემიერ-მინისტრის დანიშვნამდე.

2. პარლამენტი მთავრობის უფლებამოსილების მოხსნიდან, აგრეთვე პრემიერ-მინისტრის გადადგომიდან ან

უფლებამოსილების სხვაგვარად შეწყვეტიდან 2 კვირის ვადაში ნდობას უცხადებს პარლამენტის არჩევნებში საუკეთესო შედეგის მქონე პოლიტიკური პარტიის მიერ წამოყენებული პრემიერმინისტრობის კანდიდატის მიერ წარდგენილ მთავრობას. მთავრობის შემადგენლობასთან ერთად პარლამენტს წარედგინება სამთავრობო პროგრამა. ნდობის მისაღებად საჭიროა პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობის მხარდაჭერა.

3. თუ პარლამენტმა მთავრობას დადგენილ ვადაში ნდობა არ გამოუცხადა, საქართველოს პრეზიდენტი შესაბამისი ვადის ამონურვიდან არაუადრეს 2 და არაუგვიანეს 3 კვირისა დაითხოვს პარლამენტს და დანიშნავს პარლამენტის რიგგარეშე არჩევნებს.

4. საქართველოს პრეზიდენტი არ დაითხოვს პარლამენტს და არ დანიშნავს პარლამენტის რიგგარეშე არჩევნებს, თუ პარლამენტი ამ მუხლის მე-2 პუნქტით განსაზღვრული ვადის ამონურვიდან 2 კვირის ვადაში სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ნდობას გამოუცხადებს პარლამენტის სრული შემადგენლობის ერთ მესამედზე მეტის მიერ წამოყენებული პრემიერმინისტრობის კანდიდატის მიერ წარდგენილ მთავრობას.

5. მთავრობისთვის ნდობის გამოცხადებიდან 2 დღის ვადაში საქართველოს პრეზიდენტი თანამდებობაზე ნიშნავს პრემიერ-მინისტრს, ხოლო პრემიერ-მინისტრი მისი დანიშნიდან 2 დღის ვადაში – მინისტრებს. თუ საქართველოს პრეზიდენტი დადგენილ ვადაში არ დანიშნავს პრემიერ-მინისტრს, იგი დანიშნულად ჩაითვლება.

მუხლი 57. უნდობლობის გამოცხადება

1. პარლამენტი უფლებამოსილია უნდობლობა გამოუცხადოს მთავრობას.

2. უნდობლობის საკითხის აღძვრის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის ერთ მესამედზე მეტს. უნდობლობის საკითხის აღძვრასთან ერთად ინიციატორები წამოაყენებენ

პრემიერმინისტრობის კანდიდატს, ხოლო პრემიერმინისტრობის კანდიდატი პარლამენტს წარუდგენს მთავრობის ახალ შემადგენლობას. მთავრობის შემადგენლობასთან ერთად პარლამენტს წარედგინება სამთავრობო პროგრამა.

3. თუ პარლამენტი საკითხის აღძვრიდან არაუადრეს 7 და არაუგვიანეს 14 დღისა სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ნდობას გამოუცხადებს ახალ მთავრობას, უნდობლობა გამოცხადებულად ჩაითვლება. ახალი მთავრობისთვის ნდობის გამოცხადებიდან 2 დღის ვადაში საქართველოს პრეზიდენტი თანამდებობაზე დანიშნავს პრემიერ-მინისტრს, ხოლო პრემიერ-მინისტრი მისი დანიშვნიდან 2 დღის ვადაში – მინისტრებს. თუ საქართველოს პრეზიდენტი დადგენილ ვადაში არ დანიშნავს პრემიერ-მინისტრს, იგი დანიშნულად ჩაითვლება. მთავრობას უფლებამოსილება უწყდება ახალი პრემიერ-მინისტრის დანიშვნის მომენტიდან.

4. თუ პარლამენტი უნდობლობის საკითხის აღძვრის შემდეგ არ გამოუცხადებს მთავრობას უნდობლობას, დაუშვებელია პარლამენტის იმავე წევრთა მიერ მომდევნო 6 თვის განმავლობაში უნდობლობის საკითხის აღძვრა.

მუხლი 58. ნდობის გამოცხადება პრემიერ-მინისტრის ინიციატივით

1. პრემიერ-მინისტრი უფლებამოსილია პარლამენტის წინაშე დასვას მთავრობის ნდობის საკითხი.

2. ნდობის საკითხს კენჭი ეყრება მისი დასამიდან არაუადრეს მე-7 და არაუგვიანეს მე-14 დღისა. თუ პარლამენტი ნდობას არ გამოუცხადებს მთავრობას, საქართველოს პრეზიდენტი ნდობის არგამოცხადებიდან არაუადრეს მე-8 და არაუგვიანეს მე-14 დღისა დაითხოვს პარლამენტს და დანიშნავს პარლამენტის რიგგარეშე არჩევნებს.

3. საქართველოს პრეზიდენტი არ დაითხოვს პარლამენტს, თუ პარლამენტი მთავრობისთვის ნდობის არგამოცხადებიდან 7 დღის ვადაში სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ნდობას გამოუცხადებს პარლამენტის სრული შემადგენლობის ერთ მესამედზე მეტის მიერ წამოყენებული პრემიერმინისტრობის

კანდიდატის მიერ წარდგენილ მთავრობას. მთავრობის შემადგენლობასთან ერთად პარლამენტს წარედგინება სამთავრობო პროგრამა. ახალი მთავრობისთვის ნდობის გამოცხადებიდან 2 დღის ვადაში საქართველოს პრეზიდენტი თანამდებობაზე დანიშნავს პრემიერ-მინისტრს, ხოლო პრემიერ-მინისტრი მისი დანიშვნიდან 2 დღის ვადაში – მინისტრებს. თუ საქართველოს პრეზიდენტი დადგენილ ვადაში არ დანიშნავს პრემიერ-მინისტრს, იგი დანიშნულად ჩაითვლება. მთავრობას უფლებამოსილება უწყდება ახალი პრემიერ-მინისტრის დანიშვნის მომენტიდან.

თავი მეთექვსე. სასამართლო ხელისუფლება და პროკურატურა

მუხლი 59. სასამართლო ხელისუფლება

1. სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებელია და მას ახორციელებენ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო და საქართველოს საერთო სასამართლოები.

2. საკონსტიტუციო კონტროლის სასამართლო ორგანოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო. მისი შექმნისა და საქმიანობის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

3. მართლმსაჯულებას ახორციელებენ საერთო სასამართლოები. სპეციალიზებული სასამართლოები შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში. სამხედრო სასამართლოს შემოღება შეიძლება საომარი მდგომარეობის დროს და მხოლოდ საერთო სასამართლოების სისტემაში. საგანგებო სასამართლოების შექმნა დაუშვებელია. საერთო სასამართლოებში საქმეებს ნაფიცი მსაჯულები განიხილავენ კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით. საერთო სასამართლოების სისტემა, უფლებამოსილება და საქმიანობის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 60. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო

1. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო სასამართლო ხელისუფლებას ახორციელებს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების წესით.

2. საკონსტიტუციო სასამართლო შედგება 10 წლის ვადით განწესებული 9 მოსამართლისაგან, რომელთაგან 3 მოსამართლეს ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი, 3 მოსამართლეს სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მეხუთედის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი, ხოლო 3 მოსამართლეს ნიშნავს უზენაესი სასამართლო. საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლე შეიძლება იყოს საქართველოს მოქალაქე 35 წლის ასაკიდან, რომელსაც აქვს უმაღლესი იურიდიული განათლება, სპეციალობით მუშაობის არანაკლებ 10 წლის გამოცდილება და გამორჩეული პროფესიული კვალიფიკაცია. საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლე არ შეიძლება იყოს პირი, რომელსაც ადრე ეკავა ეს თანამდებობა.

3. საკონსტიტუციო სასამართლო თავისი შემადგენლობიდან 5 წლის ვადით ირჩევს საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარეს. საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარედ ერთი და იმავე პირის ხელმეორედ არჩევა დაუშვებელია.

4. საკონსტიტუციო სასამართლო ორგანული კანონით დადგენილი წესით:

ა) ფიზიკური პირის, იურიდიული პირის ან სახალხო დამცველის სარჩელის საფუძველზე იხილავს ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობას კონსტიტუციის მეორე თავით აღიარებულ ადამიანის ძირითად უფლებებთან მიმართებით;

ბ) საქართველოს პრეზიდენტის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის ან მთავრობის სარჩელის საფუძველზე იღებს გადაწყვეტილებას ნორმატიული აქტის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხზე;

გ) საერთო სასამართლოს წარდგინების საფუძველზე იხილავს იმ ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობის საკითხს, რომელიც კონკრეტული საქმის განხილვისას უნდა გამოიყენოს

საერთო სასამართლომ და რომელიც მისი საფუძვლიანი ვარაუდით შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს კონსტიტუციას;

დ) საქართველოს პრეზიდენტის, პარლამენტის, მთავრობის, იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს, გენერალური პროკურორის, ეროვნული ბანკის საბჭოს, გენერალური აუდიტორის, სახალხო დამცველის ან ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ან აღმასრულებელი ორგანოს სარჩელის საფუძველზე იხილავს დავას შესაბამისი ორგანოს უფლებამოსილების შესახებ;

ე) საქართველოს პრეზიდენტის ან მთავრობის სარჩელის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის სარჩელის ან წარდგინების საფუძველზე იხილავს საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის საკითხს;

ვ) საქართველოს პრეზიდენტის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის ან მთავრობის სარჩელის საფუძველზე იხილავს პოლიტიკური პარტიის საქმიანობის კონსტიტუციურობისა და ამ პოლიტიკური პარტიის წარდგენით არჩეული წარმომადგენლობითი ორგანოს წევრის უფლებამოსილების შეწყვეტის საკითხს;

ზ) პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის ან შესაბამისი პირის სარჩელის საფუძველზე იხილავს პარლამენტის წევრის უფლებამოსილების ცნობის ან ვადამდე შეწყვეტის შესახებ პარლამენტის გადაწყვეტილების კონსტიტუციურობის საკითხს;

თ) საქართველოს პრეზიდენტის, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ერთი მეხუთედის ან სახალხო დამცველის სარჩელის საფუძველზე იხილავს რეფერენდუმის ან არჩევნების მომწესრიგებელი ნორმისა და ამ ნორმის საფუძველზე ჩასატარებელი ან ჩატარებული რეფერენდუმის ან არჩევნების კონსტიტუციურობასთან დაკავშირებულ დავას;

ი) ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოს სარჩელის საფუძველზე იხილავს ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობას კონსტიტუციის მეცხრე თავთან მიმართებით;

კ) ახორციელებს კონსტიტუციით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს.

5. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საბოლოოა. არაკონსტიტუციურად ცნობილი აქტი ან მისი ნაწილი კარგავს ძალას საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ შესაბამისი გადაწყვეტილების გამოქვეყნების მომენტიდან, თუ შესაბამისი გადაწყვეტილება არ ადგენს აქტის ან მისი ნაწილის ძალის დაკარგვის სხვა, გვიანდელ ვადას.

6. დაუშვებელია საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ არჩევნების მომწესრიგებელი ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობა შესაბამისი საარჩევნო წლის განმავლობაში, თუ ეს ნორმა შესაბამისი არჩევნების თვემდე 15 თვის განმავლობაში არ არის მიღებული.

7. საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის თანამდებობაზე განწესებისა და მისი უფლებამოსილების შეწყვეტის, აგრეთვე საკონსტიტუციო სამართალწარმოების და საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმიანობის სხვა საკითხები განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 61. საქართველოს უზენაესი სასამართლო

1. საქართველოს უზენაესი სასამართლო არის საკასაციო სასამართლო.

2. უზენაესი სასამართლოს შემადგენლობაში შედის არანაკლებ 28 მოსამართლე. უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეებს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წარდგინებით უვადოდ, ორგანული კანონით დადგენილი ასაკის მიღწევამდე, სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი.

3. უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს უზენაესი სასამართლოს წევრთაგან იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წარდგინებით 10 წლის ვადით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი. უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარედ ერთი და იმავე პირის ხელმეორედ არჩევა დაუშვებელია.

მუხლი 62. სამართალწარმოება

1. სასამართლოს გადაწყვეტილება გამოაქვს საქართველოს სახელით. სასამართლოს აქტები შესასრულებლად სავალდებულოა. სასამართლოს გადაწყვეტილების შეუსრულებლობა ან მისი შესრულებისთვის ხელის შეშლა ისჯება კანონით.

2. სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმება, შეცვლა ან შეჩერება შეუძლია მხოლოდ სასამართლოს კანონით განსაზღვრული წესით. სასჯელის მოხდისაგან გათავისუფლებისა და სასჯელის მოუხდელი ნაწილის შემსუბუქების სხვა წესი განისაზღვრება კანონით.

3. სასამართლოში საქმე განიხილება ღია სხდომაზე. დახურულ სხდომაზე საქმის განხილვა დასაშვებია მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. სასამართლოს გადაწყვეტილება ცხადდება საქვეყნოდ.

4. სამართალწარმოება ხორციელდება სახელმწიფო ენაზე. პირს, რომელმაც სახელმწიფო ენა არ იცის, მიეჩინება თარჯიმანი.

5. სამართალწარმოება ხორციელდება მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის საფუძველზე.

მუხლი 63. მოსამართლე

1. მოსამართლე თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია და ემორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციასა და კანონს. რაიმე ზემოქმედება მოსამართლეზე ან ჩარევა მის საქმიანობაში გადაწყვეტილების მიღებაზე ზეგავლენის მიზნით აკრძალულია და ისჯება კანონით. არავის აქვს უფლება მოსთხოვოს მოსამართლეს ანგარიში კონკრეტულ საქმეზე. ბათილია ყველა აქტი, რომელიც ზღუდავს მოსამართლის დამოუკიდებლობას.

2. მოსამართლე ხელშეუხებელია. დაუშვებელია მისი სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, საცხოვრებელი ან სამუშაო ადგილის, მანქანის ან პირადი გაჩხრეკა იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს, ხოლო საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლის შემთხვევაში – საკონსტიტუციო

სასამართლოს თანხმობის გარეშე. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს შესაბამისად იუსტიციის უმაღლეს საბჭოს ან საკონსტიტუციო სასამართლოს. თუ შესაბამისად იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ან საკონსტიტუციო სასამართლო არ მისცემს თანხმობას, თავისუფლებაზე ზღუდული მოსამართლე დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

3. სახელმწიფო უზრუნველყოფს მოსამართლის და მისი ოჯახის უსაფრთხოებას.

4. მოსამართლის თანამდებობა შეუთავსებელია სხვა თანამდებობასთან და ანაზღაურებად საქმიანობასთან, გარდა სამეცნიერო და პედაგოგიური საქმიანობისა. მოსამართლე არ შეიძლება იყოს პოლიტიკური პარტიის წევრი, მონაწილეობდეს პოლიტიკურ საქმიანობაში.

5. საერთო სასამართლოს მოსამართლის ჩამოცილება საქმის განხილვისაგან, თანამდებობიდან მისი გათავისუფლება ან სხვა თანამდებობაზე გადაყვანა დასაშვებია მხოლოდ ორგანული კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში. მოსამართლის შეუცვლელია გარანტირებულია ორგანული კანონით. სასამართლოს რეორგანიზაცია ან ლიკვიდაცია არ შეიძლება გახდეს უვადოდ განწესებული მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლების საფუძველი.

6. საერთო სასამართლოს მოსამართლე შეიძლება იყოს საქართველოს მოქალაქე 30 წლის ასაკიდან, თუ მას აქვს შესაბამისი უმაღლესი იურიდიული განათლება და სპეციალობით მუშაობის არანაკლებ 5 წლის გამოცდილება. საერთო სასამართლოს მოსამართლის დამატებითი საკვალიფიკაციო მოთხოვნები განისაზღვრება ორგანული კანონით. საერთო სასამართლოს მოსამართლე თანამდებობაზე განწესდება უვადოდ, ორგანული კანონით დადგენილი ასაკის მიღწევამდე. მოსამართლე შეირჩევა კეთილსინდისიერებისა და კომპეტენტურობის ნიშნით. გადაწყვეტილებას მოსამართლის თანამდებობაზე განწესების შესახებ იუსტიციის უმაღლესი საბჭო იღებს სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის

უმრავლესობით. მოსამართლის თანამდებობაზე განწესებისა და თანამდებობიდან გათავისუფლების წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 64. იუსტიციის უმაღლესი საბჭო

1. საერთო სასამართლოების დამოუკიდებლობისა და ეფექტიანობის უზრუნველყოფის, მოსამართლეთა დანიშვნისა და გათავისუფლების და სხვა ამოცანების შესრულების მიზნით იქმნება საერთო სასამართლოების სისტემის ორგანო – საქართველოს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო.

2. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს შემადგენლობაში შედიან 4 წლის ვადით განწესებული 14 წევრი და უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრთა ნახევარზე მეტს შეადგენენ საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანოს მიერ მოსამართლეთაგან არჩეული წევრები. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს შემადგენლობაში, გარდა საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანოს მიერ არჩეული წევრებისა და უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარისა, შედიან საქართველოს პრეზიდენტის მიერ დანიშნული წევრი და პარლამენტის მიერ სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მუხუთედის უმრავლესობით არჩეული წევრები. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარეს იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მოსამართლე წევრთაგან ორგანული კანონით დადგენილი წესით 4 წლის ვადით, მაგრამ არაუმეტეს მისი როგორც იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს წევრის უფლებამოსილების ვადისა, ირჩევს იუსტიციის უმაღლესი საბჭო. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს მდივანს 4 წლის ვადით ირჩევს საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანო მის მიერ არჩეულ წევრთაგან.

3. იუსტიციის უმაღლესი საბჭო ანგარიშვალდებულია საერთო სასამართლოების მოსამართლეთა თვითმმართველობის ორგანოს წინაშე. ანგარიშგების წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

4. იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილება, შექმნისა და საქმიანობის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 65. პროკურატურა

1. საქართველოს პროკურატურა თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია და ემორჩილება მხოლოდ კონსტიტუციასა და კანონს.

2. პროკურატურას ხელმძღვანელობს გენერალური პროკურორი, რომელსაც 6 წლის ვადით საპროკურორო საბჭოს წარდგინებით ორგანული კანონით დადგენილი წესით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი.

3. პროკურატურის დამოუკიდებლობის, გამჭვირვალობისა და ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფად იქმნება საპროკურორო საბჭო, რომელიც შედგება ორგანული კანონით დადგენილი წესით არჩეული 15 წევრისაგან. საპროკურორო საბჭოს თავმჯდომარეს 2 წლის ვადით ირჩევს საპროკურორო საბჭო.

4. პროკურატურა ყოველწლიურად წარუდგენს პარლამენტს თავისი საქმიანობის ანგარიშს.

5. პროკურატურის უფლებამოსილება, სტრუქტურა და საქმიანობის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

თავი მეშვიდე. სახელმწიფო ფინანსები და კონტროლი

მუხლი 66. სახელმწიფო ბიუჯეტი

1. პარლამენტი სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ყოველწლიურად იღებს საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონს.

2. მხოლოდ მთავრობაა უფლებამოსილი პარლამენტის კომიტეტებთან ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების განხილვის შემდეგ პარლამენტს წარუდგინოს სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტი. მთავრობა მომდევნო საბიუჯეტო წლის სახელმწიფო

ბიუჯეტის პროექტს პარლამენტს წარუდგენს საბიუჯეტო წლის დასრულებამდე არაუგვიანეს 3 თვისა. სახელმწიფო ბიუჯეტის პროექტთან ერთად მთავრობა წარადგენს მოხსენებას მიმდინარე წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულების მიმდინარეობის შესახებ. სახელმწიფო ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშს მთავრობა პარლამენტს დასამტკიცებლად წარუდგენს საბიუჯეტო წლის დასრულებიდან არაუგვიანეს 5 თვისა.

3. მთავრობის თანხმობის გარეშე დაუშვებელია სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონის პროექტში ცვლილების შეტანა. მთავრობას შეუძლია მოსთხოვოს პარლამენტს დამატებითი სახელმწიფო ხარჯის გაღება, თუ მიუთითებს მისი დაფარვის წყაროს.

4. კანონი, რომელიც იწვევს მიმდინარე საბიუჯეტო წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების ზრდას, შემოსავლების შემცირებას ან სახელმწიფოს მიერ ახალი ფინანსური ვალდებულებების აღებას, პარლამენტმა შეიძლება მიიღოს მხოლოდ მთავრობის თანხმობის შემდეგ, ხოლო მომავალ საბიუჯეტო წელთან დაკავშირებული კანონი — მთავრობის თანხმობით ან მთავრობის მიერ პარლამენტისთვის წარდგენილი ქვეყნის ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუმენტის ფარგლებში.

5. თუ პარლამენტმა არ მიიღო სახელმწიფო ბიუჯეტი ახალი საბიუჯეტო წლის დაწყებამდე, ხარჯები დაიფარება კანონით დადგენილი წესით, წინა წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის მიხედვით.

6. სახელმწიფო ბიუჯეტში პარლამენტისთვის განკუთვნილი მიმდინარე სახსრების შემცირება წინა წლის საბიუჯეტო სახსრების ოდენობასთან შედარებით შეიძლება მხოლოდ პარლამენტის წინასწარი თანხმობით. პარლამენტი თავად იღებს გადაწყვეტილებას სახელმწიფო ბიუჯეტში პარლამენტისთვის გამოყოფილი სახსრების განაწილების თაობაზე.

7. სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონს კონსტიტუციის 46-ე მუხლით დადგენილი წესით ხელს აწერს და აქვეყნებს საქართველოს პრეზიდენტი. პარლამენტის მიერ სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონზე საქართველოს პრეზიდენტის შენიშვნების გაზიარება დასაშვებია მხოლოდ მთავრობის თანხმობით.

8. სახელმწიფო ბიუჯეტის შედგენისა და მიღების წესი განისაზღვრება კანონით.

მუხლი 67. გადასახადები და მოსაკრებლები, ეკონომიკური პოლიტიკა

1. სავალდებულოა გადასახადებისა და მოსაკრებლების გადახდა კანონით დადგენილი ოდენობითა და წესით. მხოლოდ კანონით შეიძლება გადასახადებისა და მოსაკრებლების სტრუქტურისა და შემოღების წესის, მათი განაკვეთების ან განაკვეთების ფარგლების დადგენა. გადასახადისაგან გათავისუფლება დასაშვებია მხოლოდ კანონით. საგადასახადო კონტროლს ახორციელებენ მხოლოდ კანონით განსაზღვრული საგადასახადო ორგანოები.

2. ხანგრძლივი და სტაბილური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად ეკონომიკური პოლიტიკის ფუძემდებლური პრინციპები განისაზღვრება ორგანული კანონით. მაკროეკონომიკური პარამეტრების დადგენილი ზღვრების დარღვევისა და განსაკუთრებული აუცილებლობისას ზღვრებიდან გადაცდენის შემთხვევები, აგრეთვე პარამეტრების ზღვრებთან დაბრუნების მიზნით განსახორციელებელი ღონისძიებები განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 68. ეროვნული ბანკი

1. საქართველოს ეროვნული ბანკი წარმართავს ქვეყნის მონეტარულ პოლიტიკას ფასების სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად და ხელს უწყობს ფინანსური სექტორის სტაბილურ ფუნქციონირებას. ეროვნული ბანკი არის ბანკთა ბანკი, მთავრობის ბანკირი და ფისკალური აგენტი.

2. ეროვნული ბანკის უმაღლესი ორგანოა ეროვნული ბანკის საბჭო, რომლის წევრებს საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით 7 წლის ვადით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი. ეროვნული ბანკის პრეზიდენტს ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრთაგან ეროვნული ბანკის საბჭოს წარდგინებით თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს საქართველოს პრეზიდენტი.

3. ეროვნული ბანკი თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია კონსტიტუციის 69-ე მუხლით გათვალისწინებულ ზედამხედველობასა და კონტროლს ექვემდებარება ეროვნული ბანკის მხოლოდ ადმინისტრაციული და კაპიტალური ხარჯები. ეროვნული ბანკი ანგარიშვალდებულია პარლამენტის წინაშე და ყოველწლიურად წარუდგენს მას თავისი საქმიანობის ანგარიშს.

4. ფულის ემისიის უფლება აქვს მხოლოდ ეროვნულ ბანკს. ფულის სახელწოდება და ერთეული განისაზღვრება ორგანული კანონით.

5. ეროვნული ბანკის უფლებამოსილება, საქმიანობის წესი და დამოუკიდებლობის გარანტია განისაზღვრება ორგანული კანონით.

მუხლი 69. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური

1. საჯარო მმართველობის ეფექტიანობისა და ანგარიშვალდებულების ხელშესაწყობად საბიუჯეტო სახსრებისა და სხვა საჯარო რესურსების გამოყენებასა და ხარჯვას ზედამხედველობს სახელმწიფო აუდიტის სამსახური. იგი უფლებამოსილია აგრეთვე შეამოწმოს საფინანსო-სამეურნეო კონტროლის სხვა სახელმწიფო ორგანოთა საქმიანობა, წარუდგინოს პარლამენტს საგადასახადო კანონმდებლობის სრულყოფის წინადადებები.

2. სახელმწიფო აუდიტის სამსახურს ხელმძღვანელობს გენერალური აუდიტორი, რომელსაც 5 წლის ვადით პარლამენტის თავმჯდომარის წარდგინებით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ირჩევს პარლამენტი.

3. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური თავის საქმიანობაში დამოუკიდებელია.

4. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური ანგარიშვალდებულია პარლამენტის წინაშე. წელიწადში ორჯერ, ბიუჯეტის შესრულების წინასწარი ანგარიშისა და სრული ანგარიშის წარდგენის დროს, სახელმწიფო აუდიტის სამსახური პარლამენტს წარუდგენს მოხსენებას მთავრობის ანგარიშთან დაკავშირებით, ხოლო წელიწადში ერთხელ – თავისი საქმიანობის ანგარიშს.

5. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური უზრუნველყოფს საჯარო სახსრების მართვის კონტროლს პარლამენტის მიერ.

6. სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის უფლებამოსილება, სტრუქტურა, საქმიანობის წესი და დამოუკიდებლობის გარანტია განისაზღვრება ორგანული კანონით.

თავი მერვე. სახელმწიფოს თავდაცვა და უსაფრთხოება

მუხლი 70. თავდაცვის ძალები

1. თავდაცვითი ომი საქართველოს სუვერენული უფლებაა.
2. საქართველოს დაცვა საქართველოს ყოველი მოქალაქის ვალია. სამხედრო სამსახურის გავლის წესი განისაზღვრება კანონით.
3. ქვეყნის დამოუკიდებლობის, სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის დასაცავად, აგრეთვე კონსტიტუციით გათვალისწინებულ შემთხვევებში თავდაცვასა და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული სხვა ამოცანებისა და საერთაშორისო ვალდებულებათა შესასრულებლად საქართველოს ჰყავს თავდაცვის ძალები.
4. თავდაცვის ძალების სახეობები და შემადგენლობა განისაზღვრება კანონით. თავდაცვის ძალების რაოდენობას მთავრობის წარდგინებით სრული შემადგენლობის უმრავლესობით ამტკიცებს პარლამენტი.
5. საომარი მდგომარეობის დროს დეკრეტით შეიძლება თავდაცვის ძალებში სახელმწიფო და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დაცვაზე პასუხისმგებელი ორგანოების გაერთიანება.
6. თავდაცვის ძალები მოქმედებენ თავდაცვის მინისტრის ბრძანებით კანონით დადგენილი წესით, ხოლო საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს – პრემიერ-მინისტრის ბრძანებით.

მუხლი 71. საგანგებო და საომარი მდგომარეობა

1. საქართველოზე შეიარაღებული თავდასხმის ან მისი უშუალო საფრთხის შემთხვევაში საქართველოს პრეზიდენტი პრემიერ-მინისტრის წარდგინებით აცხადებს საომარ მდგომარეობას, სათანადო პირობების არსებობისას დებს ზავს და ამ გადაწყვეტილებებს დაუყოვნებლივ წარუდგენს პარლამენტს დასამტკიცებლად. გადაწყვეტილება საომარი მდგომარეობის გამოცხადების შესახებ ძალაში შედის საომარი მდგომარეობის გამოცხადების მომენტიდან. პარლამენტი გადაწყვეტილებას ამტკიცებს შეკრებისთანავე. თუ პარლამენტი გადაწყვეტილებას არ დაამტკიცებს, იგი კენჭისყრისთანავე კარგავს იურიდიულ ძალას.

2. მასობრივი არეულობის, ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფის, სამხედრო გადატრიალების, შეიარაღებული ამბოხების, ტერორისტული აქტის, ბუნებრივი ან ტექნოგენური კატასტროფის ან ეპიდემიის დროს ან სხვა შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები მოკლებული არიან კონსტიტუციურ უფლებამოსილებათა ნორმალური განხორციელების შესაძლებლობას, საქართველოს პრეზიდენტი პრემიერ-მინისტრის წარდგინებით აცხადებს საგანგებო მდგომარეობას ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე ან მის რომელიმე ნაწილში და ამ გადაწყვეტილებას დაუყოვნებლივ წარუდგენს პარლამენტს დასამტკიცებლად. გადაწყვეტილება ძალაში შედის საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადების მომენტიდან. პარლამენტი გადაწყვეტილებას ამტკიცებს შეკრებისთანავე. თუ პარლამენტი გადაწყვეტილებას არ დაამტკიცებს, იგი კენჭისყრისთანავე კარგავს იურიდიულ ძალას. საგანგებო უფლებამოსილებანი ვრცელდება მხოლოდ იმ ტერიტორიაზე, სადაც გამოცხადებულია საგანგებო მდგომარეობა.

3. საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის დროს საქართველოს პრეზიდენტი პრემიერ-მინისტრის წარდგინებით გამოსცემს ორგანული კანონის ძალის მქონე დეკრეტებს, რომლებიც მოქმედებს შესაბამისად საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის გაუქმებამდე. ეროვნული ბანკის უფლებამოსილებასთან დაკავშირებული დეკრეტი გამოიცემა ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის

თანხმობით. დეკრეტი ძალაში შედის გამოცემის მომენტიდან. დეკრეტი დაუყოვნებლივ წარედგინება პარლამენტს. პარლამენტი დეკრეტს ამტკიცებს შეკრებისთანავე. თუ პარლამენტი დეკრეტს არ დაამტკიცებს, იგი კენჭისყრისთანავე კარგავს იურიდიულ ძალას.

4. საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს საქართველოს პრეზიდენტს უფლება აქვს ქვეყანაში ან მის რომელიმე ნაწილში დეკრეტით შეზღუდოს კონსტიტუციის მე-13, მე-14, მე-15, მე-17, მე-18, მე-19, 21-ე და 26-ე მუხლებში ჩამოთვლილი უფლებები. საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს საქართველოს პრეზიდენტს უფლება აქვს ქვეყანაში ან მის რომელიმე ნაწილში დეკრეტით შეაჩეროს კონსტიტუციის მე-13 მუხლის მე-2-მე-6 პუნქტების, მე-14 მუხლის მე-2 პუნქტის, მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტის, მე-17 მუხლის მე-3, მე-5 და მე-6 პუნქტების, მე-18 მუხლის მე-2 პუნქტის და მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტის მოქმედება. საქართველოს პრეზიდენტი ამ პუნქტით გათვალისწინებულ დეკრეტს დაუყოვნებლივ წარუდგენს პარლამენტს დასამტკიცებლად. დეკრეტი უფლების შეზღუდვის შესახებ ძალაში შედის გამოცემისთანავე, ხოლო ნორმის შეჩერების შესახებ – პარლამენტის მიერ დამტკიცებისთანავე. დეკრეტი უფლების შეზღუდვის შესახებ მტკიცდება ამ მუხლის მე-3 პუნქტით დადგენილი წესით.

5. საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს საყოველთაო არჩევნები არ ტარდება. ქვეყნის რომელიმე ნაწილში საგანგებო მდგომარეობის შემოღების შემთხვევაში ქვეყნის დანარჩენ ტერიტორიაზე არჩევნების ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს პარლამენტი.

6. გადაწყვეტილება საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის გაუქმების შესახებ მიიღება შესაბამისი მდგომარეობის გამოცხადებისა და დამტკიცებისთვის დადგენილი წესით.

7. პარლამენტის გადაწყვეტილება ამ მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებზე მიიღება პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობით.

მუხლი 72. თავდაცვის ძალების გამოყენება

1. გადანყვეტილებას საომარი მდგომარეობის დროს თავდაცვის ძალების გამოყენების შესახებ იღებს პრემიერ-მინისტრი და ეს გადანყვეტილება არ საჭიროებს დამტკიცებას პარლამენტის მიერ.

2. საგანგებო მდგომარეობის დროს თავდაცვის ძალების გამოყენების შესახებ გადანყვეტილებას პრემიერ-მინისტრის წარდგინებით იღებს საქართველოს პრეზიდენტი და დაუყოვნებლივ შეაქვს იგი პარლამენტში დასამტკიცებლად. გადანყვეტილება ძალაში შედის პარლამენტის მიერ დამტკიცებისთანავე. გადანყვეტილებას ბუნებრივი ან ტექნოგენური კატასტროფის ან ეპიდემიის დროს თავდაცვის ძალების გამოყენების შესახებ იღებს პრემიერ-მინისტრი და ეს გადანყვეტილება არ საჭიროებს დამტკიცებას პარლამენტის მიერ. პარლამენტი უფლებამოსილია მიიღოს გადანყვეტილება ბუნებრივი ან ტექნოგენური კატასტროფის ან ეპიდემიის დროს თავდაცვის ძალების გამოყენების შეწყვეტის თაობაზე.

3. საერთაშორისო ვალდებულებათა შესასრულებლად თავდაცვის ძალების გამოყენების შესახებ გადანყვეტილებას მთავრობის წარდგინებით იღებს საქართველოს პრეზიდენტი და დაუყოვნებლივ შეაქვს იგი პარლამენტში დასამტკიცებლად. გადანყვეტილება ძალაში შედის პარლამენტის მიერ დამტკიცებისთანავე.

4. სახელმწიფოს თავდაცვის მიზნით განსაკუთრებულ და კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში ქვეყანაში სხვა სახელმწიფოს სამხედრო ძალების შემოყვანის, გამოყენებისა და გადაადგილების შესახებ გადანყვეტილებას მთავრობის წარდგინებით იღებს საქართველოს პრეზიდენტი. გადანყვეტილება დაუყოვნებლივ წარედგინება პარლამენტს დასამტკიცებლად და ძალაში შედის პარლამენტის მიერ დამტკიცებისთანავე.

5. პარლამენტის გადანყვეტილება ამ მუხლით გათვალისწინებულ საკითხებზე მიიღება პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობით.

მუხლი 73. ეროვნული თავდაცვის საბჭო

1. საომარი მდგომარეობის დროს იქმნება სათათბირო ორგანო – ეროვნული თავდაცვის საბჭო, რომელსაც თავმჯდომარეობს საქართველოს პრეზიდენტი. ეროვნული თავდაცვის საბჭოს წევრები არიან: საქართველოს პრეზიდენტი, პრემიერ-მინისტრი, პარლამენტის თავმჯდომარე, თავდაცვის მინისტრი და თავდაცვის ძალების მეთაური. საქართველოს პრეზიდენტის გადანაცვებით საბჭოს წევრებად შეიძლება მონვეულ იქნენ პარლამენტისა და მთავრობის ცალკეული წევრები. ეროვნული თავდაცვის საბჭო მოქმედებს საომარი მდგომარეობის გაუქმებამდე.

2. ეროვნული თავდაცვის საბჭოს უფლებამოსილება და საქმიანობის წესი განისაზღვრება კანონით.

თავი მეცხრე. ადგილობრივი თვითმმართველობა

მუხლი 74. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, საზღვრები, სამართლებრივი საფუძვლები

1. საქართველოს მოქალაქეები ადგილობრივი მნიშვნელობის საქმეებს აწესრიგებენ ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოების მეშვეობით. წარმომადგენლობითი ორგანო აირჩევა საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით. აღმასრულებელი ორგანოები აღასრულებენ წარმომადგენლობითი ორგანოების გადანაცვებით და ანგარიშვალდებული არიან მათ წინაშე.

2. თვითმმართველი ერთეული არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. გადანაცვლებას თვითმმართველი ერთეულის შექმნის, გაუქმების ან მისი საზღვრების შეცვლის თაობაზე შესაბამის თვითმმართველ ერთეულებთან კონსულტაციით მთავრობის წარდგინებით იღებს პარლამენტი.

3. ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება ორგანული კანონით დადგენილი წესით.

მუხლი 75. თვითმმართველი ერთეულის უფლებამოსილებები

1. სახელმწიფო ხელისუფლებისა და თვითმმართველი ერთეულის უფლებამოსილებები გამიჯნულია.

2. თვითმმართველი ერთეული უფლებამოსილია კანონმდებლობის დაცვით თავისი ინიციატივით მიიღოს გადაწყვეტილება ყველა იმ საკითხზე, რომელიც კანონით არ მიეკუთვნება სახელმწიფო ხელისუფლების ან ავტონომიური რესპუბლიკის განსაკუთრებულ უფლებამოსილებას და რომელზე გადაწყვეტილების მიღებაც კანონით არ გამოირიცხება თვითმმართველი ერთეულის უფლებამოსილებიდან.

3. თვითმმართველი ერთეული საკუთარ უფლებამოსილებებს ახორციელებს დამოუკიდებლად და თავისი პასუხისმგებლობით, საქართველოს კანონმდებლობის ფარგლებში. ორგანული კანონით განსაზღვრული საკუთარი უფლებამოსილებები სრული და ექსკლუზიურია.

4. სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ თვითმმართველი ერთეულისთვის უფლებამოსილების დელეგირება ხორციელდება საკანონმდებლო აქტის ან ხელშეკრულების საფუძველზე, შესაბამისი მატერიალური და ფინანსური რესურსების გადაცემით.

5. სახელმწიფო ხელისუფლება ახორციელებს სამართლებრივ ზედამხედველობას თვითმმართველი ერთეულის საქმიანობაზე. თვითმმართველი ერთეულის საქმიანობის ზედამხედველობა გადაწყვეტილებათა მიზანშეწონილობის უზრუნველყოფის მიზნით დასაშვებია მხოლოდ დელეგირებული უფლებამოსილების საფუძველზე მიღებულ გადაწყვეტილებებთან მიმართებით. სახელმწიფო ზედამხედველობა ხორციელდება ორგანული კანონით დადგენილი წესით, თანაზომიერების პრინციპის შესაბამისად.

მუხლი 76. ადგილობრივი თვითმმართველობის გარანტიები

1. თვითმმართველ ერთეულს აქვს საკუთარი ქონება და ფინანსები.

2. თვითმმართველი ერთეული ორგანული კანონის შესაბამისად დამოუკიდებლად ადგენს თავის ორგანიზაციულ მოწყობას,

ორგანული კანონისა და საჯარო სამსახურის მომწესრიგებელი კანონმდებლობის შესაბამისად დამოუკიდებლად იღებს საკადრო გადაწყვეტილებებს.

3. თვითმმართველ ერთეულს თავისი უფლებამოსილების განსახორციელებლად უფლება აქვს ორგანული კანონით დადგენილი წესით ითანამშრომლოს სხვა თვითმმართველ ერთეულთან. თვითმმართველ ერთეულს ორგანული კანონით დადგენილი წესით უფლება აქვს განეკრიანდეს თვითმმართველ ერთეულთა გაერთიანებებში.

4. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები ადგილობრივ თვითმმართველობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე გადაწყვეტილებებს იღებენ თვითმმართველ ერთეულებთან კონსულტაციით. კონსულტაციის გამართვის წესი განისაზღვრება ორგანული კანონით.

5. ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ მისი უფლებამოსილების ფარგლებში მიღებული გადაწყვეტილება შესაბამისი თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე შესასრულებლად სავალდებულოა.

თავი მათე. კონსტიტუციის გადასინჯვა

მუხლი 77. კონსტიტუციის გადასინჯვის წესი

1. კონსტიტუცია გადასინჯება კონსტიტუციური კანონით, რომლის პროექტის წარდგენის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის ნახევარზე მეტს ან არანაკლებ 200000 ამომრჩეველს.

2. კონსტიტუციური კანონის პროექტი წარედგინება პარლამენტს, რომელიც აქვეყნებს მას საყოველთაო-სახალხო განხილვისათვის. პარლამენტში კანონპროექტის განხილვა იწყება მისი გამოქვეყნებიდან ერთი თვის შემდეგ.

3. კონსტიტუციური კანონი მიღებულად ჩაითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის

არანაკლებ ორი მესამედი. კონსტიტუციური კანონი საქართველოს პრეზიდენტს ხელმოსაწერად გადაეცემა მომდევნო მოწვევის პარლამენტის მიერ ერთი მოსმენით განხილვიდან და სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის მიერ მისი უცვლელად დამტკიცებიდან 10 დღის ვადაში.

4. კონსტიტუციური კანონი საქართველოს პრეზიდენტს ხელმოსაწერად გადაეცემა კონსტიტუციის 46-ე მუხლით დადგენილ ვადაში, თუ მას მხარს დაუჭერს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ სამი მეოთხედი.

5. კონსტიტუციური კანონი, რომელიც უკავშირდება ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას, მიიღება პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის უმრავლესობით და საქართველოს პრეზიდენტს ხელმოსაწერად გადაეცემა კონსტიტუციის 46-ე მუხლით დადგენილ ვადაში.

6. კონსტიტუციურ კანონს კონსტიტუციის 46-ე მუხლით დადგენილი წესით ხელს აწერს და აქვეყნებს საქართველოს პრეზიდენტი.

7. საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის გამოცხადების შემთხვევაში კონსტიტუციური კანონის პროექტის განხილვა შეჩერდება ამ მდგომარეობის გაუქმებამდე.

თავი მეთერთმეტი. გარდამავალი დეკლარაცია

მუხლი 78. ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაცია

კონსტიტუციურმა ორგანომმა თავიანთი უფლებამოსილების ფარგლებში მიიღონ ყველა ზომა ევროპის კავშირსა და ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციაში საქართველოს სრული ინტეგრაციის უზრუნველსაყოფად.

საქართველოს სახელმწიფოს მეთაური

ედუარდ შევარდნაძე

თბილისი,

1995 წლის 24 აგვისტო

№786-რს

საქართველოს კონსტიტუციური კანონი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ

მუხლი 1

1. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა არის საქართველოს განუყოფელი ტერიტორიული ერთეული.

2. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა მოიცავს ტერიტორიას ამ კანონის მიღების დღისათვის არსებულ ადმინისტრაციულ საზღვრებში. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ადმინისტრაციული საზღვრების შეცვლა დასაშვებია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს ინიციატივის საფუძველზე საქართველოს ორგანული კანონით. აღნიშნული ინიციატივის თაობაზე აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილება მიიღება სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედის უმრავლესობით.

3. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ხელისუფლება ხორციელდება საქართველოს კონსტიტუციისა და კანონმდებლობის შესაბამისად. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ხელისუფლების ორგანოების შექმნა დასაშვებია მხოლოდ საქართველოს საკანონმდებლო აქტების შესაბამისად.

4. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია მიიღება და გადაისინჯება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს მიერ სრული შემადგენლობის ორი მესამედის უმრავლესობით. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესაბამისი კონსტიტუციური კანონი ძალაში შედის მისი დამტკიცების თაობაზე საქართველოს ორგანული კანონის ძალაში შესვლისთანავე.

5. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას აქვს დროშა და გერბი, რომლებიც დადგენილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის დროშასა და გერბში გათვალისწინებული უნდა იყოს შესაბამისად საქართველოს სახელმწიფო დროშისა და გერბის ელემენტები. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის დროშისა და გერბის გამოყენების წესი განისაზღვრება საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით.

6. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ადმინისტრაციული ცენტრია ქალაქი ბათუმი.

მუხლი 2

1. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებები განისაზღვრება საქართველოს კონსტიტუციით, ამ კანონით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით, საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სხვა საკანონმდებლო აქტებით.

2. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განსაკუთრებულ უფლებამოსილებებს დამოუკიდებლად ახორციელებენ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლების ორგანოები. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განსაკუთრებული უფლებამოსილებებია:

ა) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების მიღება;

ბ) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის განსაზღვრა;

გ) საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საბიუჯეტო პოლიტიკის განსაზღვრა და განხორციელება, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტის კანონის მიღება და მისი შესრულების კონტროლი;

დ) საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ქონების მართვა და განკარგვა;

ე) საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საკუთრებაში არსებული მიწის, ტყისა და წყლის რესურსების მართვა და განკარგვა;

ვ) საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით აჭარის ავტონომიური

რესპუბლიკის სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვა და განვითარება;

ზ) ავტონომიური რესპუბლიკის მნიშვნელობის საავტომობილო გზების და სხვა ინფრასტრუქტურის მართვა;

თ) ავტონომიური რესპუბლიკის მნიშვნელობის საგანმანათლებლო, სამეცნიერო, შემოქმედებითი და სპორტული დაწესებულებების შექმნა, მართვა და მხარდაჭერა;

ი) საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯილდოებისა და საპატიო წოდებების დადგენა და მინიჭება;

კ) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სამსახურის მართვა.

3. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას შეუძლია ეკონომიკის, სოფლის მეურნეობის, ტურიზმის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის, განათლების, კულტურის, სპორტისა და ახალგაზრდული პოლიტიკის, გარემოს დაცვის სფეროში განხორციელოს ნებისმიერი უფლებამოსილება, რომელიც საქართველოს კანონმდებლობით არ მიეკუთვნება სახელმწიფო ხელისუფლების განსაკუთრებულ უფლებამოსილებას ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ექსკლუზიურ საკუთარ უფლებამოსილებას და რომლის განხორციელებაც საქართველოს კანონმდებლობით არ გამოირიცხება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებიდან.

4. სახელმწიფოს მიერ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკისთვის უფლებამოსილების დელეგირება დასაშვებია კანონით, შესაბამისი მატერიალური და ფინანსური რესურსების გადაცემით.

5. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ ფარგლებში სარგებლობს ფინანსური ავტონომიით. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებების განხორციელების უზრუნველსაყოფად აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას საქართველოს კანონის საფუძველზე შეიძლება გადაეცეს სახელმწიფო საგადასახადო და

არასაგადასახადო შემოსავლების ნაწილი, აგრეთვე სპეციალური დაფინანსება საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკას აქვს ქონება, რომლის ფორმირების წესი განისაზღვრება საქართველოს კანონმდებლობით.

მუხლი 3

1. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭო არის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელიც აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებამოსილებების ფარგლებში ახორციელებს საკანონმდებლო საქმიანობას, აკონტროლებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობას და ახორციელებს კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს.

2. უმაღლესი საბჭო შედგება 4 წლის ვადით არჩეული არაუმეტეს 21 დეპუტატისგან. უმაღლესი საბჭო აირჩევა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე რეგისტრირებული საქართველოს მოქალაქეების მიერ საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი არჩევნების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით. უმაღლესი საბჭოს მორიგი არჩევნები ტარდება უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილების ვადის ამოწურვის კალენდარული წლის ოქტომბრის ბოლო შაბათს. თუ გამოცხადებულია საომარი მდგომარეობა ან საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე ან აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე გამოცხადებულია საგანგებო მდგომარეობა, უმაღლესი საბჭოს არჩევნები ტარდება საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის გაუქმებიდან 60 დღის ვადაში. არჩევნებს საქართველოს ორგანული კანონით დადგენილი წესით არჩევნებამდე არაუგვიანეს მე-60 დღისა ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. უმაღლესი საბჭოს დეპუტატების რაოდენობა განისაზღვრება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით, ხოლო მათი არჩევის წესი – საქართველოს კანონმდებლობით და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციითა და კანონმდებლობით. უმაღლესი საბჭოს არჩევნების შემაჯამებელ ოქმს საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით ადგენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საარჩევნო კომისია.

3. უმაღლესი საბჭოს პირველი სხდომა იმართება არჩევნებიდან არაუგვიანეს ერთი თვისა და მას ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. უმაღლესი საბჭო მუშაობას შეუდგება, თუ დადასტურებულია უმაღლესი საბჭოს წევრთა არანაკლებ ორი მესამედის უფლებამოსილება.

4. უმაღლესი საბჭოს წევრს უფლება არა აქვს იმავდროულად იყოს სხვა წარმომადგენლობითი ორგანოს ან აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის წევრი. შეუთავსებლობის სხვა შემთხვევები განისაზღვრება საქართველოს კანონმდებლობით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით და უმაღლესი საბჭოს რეგლამენტით.

5. უმაღლესი საბჭო:

ა) იღებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციას და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სხვა კანონებს;

ბ) ამტკიცებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობას;

გ) უფლებამოსილია სრული შემადგენლობის უმრავლესობით უნდობლობა გამოუცხადოს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობას;

დ) სრული შემადგენლობის უმრავლესობით იღებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტის კანონს;

ე) ადგენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ჯილდოებსა და საპატიო წოდებებს;

ვ) ახორციელებს ამ კანონით, საქართველოს კანონმდებლობით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციითა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს.

6. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონს, გარდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციისა, ხელს აწერს და აქვეყნებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე. იგი უფლებამოსილია კანონი შენიშვნებით დაუბრუნოს უმაღლეს საბჭოს. უმაღლესი საბჭო კენჭს უყრის

მთავრობის თავმჯდომარის შენიშვნებს, რომელთა მისაღებად საკმარისია კანონის მიღებისთვის დადგენილი ხმათა რაოდენობა. კანონის პირვანდელი რედაქციით მისაღებად საჭიროა უმაღლესი საბჭოს სრული შემადგენლობის უმრავლესობის მხარდაჭერა. თუ მთავრობის თავმჯდომარემ ხელი არ მოაწერა კანონს, მას ხელს აწერს და აქვეყნებს უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე.

7. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილება წყდება ახალარჩეული უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილების ცნობისთანავე ან უმაღლესი საბჭოს დათხოვნის თაობაზე საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულების ძალაში შესვლისთანავე.

8. საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია საქართველოს პარლამენტის თანხმობით დაითხოვოს უმაღლესი საბჭო, თუ მისი მოქმედებით საფრთხე შეექმნა ქვეყნის სუვერენიტეტს, ტერიტორიულ მთლიანობას, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოთა კონსტიტუციურ უფლებამოსილებათა განხორციელებას, იგი ვერ ახორციელებს ამ კანონითა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით მისთვის მინიჭებულ უფლებამოსილებებს ან მან ზედიზედ ორჯერ არ დაამტკიცა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა. უმაღლესი საბჭოს დათხოვნა იწვევს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის უფლებამოსილების შეწყვეტას. უმაღლესი საბჭოს დათხოვნის შემთხვევაში მის და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის უფლებამოსილებებს ახორციელებს დროებითი სახელმწიფო საბჭო, რომელსაც ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი. დროებითი სახელმწიფო საბჭოს უფლებამოსილება წყდება ახალარჩეული უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილების ცნობისთანავე. დროებითი სახელმწიფო საბჭოს მიერ მიღებული კანონი საჭიროებს უმაღლესი საბჭოს მიერ დამტკიცებას მისი უფლებამოსილების ცნობიდან ერთი თვის ვადაში. თუ უმაღლესი საბჭო აღნიშნულ ვადაში არ დაამტკიცებს კანონს, იგი ძალადაკარგულად ჩაითვლება. უმაღლესი საბჭოს დათხოვნის შემთხვევაში რიგგარეშე არჩევნები ტარდება დათხოვნიდან არაუადრეს მე-60 და არაუგვიანეს 90-ე დღისა. უმაღლესი საბჭოს რიგგარეშე არჩევნებს არჩევნებამდე არაუგვიანეს მე-60 დღისა ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი.

9. უმაღლესი საბჭოს შიდა ორგანიზაცია და საქმიანობის წესი განისაზღვრება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით და უმაღლესი საბჭოს მიერ მიღებული რეგლამენტით.

მუხლი 4

1. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა არის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი აღმასრულებელი ორგანო.

2. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა შედგება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრებისაგან.

3. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ახალარჩეული უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილების ცნობიდან ან აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის უფლებამოსილების შეწყვეტიდან 2 კვირის ვადაში საქართველოს პრეზიდენტი უმაღლეს საბჭოში წარმოდგენილ პოლიტიკურ სუბიექტებთან კონსულტაციის შემდეგ უმაღლეს საბჭოს დასამტკიცებლად წარუდგენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის კანდიდატურას და მთავრობის თავმჯდომარეობის კანდიდატის მიერ დასახელებულ მინისტრების კანდიდატურებს. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის დამტკიცებას კენჭი ეყრება ერთიანად. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა დამტკიცებულად ითვლება, თუ მას მხარს დაუჭერს უმაღლესი საბჭოს სრული შემადგენლობის უმრავლესობა. თუ უმაღლესი საბჭო 2 კვირის ვადაში არ დაამტკიცებს მთავრობას, საქართველოს პრეზიდენტი უფლებამოსილია 2 კვირის ვადაში უმაღლეს საბჭოს დასამტკიცებლად წარუდგინოს მთავრობის იგივე ან სხვა შემადგენლობა, რომლის დამტკიცებასაც კენჭი ეყრება 2 კვირის ვადაში.

4. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე არის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი თანამდებობის პირი და წარმოადგენს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე ხელმძღვანელობს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობას, კანონმდებლობით დადგენილი წესით

ნიშნავს და ათავისუფლებს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრებს, საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით დადგენილი წესით განკარგავს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ქონებას, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს დასამტკიცებლად წარუდგენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტს, ახორციელებს ამ კანონით, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით, საქართველოს და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონმდებლობით განსაზღვრულ სხვა უფლებამოსილებებს.

5. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სამინისტროების შექმნა დასაშვებია მხოლოდ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით განსაზღვრულ სფეროებში.

6. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა ანგარიშვალდებულია საქართველოს პრეზიდენტის, საქართველოს მთავრობისა და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს წინაშე.

7. საქართველოს მთავრობა უფლებამოსილია შეაჩეროს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის, მთავრობის თავმჯდომარის ან მინისტრის აქტის მოქმედება ან გააუქმოს ეს აქტი, თუ იგი ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, ამ კანონს, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, საქართველოს კანონს ან საქართველოს პრეზიდენტის ან საქართველოს მთავრობის სამართლებრივ აქტს.

8. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობას უფლებამოსილება უწყდება:

ა) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ახლარჩეული უმაღლესი საბჭოს უფლებამოსილების ცნობისთანავე;

ბ) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს მიერ უნდობლობის გამოცხადებისას;

გ) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის გადადგომისას ან მისი უფლებამოსილების სხვაგვარად შეწყვეტისას;

დ) აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს დათხოვნისას.

9. ამ მუხლის მე-8 პუნქტის „ა“, „ბ“ და „გ“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობა ახორციელებს თავის უფლებამოსილებებს მთავრობის ახალი შემადგენლობის დამტკიცებამდე.

10. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის სტრუქტურა, უფლებამოსილება და საქმიანობის წესი განისაზღვრება აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციით და აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კანონით, რომლის პროექტს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს წარუდგენს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე.

მუხლი 5

1. ეს კანონი ამოქმედდეს გამოქვეყნებისთანავე.

2. ამ კანონის ამოქმედებისთანავე ძალადაკარგულად გამოცხადდეს საქართველოს კონსტიტუციური კანონი „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის შესახებ“ (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, №16, 4.07.2004, მუხ. 53).

3. ამ კანონის ამოქმედებიდან არაუგვიანეს 6 თვისა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესმა საბჭომ საქართველოს პარლამენტს დასამტკიცებლად წარუდგინოს ამ კანონიდან გამომდინარე ცვლილებები აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციაში. საქართველოს ორგანული კანონით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესაბამისი კონსტიტუციური კანონის დამტკიცებამდე ძალაშია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუციის მოქმედი დებულებები.

საქართველოს პრეზიდენტი

გიორგი მარგველაშვილი

ქუთაისი, 13 ოქტომბერი 2017 წ.

N1325-რს

საქართველოს კონსტიტუციური კანონი
საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების
შეტანის შესახებ

*(2017 წლის 13 ოქტომბრის საქართველოს
კონსტიტუციური კანონი)*
(ამონარიდი)

მუხლი 2

1. ორგანული კანონის სტატუსი მიენიჭოს საქართველოს კანონებს:

- ა) „სახელმწიფო ენის შესახებ“;
- ბ) „ნორმატიული აქტების შესახებ“;
- გ) „სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის შესახებ“.

2. საქართველოს პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში არჩეული პარლამენტის უფლებამოსილების ცნობამდე პარლამენტი შედგება პროპორციული სისტემით არჩეული 77 და მაჟორიტარული სისტემით არჩეული 73 პარლამენტის წევრისაგან. პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში არჩეული პარლამენტის უფლებამოსილების ცნობამდე საპარლამენტო ფრაქციაში ერთიანდება არანაკლებ ექვსი პარლამენტის წევრი. პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში არჩეული პარლამენტის უფლებამოსილების ცნობამდე ერთი პოლიტიკური პარტიის წარდგენით არჩეულ პარლამენტის წევრებს უფლება აქვთ შექმნან ერთზე მეტი ფრაქცია.

3. 2024 წლის 31 დეკემბრამდე პირველად განწესების შემთხვევაში უვადოდ განწესებამდე მოსამართლე თანამდებობაზე შეიძლება განწესდეს 3 წლის ვადით. განსაზღვრული ვადით განწესებულ მოსამართლეზე მოსამართლის უვადოდ განწესების დათქმა გავრცელდეს ორგანული კანონით დადგენილი წესით მისი უვადოდ განწესების შემთხვევაში.

4. ამ კანონით საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავში შეტანილი ცვლილებები არ იწვევს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში წარდგენილი სარჩელების დასაშვებობის

შესახებ მიღებული გადაწყვეტილებების გაუქმებას, მაგრამ ინვეს საჭიროების შემთხვევაში მათი დასაშვებობის ნორმატიული საფუძვლების ცვლილებას კონსტიტუციის მეორე თავში შეტანილი ცვლილებების შესაბამისად.

5. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ კონსტიტუციური კანონი შეიძლება მიღებულ იქნეს იმ სათაურისგან განსხვავებული სათაურით, რომელიც განისაზღვრება ამ კანონის ამოქმედებამდე მოქმედი შესაბამისი კონსტიტუციური დებულებით.

6. ამ კანონის ამოქმედებიდან 12 წლის განმავლობაში საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის ახალი სახის შემოღება, გარდა აქციზისა, ან საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის სახის მიხედვით არსებული განაკვეთის ზედა ზღვრის გაზრდა შესაძლებელია მხოლოდ რეფერენდუმის გზით, გარდა ორგანული კანონით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. რეფერენდუმის დანიშვნის ინიცირების უფლება აქვს მხოლოდ საქართველოს მთავრობას. საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის ახალი სახის შემოღებად ან ზღვრული განაკვეთის გაზრდად არ ჩაითვლება გადასახადის შემოღება ან ცვლილება, რომელიც არსებული გადასახადის ალტერნატივაა ან ანაცვლებს მას და ამავე დროს არ ზრდის საგადასახადო ტვირთს. საერთო-სახელმწიფოებრივი გადასახადის ახალი სახის შემოღებად ან ზღვრული განაკვეთის გაზრდად არ ჩაითვლება აგრეთვე გადასახადის სახის მიხედვით არსებული ზღვრული განაკვეთის ფარგლებში გადასახადის განაკვეთის ცვლილება. საპენსიო და სადაზღვევო შენატანები რეგულირდება კანონით და ისინი არ წარმოადგენს გადასახადებსა და მოსაკრებლებს.

7. ამ კანონის ამოქმედების დროისთვის განწესებული უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე თანამდებობრივად შედის იუსტიციის უმაღლესი საბჭოს შემადგენლობაში და თავმჯდომარეობს მას მისი, როგორც უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის, დარჩენილი უფლებამოსილების ვადის ამონურვამდე.

8. ამ კანონის ამოქმედებისთანავე გენერალური პროკურორის უფლებამოსილებას იძენს ამ კანონის ამოქმედების

დროისთვის განწესებული მთავარი პროკურორი დარჩენილი უფლებამოსილების ვადით.

9. (ამოღებულია - 29.06.2020, №6500)

10. საქართველოს პრეზიდენტის მომდევნო არჩევნებში საქართველოს პრეზიდენტი აირჩევა 6 წლის ვადით.

მუხლი 2¹

1. საქართველოს პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში არჩეული პარლამენტი შედგება პროპორციული სისტემით არჩეული 120 და მაჟორიტარული სისტემით არჩეული 30 პარლამენტის წევრისაგან.

2. პროპორციული სისტემით ჩატარებული არჩევნების შედეგად საქართველოს პარლამენტის წევრთა მანდატები განაწილება იმ პოლიტიკურ პარტიებზე, რომლებიც არჩევნებში მონაწილე ამომრჩეველთა ნამდვილი ხმების 1 პროცენტს მაინც მიიღებენ, და იმ პოლიტიკური პარტიების საარჩევნო ბლოკებზე, რომელთა მიერ მიღებული ნამდვილი ხმების პროცენტული მაჩვენებელი 1 პროცენტისა და საარჩევნო ბლოკში შემავალი პოლიტიკური პარტიების რაოდენობის ნამრავლს მაინც შეადგენს. პოლიტიკური პარტიის ან საარჩევნო ბლოკის მიერ მიღებული მანდატების რაოდენობის დასადგენად მის მიერ მიღებული ნამდვილი ხმების რაოდენობა მრავლდება 120-ზე და იყოფა ყველა იმ პოლიტიკური პარტიისა და საარჩევნო ბლოკის მიერ მიღებული ნამდვილი ხმების რაოდენობათა ჯამზე, რომლებმაც ამ პუნქტით დადგენილი შესაბამისი საარჩევნო ბარიერი გადალახეს. მიღებული რიცხვის მთელი ნაწილი არის პოლიტიკური პარტიის ან საარჩევნო ბლოკის მიერ მიღებული მანდატების რაოდენობა. თუ პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო ბლოკების მიერ მიღებული მანდატების რაოდენობათა ჯამი 120-ზე ნაკლებია, გაუნაწილებელ მანდატებს თანმიმდევრობით მიიღებენ უდიდესი ნაშთის მქონე პოლიტიკური პარტიები და საარჩევნო ბლოკები.

3. პოლიტიკური პარტიის ან საარჩევნო ბლოკის მიერ პროპორციული და მაჟორიტარული სისტემებით ჯამურად

მიღებული მანდატების პროცენტული წილი მანდატების საერთო რაოდენობაში არ უნდა აღემატებოდეს პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო ბლოკების მიერ პროპორციული სისტემით მიღებული ნამდვილი ხმების საერთო რაოდენობაში ამავე პოლიტიკური პარტიის ან საარჩევნო ბლოკის მიერ პროპორციული სისტემით მიღებული ნამდვილი ხმების პროცენტული წილისა და ამ წილის ერთი მეოთხედის ჯამს. თუ პოლიტიკური პარტიის ან საარჩევნო ბლოკის მიერ პროპორციული და მაჟორიტარული სისტემებით ჯამურად მიღებული მანდატების პროცენტული წილი მანდატების საერთო რაოდენობაში აღემატება პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო ბლოკების მიერ პროპორციული სისტემით მიღებული ნამდვილი ხმების საერთო რაოდენობაში ამავე პოლიტიკური პარტიის ან საარჩევნო ბლოკის მიერ პროპორციული სისტემით მიღებული ნამდვილი ხმების პროცენტული წილისა და ამ წილის ერთი მეოთხედის ჯამს, პოლიტიკურ პარტიას ან საარჩევნო ბლოკს მოაკლდება შესაბამისი მანდატები პროპორციულ არჩევნებში წარდგენილი საარჩევნო სიიდან და ისინი თანმიმდევრობით განანილდება იმ სხვა უკეთესი შედეგის მქონე პოლიტიკური პარტიებისა და საარჩევნო ბლოკების მიერ წარდგენილ საარჩევნო სიებზე, რომლებმაც შესაბამისი საარჩევნო ბარიერი გადალახეს.

4. ამ მუხლის მიზნებისათვის იქმნება 30 ერთმანდატიანი მაჟორიტარული საარჩევნო ოლქი ამ კანონის მიღების დროისათვის მოქმედი ადმინისტრაციული საზღვრების შესაბამისად:

ა) თბილისის მუნიციპალიტეტის მთაწმინდისა და კრწანისის რაიონები; ვაკის რაიონი; საბურთალოს რაიონი; ისნის რაიონი; სამგორის რაიონი; დიდუბისა და ჩუღურეთის რაიონები; გლდანის რაიონი; ნაძალადევის რაიონი;

ბ) თელავის, ახმეტის, ყვარლისა და ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტები; გურჯაანის, საგარეჯოს, დედოფლისწყაროსა და სიღნაღის მუნიციპალიტეტები; რუსთავის მუნიციპალიტეტი და გარდაბნის მუნიციპალიტეტის ნორიოს, მარტყოფის, ახალსოფლის, სართიჭალის, გამარჯვების, ახალი სამგორის, ლემშვენის, თელეთის, კუმისისა და კრწანისის ადმინისტრაციული ერთეულები; მარნეულისა და გარდაბნის (ნორიოს, მარტყოფის,

ახალსოფლის, სართიჭალის, გამარჯვების, ახალი სამგორის, ლემშვენიერის, თელეთის, კუმისისა და კრწანისის ადმინისტრაციული ერთეულების გარდა) მუნიციპალიტეტები; ბოლნისის, დმანისის, თეთრი წყაროსა და წალკის მუნიციპალიტეტები; მცხეთის, დუშეთის, თიანეთისა და ყაზბეგის მუნიციპალიტეტები; კასპისა და გორის (ვარიანის, ნიქოზის, ტირძნისის, სკრისა და შინდისის ადმინისტრაციული ერთეულების გარდა) მუნიციპალიტეტები; ხაშურისა და ქარელის მუნიციპალიტეტები და გორის მუნიციპალიტეტის ვარიანის, ნიქოზის, ტირძნისის, სკრისა და შინდისის ადმინისტრაციული ერთეულები; ახალციხის, ბორჯომის, ადიგენისა და ასპინძის მუნიციპალიტეტები; ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტები; ქუთაისის მუნიციპალიტეტი; საჩხერის, ჭიათურისა და ხარაგაულის მუნიციპალიტეტები; ტყიბულის, თერჯოლის, ზესტაფონისა და ბაღდათის მუნიციპალიტეტები; სამტრედიის, წყალტუბოს, ვანისა და ხონის მუნიციპალიტეტები; ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი; ფოთის, ხობისა და სენაკის მუნიციპალიტეტები; წალენჯიხის, ჩხოროწყუს, მარტვილისა და აბაშის მუნიციპალიტეტები; ოზურგეთის, ლანჩხუთისა და ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტები; ბათუმის მუნიციპალიტეტი; ქობულეთის მუნიციპალიტეტი და ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის მახინჯაურის ადმინისტრაციული ერთეული; ხელვაჩაურის (მახინჯაურის ადმინისტრაციული ერთეულის გარდა), ქედის, შუახევისა და ხულოს მუნიციპალიტეტები; ამბროლაურის, ონის, ცაგერის, ლენტეხისა და მესტიის მუნიციპალიტეტები.

5. საქართველოს პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში მონაწილეობის უფლება აქვს კანონით დადგენილი წესით რეგისტრირებულ პოლიტიკურ პარტიას, რომლის მხარდაჭერა ორგანული კანონით დადგენილი წესით დადასტურებულია არანაკლებ 5 000 ამომრჩევლის ხელმოწერით. პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში მონაწილეობისათვის არანაკლებ 5 000 ამომრჩევლის მხარდაჭერის დადასტურების ვალდებულებისაგან თავისუფლდება ყველა კვალიფიციური პოლიტიკური პარტია, ყველა ის პოლიტიკური პარტია, რომელიც დამოუკიდებლად ან საარჩევნო ბლოკის შემადგენლობაში მონაწილეობდა პარლამენტის ან

ადგილობრივი თვითმმართველობის ბოლო არჩევნებში, თუ მან ან შესაბამისმა საარჩევნო ბლოკმა ერთ-ერთ არჩევნებში მაინც პროპორციული სისტემით 15 000 ხმა მაინც მიიღო, აგრეთვე ყველა ის პოლიტიკური პარტია, რომლის მიერ წარდგენილმა ან რომლის წევრმა კანდიდატმა საქართველოს პრეზიდენტის 2018 წლის არჩევნების პირველ ტურში 15 000 ხმა მაინც მიიღო.

6. საქართველოს პარლამენტის მომდევნო არჩევნებში მაჟორიტარული სისტემით ასარჩევი პარლამენტის წევრობის კანდიდატის წარდგენის უფლება აქვს ამ მუხლის მე-5 პუნქტში აღნიშნულ პოლიტიკურ პარტიას, კანონით დადგენილი წესით რეგისტრირებულ საარჩევნო ბლოკს ან ამომრჩეველთა საინიციატივო ჯგუფს. კანდიდატის წარდგენის წესი და პირობები განისაზღვრება საქართველოს საარჩევნო კანონმდებლობით.

7. საქართველოს პარლამენტის არჩევნებში მონაწილეობის წესი და პირობები, აგრეთვე პარლამენტის წევრთა მანდატების განაწილების წესი განისაზღვრება საქართველოს საარჩევნო კანონმდებლობით.

8. 2024 წლამდე საქართველოს პარლამენტის რიგგარეშე არჩევნების ერთხელ ან მრავალჯერ ჩატარების შემთხვევაში შესაბამისი არჩევნები ტარდება და პარლამენტი ფორმირდება ამ მუხლით დადგენილი წესით. 2024 წელს საქართველოს პარლამენტის რიგგარეშე არჩევნები არ ტარდება. 2024 წლამდე საქართველოს პარლამენტის რიგგარეშე არჩევნების ერთხელ ან მრავალჯერ ჩატარების შემთხვევაში ბოლო რიგგარეშე არჩევნების მომდევნო მორიგი არჩევნები ტარდება 2024 წლის 26 ოქტომბერს, ხოლო ბოლო რიგგარეშე არჩევნებში არჩეულ პარლამენტს უფლებამოსილება უწყდება ახალარჩეული პარლამენტის მიერ პარლამენტის წევრთა ორი მესამედის უფლებამოსილების ცნობის მომენტიდან.

ҚЫРҒТӘЫЛА АКОНСТИТУЦИЯ

Хара, Қырғтәыла атәылауаа, адемократиатә ауаажәларратә шыақәгылазаашыа ашыақәрыгәғәаразы зхықәкыдқақа пәышыа рымам, аекономикатә хақәйтреи, асоциалтәи азинтәи хәынтқарра ззырақату, ауаатәыаа еицырзеицшыны ирыдыркылахыоу ауааы изинқәеи ихақәйтреи алыршауа, ахәынтқарратә хыыпшымреи егырт әжәларқәа атынчратә цстазаарала рзыказаашыеи ргәғәауа, ақыртүа жәлар шәышықәсалатәи рхәынтқарратәратә цасқәеи Қырғтәыла 1921 шықәсазтәи Аконститутция атоурых-зинтә тынхеи хрықәгыгуа, Хазшази хтәылеи рәақхәаирылақхәоит ари Аконститутция.

АКТӘИ АХЫ. АЗЕИЦШ ТАГЫЛАЗААШЫА

Ахәтач 1. Ахәынтқарратә хыыпшымра

1. Қырғтәыла – адемократиатә, иаку, иузеиқәымтхо хәынтқарроуп, март 31 1991 шықәсазтәи ареферендум ала ирцабыргу, Ацсны ССР-и Аахыц-Уацстәыла цасатәи автономтә тәылақәацәи уахь иналатцаны, апрель 9 1991 шықәсазтәи Қырғтәыла ахәынтқарратәра ахыыпшымра ашыақәыргылара Акт ақәаақәа иртакзаны.

2. Қырғтәыла ахәынтқарра адгылтцакыра азгәаоуп декабр 21 1991 шықәса инақәыршәаны. Ахәынтқарра адгылтцакыра акреи Қырғтәыла ақәаақәа акысымреи ыртцабыргуп Аконститутциеи азакәанқәеи рыла, адунеитә хәынтқаррақәа реимабзиареи жәларбжәратәи аиқәарақәеи иазхартоит. Қырғтәыла ахәынтқарра адгылтцакыра ақәытхара ақәйтра амазам. Ахәынтқарратә хәаақәа реицakra алзыршо агәыларатә хәынтқарра абжәара а-ганктәи аикәшақатра ауп.

Ахәтач 2. Ахәынтқарратә символқәа

1. Қырғтәыла ахәынтқарра иахьзуп – «Қырғтәыла»
2. Қырғтәыла иахтнықалақьуп Қарт.
3. Қырғтәыла иахәынтқарратә бызшәоуп ақыртшәа,

Аңсны Автономтө Республика аҕны – убасгыы аңсуа бызшәа. Ахәынтқарратө бызшәа аорганикатө закәан иахьчоит.

4. Ахәынтқарратө бираҕ, агерб, агимн Қырттәыла аорганикатө закәан ала ишьақәгылоуп, Аконституция аңсахрақәа ралагалара ахәаа итәқзаны ада асахшьа рымам.

Ахәтач 3. Адемократиа

1. Қырттәыла – демократиа тө хәынтқарроуп.

2. Ажәлар ахәынтқарра амчра иахытхыртоуп. Ажәлар рымч нарыгзоит рхатарнақәа рыбзоурала, иара убасгыы ареферендуми адемократиа ирынато алшара егырт аформақәеи рыла.

3. Азәгыы азин имазам амчра ихы адцара. Азеипш алхрақәа рәы иалху аорган аеҳәара Коститутциала, мамзаргыы закәанк ала аццареи, аркьаәреи қалашья амазам.

4. Аполитикатө партиақәа ажәлар рполитикатө мчхара рышьақәдыргылареи рымақәтцареи рхы аладырхәуеит. Аполитикатө партиақәа руснагзара алдыршоит ахақәитра, айқарара, апартияныңтқәтө демократиа, атцәараапринципқәа инарықәыршәаны.

Ахәтач 4. Азинтө хәынтқарра

1. Қырттәыла – зинтө хәынтқарроуп.

2. Ахәынтқарра иазханатцөит, иагырықәнықәөит ауаатәыса зеипшла иазхартцахьоу ауааы ихақәитреи изинқәеи, ихьахәапахәадоу уаатәысатө гәзыхәарақәаны иңхьазаны. Амчхара алыршарафәы ажәлари ахәынтқарреи арт ахақәитрақәеи аизнқәеи раеңынгылоуп зда хәартара ықам азин ахәсабала. Аконститутция мап ацәнақзом, уи апринципқәа иртәышьтроу аха арақа иарбам адунеибжьара иазхатцоу ауааы ихақәитреи изинқәеи.

3. Ахәынтқарра амчра анагзара алыршоуп амчрақәа реихшара апринцип инақәыршәаны.

4. Ахәынтқарра амчра алыршара әуеит Аконститутциеи азакәани рхәаақәа иртәқзаны. Қырттәыла Аконституция – ахәынтқарра иазакәан хадоуп. Азеипш закәанқәа рыдкылареи, азакәапцарафәы анормативтө актқәеи урт риерархиеи аорганикатө закәан ишьақәнаргылоит.

5. Қырттәыла азакәанццара адунеитө принципқәеи жәларбжьаратөи

азинтэ нормақәеи ирықәшәоит. Қырттәыла Аконституциеи аконститутциатә еиқәшахатрақәеиафәпызымеуаҚырттәылажеларбжьаратәи аиқәшахатрақәеи еиҳау аиуристтә мчы нарыгзоит, ахәынтқаррақәнытқатәи аномративтә актқәа рааста.

Ахәтач 5. Асоциалтә хәынтқарра

1. Қырттәыла – социалтә хәынтқарроуп.
2. Ахәынтқарра иагәтыхоуп ауаажеларрафәи асоциалтә гәэзианреи, асоциалтә еиқарареи, асоциалтә еизыразреи рпринципқәа ррыгәгәара.
3. Ахәынтқарра иагәтыхоуп атәыла зегыи афәи еиқараны асоциал-экономикатә, адемографиа тә фиара алыршара. Азакәан ичыдоу алшарақәа апнатцоит ақстаҳарақыратә регионқәа рыфәиаразы.
4. Ахәынтқарра иагәтыхоуп агәабзиарахьчареи ауафәи исоциалтә хьчареи, анхақәа заратә минимуми иахәтоу анхартәи рыла иеиқәыршәарази, итаацәа рынхамәатә бейареи рыхьчаразы. Ахәынтқарра атәылауаа усуртатә тыпқла реиқәшәарафәи ирыцхрауеит. Анхақәа заратә минимум алшара азакәан ишьақәнаргылоит.
5. Ахәынтқарра иагәтыхоуп ақсабарыхьчареи, ақсабаратә мазара хыла ахархәареи.
6. Ахәынтқарра иагәтыхоуп амилатә доухатә бейарақәеи, акультуратә тынхақәеи рыхьчара, атцареи, атцаарадырреи, акультуреи рырфәиара.
7. Ахәынтқарра иагәтыхоуп аспорти, згәи бзиоу ақстазааратә пәицши рырфәиара, ахәыцқәеи афәри махашьахалатәи раазареи аспорт ралархәареи.
8. Ахәынтқарра иагәтыхоуп иареи ахәаанырцә инхо атәылауааи рыбжьара аимадарақәа рыбжьатцара, рыргәгәара.

Ахәтач 6. Аекономикатә хақәитра

1. Аекономикатә хақәитра азхатцоуп, иалыршоуп.
2. Ахәынтқарра иагәтыхоуп зхы иақәитү, иаарту аекономикеи, зхы иақәитү аусдкылареи аконкуренциеи рырфәиара.
3. Азеипш хатә мазара азин апыхра қалашья амазам.

Ахэтэч 7. Адгьылцакыратэ шыақэгылазаашья ашыаақэа

1. Қырттэыла ахэынтқарра иреихазоу аорганқэа рхадтақэа рахь иатцанакуеит:

а) ауааы изинқэа зныпшуа азақэантцара, Қырттэыла атэылауаафра, амиграция, атэыла аталареи атытцреи, атэылауаафра змами, егырт ахэынтқаррақэа ртэылауааи амтала, мамзаргы наунагза хэа Қырттэыла рыказаара; б) ашыаугатэ зин зныпшуа азақэантцара, ахьырхэра анагзара зныпшуа, аграждантэ зин зныпшуа, аинтеллектуалтэ хатэра, административтэ зин, ацьатэ зин, афармацевтикатэ матэашьярқэа рзы апроцессуалтэ закэантцара; атцарадырратэ усбартақэа астатус риуреи, аккредитациеи, академиатэ аазарақэеи зныпшуа азақэантцара; Амилаттэ царадырра академия азы азақэаптцара;

в) адэныкатэи аполитикеи, жэлэрбжьаратэи аизыказаашьяқэа; адэныкатэи ахэаахэтэра, ахазалхратэи атарифтэи режимқэа;

г) атэылахьчара, арратэ ааглыхреи абцьар алахэаахэтэреи; аибашьреи атынчреи рызтаатэқэа; ичыдоуи арратэи азинтэ режим алагалареи ашыақыргылареи; Арбцьармчқэа; азбартақэеи апрокуратуреи; ахэынтқарратэ шэартадара; акриминалтэ полициеи аустцаареи; ахэынтқарратэ хэаақэа рыстатуси ррежими рыхьчареи; ахэаахьчаратэи асанитартэи кордонқэа;

гь) ахэынтқарратэ финанскэеи ахэынтқарратэ уалқэеи; апара атыжьреи аемиссиеи; абанктэ, акредиттэ, пгадсаратэ, ашэахтэ закэантцареи, ахэынтқарратэ цакы змоу ахэаахэтэратэ закэантцара;

гэ) ахэынтқарратэ цакы змоу аихамаеи амашьяынамаеи; иаку афымцамчтэ системей арежими; аимадара, адгьылцакыратэ зқэа рстатус, ахатэ хауатэ цакыра, аконтиненталтэ шельф, ичыдоу аекономикатэ зонеи уи ахьчареи; ахаирра; ахэаахэтэратэ флот; амшынбақэа рбирайқэа; ахэынтқарратэ цыкы змоу амшынтэ бағэазақэа; аокеани амшын аарти рфы ацсызкра; аметеорология; ацсабара атагылазаашья ацклапшратэ система; астандартқэеи аетолонқэеи; агеодезиет акартографиеи; аамта иашацкы ашыақыргылара; ахэынтқарратэ статистика.

2. Апсны Автономтэ Республিকেи Ацьариа Автономтэ Республিকেи ракэйтзаарақэеи урт рынагзашьеи шыақэдыргылоит Қырттэыла аконституциатэ закэанқэа, Қырттэыла аконституция иузақэымтхэ ахэак ахасабала.

3. Қырттэыла адгьылцакыратэ шыақэгылара аитахэацшра

ауеит Қырттәыла аконститутциатә закәан ала, ақәйтзаара аихшара а принцип инақәыршәаны, Қырттәыла дгьылтцакыра ахьынзаназаазо аиурисдикция анышьақәыргылахлак.

4. Қырттәыла атәылауаа ртыпантәи русқәа хәаақәырцоит атыпантәи аусбартақәа рымчала, Қырттәыла азақәантцара инақәыршәаны. Ахәынтқарратә амчреи атыпантәи амчрақәеи рыбжьара ақәйтзаара еихшазароуп асубсидиартә принцип инақәыршәаны. Ахәынтқарра иалнаршоит атыпантәи амчрақәа рфинанстә мазареи атыпантәи амчрақәа рақәйтзаареи реиґыбаара, аорганикатә закәан инақәыршәаны.

5. Аорганикатә закәан амчала Анаклиа ишьақәыргылазаауеит ичыдоу аекономикатә зона, азинтә режим чыда атып ахьамоу.

Ахәтач 8. Қырттәылатәи Апостолтә Автокефалтә Иашахатцаратә уахәаеи ахәынтқарреи реизыкәазашьа

Зхы иақәитү агәрагарақәеи адинхатцарақәеи инарываргыланы, ахәынтқарра иазханатцоит Қырттәылатәи Апостолтә Автокефалтә Иашахатцаратә уахәама ароль чыда. Қырттәыла ахәынтқарреи Қырттәылатәи Апостолтә Автокефалтә Иашахатцаратә уахәаеи реизыкәазашьақәа шыақәнаргылоит аконститутциатә еиқәшахатра, ауағы ихақәитреи изинқәеи рзы жәларбжьаратәи азин азеицш нормақәеи а принципқәеи инарықәыршәаны.

АҠБАТӘИ АХЫ. АУАҠЫ ИЗИН ХАДАҚӘА

Ахәтач 9. Ауағы ихағәашьара акьымсра

1. Ауағы ихағәашьара акьымсрада ахәынтқарра иахьчоит.
2. Ауағы иргәафра қалазом, дларқәны изныкәара азин ықазам, ауаымрала, ларқәрала иахьырхәра қалашьа амазам.

Ахәтач 10. Ауағы ицсәзаареи икьымсреи рзин

1. Ауағы ицсәзаара ахьчара ақәуп. Ашьра ақәцара ағыхуп.
2. Ауағы кьымсра иқәуп.

Ахәтач 11. Аикараразы азин

1. Ауаа зегы азақан ағағхья еикароуп. Расала, цәа-ңштәала, хатара-ңхәысрала, хылцрала, етникәтә хылцшьтралла, бызшәала, динхатарала, аполитикала, социалтә тагылазаашьала, амазаратәи ауаажәларратә шьтралатәи, анхартәтә тығла, мамзаргы даәа згәәтақ ала адискриминация қалашья амазам, еилых азин ыкам.

2. Адунеи азеипштә принципқәеи жәларбжьаратәи азинтә нормақәеи Қырттәыла азақанңцарәи инарықәыршәаны, Қырттәыла атәылауаа ретникәтә, рдинтә, рбызшәәтә гәәтахра кыысра амтауа, дискриминацияқ қамтақәа азин рымоуп рхатә культура аиқәырхарәи арәиарәи, рбызшәа алацәажәарәи анықәгарәи, рхатә цстазаарафәи еипш, анаңшрафәгы.

3. Ахәынтқарра хәдықәцараны иамоуп ахәсеи ахацәеи еикароуп азинқәеи алшарақәеи рытара. Ахәынтқарра ичыдоу аусмаағгәтәқәа еиғнакаауеит ахәсеи ахацәеи зинла реикаратәразы, аикарамра ағыхразы.

4. Ахәынтқарра ичыдоу алшарақәа аңнатқоит амчымхара змоуп рзинқәеи ринтересқәеи рыхьчаразы.

Ахәтач 12. Ахатара хақәйтраза ағиаразы азин

Зегы азин рымоуп рхатара хақәйтрала арәиаразы.

Ахәтач 13. Ауааы ихақәйтра

1. Ауааы ихақәйтра хьчара ақәуп.

2. Ауааы ихақәйттәра аанкылара, мамзаргы ихақәйтра даәакала акыысра қалашья амоуп азбарта азбамта мацара инақәыршәаны.

3. Ауааы иаанкылара ауеит азақан иңнатқәо инақәыршәаны, азақан уи аанкылара зыднатқәо ахағрақәа рыла. Иаанкылоу ахағра азбартахь днағароуп, иус збахароуп иаанкылара ашьтахь 48 саат ирылағзаны. Уи ашьтахь 24 саат рығныцқа ахағра иаанкылара азбарта ианамызба, хымқада ахақәйтра итахароуп.

4. Ауааы иаанкыларан изнқәеи дзыхьбази иахәахароуп. Ахағра иаанкыларан адукат диҳәар илшоит, изыҳәара хымқада инағзатәуп.

5. Ахара зду иаанкылара 9 мзы иеиҳамхароуп.

6. Ари ахәтач иахәо азгәәтақәа реилагара закәанла ахьырхәра

ақеуп. Изакеанымкеа зхакейтра кыс зауз ахафера акомпенсация аиуразы азин имоуп.

Ахетац 14. Анеиааиратө хакейтра

1. Закеанла Қырттөыла икоу ахаферакеа зеггы азин рымоуп атөыла зеггы акны хакейтралала анеиааира, хакейтралала иртаху анхартатө тыц алхра, Қырттөыла аталара, атыцра.

2. Арт иарбоу азинкеа рафефера алшоит, азакеан инакеыршөаны, адемократиятө уаажөларрей ахөынтқаррей ауаажөларрей ршөартадара азцаатөкеа рыхьзала, мамзарггы агеабзиарахьчарей ашьаугей ирыхөталагзаны.

3. Қырттөыла атөылауаа Қырттөыла ахөынтқарра италар, итыцтыр ырылшоит хакейтралала.

Ахетац 15. Ахатөи атаацөаратөи акьымсразы азинкеа, ахатө-хөааи акоммуникациеи

1. Ауааы ихатөи итаацөаратө цстазаарей кьымсра рыкеуп. Урт азинкеа рафефера алшоит, азакеан инакеыршөаны, адемократиятө уаажөларрей ахөынтқаррей ауаажөларрей ршөартадара азцаатөкеа рыхьзала, мамзарггы егырт ахаферакеа рзинкеа рыхьчара ахатыразы.

2. Ауааы ихатө-хөааи икоммуникациеи кьымсра рыкеуп. Азеггы азин имазам ахатөи нхарта аналара, ацшааракеа рымөацгара, уи апшөма изын ылхымкеа. Арт иарбоу азинкеа рафефера алшоит, азакеан инакеыршөаны, адемократиятө уаажөларрей ахөынтқаррей ауаажөларрей ршөартадара азцаатөкеа рыхьзала, мамзарггы егырт ахаферакеа рзинкеа рыхьчара ахатыразы, азбарта азбамтала, насггы уи азбамта акамзаарафгы, аха азакеан ахөамтала. Азинкеа рафефера дук хара иузымго азакеантө зцаарафы, 24 саат рыөныцқа азбарта иадцаалатөуп, анаөстөи 24 саат аөныцқа азин афефера азакеанра шыакезыргыло.

Ахетац 16. Агөрагарей, адинхатцарей, аламыси рхакейтра

1. Дарбанызаалакгы азин имоуп хакейтралала агөрагарей, адинхатцарей, аламыси рзы.

2. Арт иарбоу азинкеа рафефера алшоит, азакеан инакеыршөаны, адемократиятө уаажөларрей ахөынтқаррей ауаажөларрей ршөартадара азцаатөкеа рыхьзала, мамзарггы егырт ахаферакеа рзинкеа рыхьчара ахатыразы.

3. Калашья амазам ауаы иагэрагареи, идинхатцареи, иламысы рзы икэыгэҕэара, мчыла урт иахырцэажэара.

Ахэҕаҕ 17. Ахатэ гэаанагареи, аинформациеи, амассатэ иинформациатэ хархэагақэеи Аинтернети рзы азинқэа

1. Ауаы ихатэ гэаанагара хақэити, уи ахэареи ахычара ақэуп. Ауаы хақэитрала игэаанагара ацэыргаразы, уи ахэаразы икэыгэҕэара Калашья амазам.

2. Дарбанызаалакгы азин имоуп хақэитрала аинформация аиура, анаас уи алартэара.

3. Амассатэ иинформациатэ хархэагақэа ахақэитра рымоуп. Ацензура Калашья амазам. Ахэынтқарреи, мамзаргы хазхаталатэи ахафэрақэеи азин рымазам амассатэ иинформациеи уи алартэареи амонополиа азура.

4. Зегы азин рымоуп Аинтернет хақэитрала аталара, уи ахархэара.

5. Арт иарбоу азинқэа рафэфэра алшоит, азакэан инақэыршэаны, адемократиатэ уаажэларреи ахэынтқарреи ауаажэларреи ршэартадара азтаатэқэа рыхьзала, мамзаргы егырт ахафэрақэа рзинқэа рыхьчара ахатыразы, аконфиденциалтэ иинформация рылахахаанза аанкыларай, мамзаргы ихыпшыу иапыркым азбартеи раан.

6. Ауаажэларратэ алахааа ахэынтқарратэ усбартақэа ркнытэ азакэан ахымпшырма инашоит, насгы аполитикатэ, акоммерциатэ нырра акнытэ ихақэитра ахычит.

7. Амедиаплиурализми, аинформация массатэ хархэагақэа ркны зхы иақэиту агэаанагара аарцшра алыршареи, амассатэ иинформацияы амонополиа агыхреи, алахаарафэи аусдылаацэеи ахархааацэеи, аелектронтэ коммуникациеи рыхьчаразы амилаттэ еилыргеиқэыршэаратэ орган аинституциатэи афинанстэ хыпшымреи ишоуп.

Ахэҕаҕ 18. Административтэ еилыргалыхра агэызианра, азеипш иинформация аиураназара, аинформациатэ хыпшаареи ацэгыазура атгареи, амчра ианаанарцш

1. Зегы азин рымоуп административтэ орган гэызианрала русқэа еилнаргарц, игцэоу азакэантэ аамта итақзаны.

2. Зегы азин рымоуп, азакэан ишазпхьагэанашо ала, азеипш

усбартақәа ркны ирзыку аинформация аиура, ызбахә зхәо афициалтә документқәа рныпшыларә, акоммерциатә, азанааттә маза рнымпшуазар, мамзаргы закәанла имазоуп хәа ипхьазамзар, насгы азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларрей ахәынтқаррей ауаажәларрей ршәартадара азцаатәқәа рыхьзала, аусзбарейлыгара аинтересқәа еиланамгозар.

3. Афициалтә нцамтақәа ирныпшуа аинформация акны, ауаы игәабзиарей, ифинанскәей, мамзаргы егырт ихатә зцаарақәей аанарпшуазар, уи икны илху азин ада урт ркысра азин ыказам, азакәан инақәыршәаны, адемократиатә уаажәларрей ахәынтқаррей ауаажәларрей ршәартадара азцаатәқәа рыхьзала акәымзар.

4. Ахәынтқарратә органқәа изакәанымкәа рхымәағараани, автономтә республикақәа рорганқәей атыпәнтәи анапхгараатаратә органқәей, урт рнапхгаәцәей рмацзуәцәей изакәанымкәа руснагзара алыршараани, изакәанымкәа ацәгьара зыдхәалаз зегы азин рымоуп азбарта ала уи акомпенсация азура, ахәынтқарратә, автономтә республикатә, атыпәнтәи анапхгараатаратә лшарақәа рыла.

Ахәтач 19. Ахазхатәра азин

1. Ахазхатәра азини шьтрала уи аиуреи азхатцоуп, алыршара закәанла иццәоуп.

2. Азакәан ахамтақәа инарықәыршәаны, азеипш интересқәа раан ахазхатәра азин аәағәра азгәацоуп.

3. Ауаажәларратә гәазыхәара лас аан азакәан ахәамта инақәыршәаны, мамзаргы аусзбарта азбамта ала аорганикатә закәан инақәыршәаны ахазхатәра ацәызра алыршара, заа уи ахахә бжамәамны, мамзаргы ишеибгоу атгарала. Ахахәтгара ашәахтәқәей аизгатқәей ирцәыхьцоуп.

4. Ақытанхамәатә тдыкы змоу адгьылқәа, ичыдоу амазара атцы шрымоу ала, ахәынтқарра ахазхатәрафьы, ахазнапхгараатаратә еиәкаара, Қырттәыла атәылауаә, мамзаргы гәыпқык Қырттәыла атәылауаа ркны инхароуп. Ичыдоу атагылазаашья ари азцаарафьы икалар алшоит аорганикатә закәан ахәәақәа иртакзаны, Апарламент азеипш еилазаара аихараык әба-хпабжатәи ахыпхьазара еитцамкәа зыбжы азтаз.

Ахэтэч 20. Арфеиара ахақейтра, акультуратэ тынха

1. Арфеиара ахақейтра алыршоуп. Аинтеллектуалтэ хазхатэра азин хьчоуп.
2. Арфеиаратэ процесс ахалагалара, арфеиаратэ уснагзарафэ ацензура қалашья амазам.
3. Арфеиаратэ птамта алартцэарафэ мапкра азгэаҫоуп азбарта азбамта инақэыршэаны, уи алартцэара егыр ауаа рзынқеа еиланагозар.
4. Дарбанзаалакгы акультуратэ тынха ахьчара азгэышьра азин имоуп. Акультуратэ тынха закэанла ихьчоуп.

Ахэтэч 21. Аизарақеа рхақейтра

1. Арбцармчқеи, егырт аорганқеи рфэ аус зуа, ахэынтқарратэи ауаажэлларратэи шэартадара рматцуџцеа рыда, зегы азин рымоуп заатэи азин ада бцарда аизарақеа рзы.
2. Аизарақеа рымџапгара ауаа реилысыртафэ, атранспорт аныкэартафэ иазгэаҫазар, азакэан ишыақэнаргылоит амчра заа агэеанцара.
3. Амчра аизара аанкылар алшоит, уи азакэан афагыларахь ииасуа ианалагалак инаркны.

Ахэтэч 22. Ахеидкыларақеа рхақейтра

1. Ахеидкыларақеа рхақейтра азыпцэоуп.
2. Ахеидкыларақеа рапыхра азбоит иара ахеидкыла ахата, мамзаргы азбарта азбамта инақэыршэаны, азакэан ахаақеа иртакзаны, уи азпхьагэаҫақеа рыла.

Ахэтэч 23. Аполитикатэ партиақеа рхақейтра

1. Аорганикатэ закэан инақэыршэаны, Қырттэыла атэылауаа азин рымоуп аполитикатэ партиақеа рапцареи урт русура ахалархэреи.
2. Арбцармчқеи, егырт аорганқеи рфэ аус зуа, ахэынтқарратэи ауаажэлларратэи шэартадара рматцуџцеи, азбаџцеа рматцурахы зыхьз азгэаҫоуи апартиақеа ралахэра мап ацэыркуеит.
3. Қырттэыла аконститутциатэ шыақэгылара афапызеуа, атэыла ахыпшырма иапыхагоу, ахэынтқарра адгылцакыра акра еилазго,

мамзаргы айбашыреи ацэгьюуреи апропаганда азызуа, амилаттэ, аетникатэ, атыптэ, адинтэ, асоциалтэ еифагыларақәа ацэи рытцазцо апартияқәа рацдареи руснагзареи рзы азин ыказам. Адгьылцакыратэ ытцгала апартия аццара азин ыказам.

4. Аполитикатэ партия закәанла мап ацәкра азгәаҕоуп Аконституциатэ Збарта азбамтала, аорганикатэ закәан инақәаршәаны.

Ахәтач 24. Алхратэ зин

1. 18 шықәса зхытцхьюу Қырттәыла атәылауаа зегыи азин рымоуп ареферендум ахалархәра, ахәынтқарратэ органқәеи автономтэ республикақәа рорганқәеи, атыпантәи амчрақәеи ралхрақәа реалархәра. Хақәитрала атәылауаа ргәаанагарахата аарпшра алшара рымоуп.

2. Атәылауаа ралхрақәеи рреферендуми рхалархәра азин рымазам азбарта азбамта инақәыршәаны ацэгьюура цьбарақәа кызтаз хәа ипхьазоу ауаацсыреи, макмзаргы азбарта азбамта инақәыршәаны уи ирапыргоит хәа ипхьазаны амедецинатэ усбартақәа рыстационар ашқа инашьту ауаацсыра.

Ахәтач 25. Ауаахатаратэ мацзура аанкылары азин

1. Дарбанзаалакгы Қырттәыла атәылауаа азин имоуп ауаахатаратэ мацзура аанкылары, азақәанццара ишыақәнаргыло азыхәарақәа рхәаа итақзаны. Ауаахатаратэ мацзура атагылазаашьацқақәа азақәан иазцхьагәанатоит.

2. Қырттәыла Ахада, Ацыз-министр, Апарламент Ахантәааы амацзура аанкылары азин рымхуп, атәым хәынтқарра атәылауаа.

Ахәтач 26. Ацъаус ахақәитра, азаанатәидгылақәа рхақәитра, ацъаусәацәрақәеи аусдкылареи рхақәитра

1. Ацъаус ахақәитра ақәуп. Зегыи азин рымоуп хатәгәапхарала аусурта алхра. Ацъаус анагзареи егырт ацъаустэ зинқәеи аорганикатэ закәанла ихьоуп.

2. Аорганикатэ закәан инақәыршәаны, зегыи азин рымоуп азаанатәидгылақәа раццара, урт реидцара.

3. Ацъаусәацәра азин ыкоуп. Уи азин алыршашьа шыақәнаргылоит аорганикатэ закәан.

4. Хақәитрала аусәидкылары азгәаҕоуп. Амонополиа мап ацәкуп,

азакѳан ишьақѳанаргыло аҫагылазаашьақѳа раамчыдараха. Аиуцѳа рзинқѳа азакѳан иахьчоит.

Ахѳаҫ 27. Ацарадырра азини академиатѳ хакѳитреи

1. Зегы азин рымоуп хатѳгѳаҫхарала ацарадырра аиура, уи аиуратѳ формақѳа ралхра.

2. Ашколқѳранзатѳи аазареи ацарадырреи азакѳан ахѳамтала иалыршоуп. Алагамтатѳи абазатѳи царадырра хымҫадатѳуп хѳа иҫхьазоуп. Азеиҫш царадырра шеибгоу ахѳ ашѳоит ахѳынҫқарра, азакѳан ахѳамта инақѳыршѳаны. Ахѳынҫқарра ахарҫь инақѳыршѳаны, атѳылауаа азин рымоуп азанаатцареи иреиҳау ацараиуреи, азакѳан ахѳаақѳа ирҫакзаны.

3. Академиатѳ хакѳитреи иреиҳау ацараиуратѳ усбарҫақѳа равтономиеи азҫхьагѳаѳоуп.

Ахѳаҫ 28. Агѳабзиарахьчара азин

1. Зегы азин рымоуп иаарыкѳыршаны иҫоу аҫсабараҫы ргѳабзиара азы ҫырхага змам аҫҫазаара рымазарҫ.

2. Ахѳынҫқарра гѳаҫартас иамоуп агѳабзиарахьчаратѳ усбарҫақѳеи агѳабзиарахьчара ахатѳабзиареи, афармацевтика аалыҫи афармацевтикатѳ мазара ааҫхьареи.

Ахѳаҫ 29. Аҫсабарахьчара азин

1. Зегы азин рымоуп иаарыкѳыршаны иҫоу аҫсабара аҫагылазаашьа аазырҫшуа аинформация аиуразы. Зегы азин рымоуп иаарыкѳыршаны иҫоу аҫсабара ахьчара азгѳышьра. Аҫсабарахьчара азҫаатѳқѳа рылацѳажѳареи рызбарѳеи алыршара азакѳан ишьақѳанаргылоит.

2. Уажѳтѳеи абиҫареи игыло аҫари ринтересқѳа иазҫхьагѳаҫаны, аҫсабара ахьчареи аҫсабаратѳ ресурсқѳа хшыҫрала рхархѳареи еиқѳыршѳоуп азакѳан ала.

Ахѳаҫ 30. Аҫаацѳеиҫкаара азин, ахшареи анацѳеи рзинқѳа

1. Аҫаацѳара аиҫкааразы ахатѳеи аҫхѳыси рхеидцара аиҫқарареи аибатѳхреи шыҫатас иамоуп.

2. Анацѳеи ахшареи рзинқѳа закѳанла ихьчоуп.

Ахәтач 31. Апроцессуалтә зинқәа

1. Дарбанызаалакгы азин имоуп изинқәа рыхьчаразы азбарта ашка амәахытцра. Изаамтанытәу, игәызиантәу аусхәацшра азпхьагәаҭоуп.
2. Доусы азин имоуп зиурисдикция аҭанакуа азбарта иус ахәацшра.
3. Ахьчара азин ыҕоуп. Доусы азин имоуп, азбартаҕы ихы ахьчара, мамзаргы адукат ила ахыхьчара, иара убасгы, закәанла ишаарпшу еиҭш, – ихәтарнак ила. Адукат пынгылада иуснагзарей аусеифкаараҕы адукат изинқәеи закәанла ихьчоуп.
4. Ахара зду азин имоуп ишахәтцәа рыпхьара, рәахәы рәыгара, ахара идызтцо аган ашахәтцәа ирымоу алшарақәа ирақараны.
5. Ауаҕы ахара идзам, азакәан ахәамтала ихара ааршымзар, азбарта ахарадцаратә харахәхара азакәантә мчы ааиуаанза.
6. Азәгы идзам ихарамзаара аарпшра. Ахара адзаара аарпшра зду ахарадцәа иоуп.
7. Ахара здырцо ахаҕера аҭакпхықәра иадпхьаларазы, ақәцара узаҕапымеуа аҕынза еилыххазароуп, ахарадцаратә харахәхара шыақәгылазароуп – иузаҕапымеуа ахараацшрақәа рыла. Агәыҕбара зцу аҭагылазаашьақәа зегы, азакәантә еилыргарала иаарпшым, ахара здырцо идцәылыны ишыақәрыгәҕеоуп.
8. Цәҕьоурак азы ауаҕы ҕынтә иус азбара, иахьырхәра азин ыҕазам.
9. Азәгы дахьырхәымзароуп аус, атыҭ анамаз цәҕьоураны ипхьазамызтгы.
10. Азакәан еилаганы ицәыргоу ахараарпшрақәа аиуристтә мчы рымазам.
11. Азәгы идзам ихы аҕаҕера, иара убасгы изааигәоу иҭахцәа раҕаҕера, азакәан ахәамтә иалагзаны.

Ахәтач 32. Қырттәыла атәылауаҕра

1. Қырттәыла ахатә тәылауаа ахьчоит, дгьылтцакырала иахьызаалакгы.
2. Қырттәыла атәылауаҕра аиура азпхьагәаҭоуп ирала, мамзаргы натурализацияла аиурала. Қырттәыла атәылауаҕра аиушыа, атәылауаҕра ацәызшыа, егьырт атәылауаа Қырттәыла атәылауаҕра рыҭашыа,

Қырттәыла атәылауаа даеа хәынтқаррак атәылауаәра рымазаарей шыақәнаргылоит аорганикатә закәан.

3. Атәылауаәра аңыхра калазом.

4. Қырттәыла атәылауаа Қырттәыла ралцара калазом.

5. Қырттәыла атәылауаа атәым хәынтқарра атара калазом, жәларбжъаратәи айқәшақатра ахәамта аамчыдараха. Қырттәыла атәылауаә атәым хәынтқарра иатара азбартафәи иакәызбазар калоит.

Ахәтач 33. Атәымуааи атәылауаәра змаи рзинкәа

1. Атәым хәынтқарра ауааңсырей атәылауаәра змам ахафәкәеи Қырттәыла атәылауаа иракароу азинкәа рымоуп, Аконститутцией азакәани рхәамтақәа ирфагыло азинкәа рыда.

2. Атәымуааи атәылауаәра змам ахафәкәеи рзы азакәан амч амоуп урт аполитикатә усеифәкаарафәи мап рацәкра.

3. Иазхатқоу жәларбжъаратәи азинкәа адунеизегьтәи рнормақәа хасаб рзуны, Қырттәыла алшара канатқоит атәымуааи атәылауаәра змаи ахәынтқарратә хыцакырта рытара.

4. Жәларбжъаратәи азинкәеи иазхатқоу адунеизегьтәи анормақәеи еилагауа, Қырттәыла мап ацәнакуейт атәымуааи атәылауаәра змаи аекстрадиция рзура.

Ахәтач 34. Ауафәи изин хадақәа рықәныкәаразы азеипш принципқәа

1. Аконститутция иарбоу ауафәи изин хадақәа рхәашьақәа ирышьклапшы, аиуристтә хәфәкәагы ацәнакуейт.

2. Ауафәи изн хадақәа рықәныкәараан, даеа цьюуки рзинкәа реилагара калашья амазам.

3. Ауафәи изн хадақәа реилагара ахықәкы хада тнагартә иакаразароуп, изызхәоу хасаб азуны.

Ахәтач 35. Қырттәыла Жәлар Ахьчаә

1. Қырттәыла ахәынтқарра афнытқка ауафәи изинкәа рыхьчара хылапшра азиуейт Жәлар Ахьчаә, фышықәса хәа фәхәарас итаны апарламент аилазаара зегьы хқа хәынтәхәта иалырхуа. Хәфәкә Жәлар Ахьчаә иахасабал афынтә иалхра азин ыказам.

2. Жәлар Ахьчаџ иуснагзара аџаџера закџанла ахьырхџера аџџуп.
3. Жәлар Ахьчаџ иаанкылары, иџакра, инхарџаџы, иусураџы, имашьынаџы, мамзаргьы хаџалатџи аџшаараџа рымџаџгаразы азин џазџо Апарламент ауп. Даџа џагылазаашьоуп хџа иџхьазоуп, аџџџоура аџыџ анамоу, уи азы Апарламент ашџа адырра аныџаџџоу. Апарламент азин ыџамзар Жәлар Ахьчаџ иаарласны ахаџџитра иџазароуп.
4. Жәлар Ахьчаџ иусџџџара аоргантџо закџан ишьаџџнаргылоит.

АХџАџАИ АХЫ. ҚЫРџТџЫЛА АПАРЛАМЕНТ

Ахџаџ 36. Апарламент аусџџџарџи астатуси

1. Қырџтџыла Апарламент иреиџазоу нашьџымџатџо органуп, азакџанџџаратџо мџра алзыршо, атџыла аџныџџаџџи адныџаџџи аполитика хџааџџызџо, Аиџабырра ауснагзара иахылаџшуа, Аконституџџа аџааџа ирџаџзаны, иара убасгьы егьырџ аусџџџараџа нанагзоит.

2. Апарламент аусџџџаашьа шыаџџнаргылоит Апарламент Арегламент, Апарламент алахџылеи, Апарламент акомитџи, мамзаргьы апарламенттџо фракџиџи ражџалагалала Апарламент алахџылаџа реиџараџык рызџамџала ирыдыркыло. Арегламент азакџан аџара амџ амоуп, уи инапы аџаиџџеит иагьыкьыџхьџеит Апарламент Аиџабы.

Ахџаџ 37. Апарламент алхраџа

1. Қырџтџыла аџџынџџарра адгьылџџакырала зегьы аџны аиуридикџа анышьаџџыргылахаалак, Апарламент аџныџџа иџалоит џ-палатак: Ареспублика Ахеилаки Асенати. Ареспублика Ахеилак шыаџџылоуп апропорционалтџо џазшьала иалху алахџылаџџа рыла. Асенат шыаџџылоуп Аџсны автономтџо Республџиџи Аџьариа Автономтџо Республџиџи, Қырџтџыла егьырџ адгьылџџакыратџо аџраџџи рџнытџо иалху алахџылаџа рыла, анаџс Қырџтџыла Ахада инашьџымџаџа хџык рыла. Апалатаџа реилазаара, русџџџара, алахџылаџа ралхшьа аорганџкатџо закџан ишьаџџнаргылоит.

2. Ари ахџаџ актџи аџырба иарбоу аџагылазаашьа аџџахаанза, Қырџтџыла Апарламент шыаџџылоуп 150 џык алахџылаџа рыла, мазалатџи, хаџџитралатџи, еиџаралатџи, иашахаџалатџи азеиџш

алхрақәа рыла, апропорционалтә система инақәыршәаны иаку амандатрацәатәи алхыртәтә тығжада ала цшышықәса хәа фәхәарала.

3. Апарламент ашқа изаамтанытәу алхрақәа мәапысуеит афәхәара анааилак амазартә шықәс антәамтазтәи октиабр мза атыхәтәантәи асабша аены. Апарламент еиужьхар, Апарламент анеиужьыз инаркны 45 мшы таанза, 60 мшы ирхыгамкәа. Алхрақәа рымши ичыдоу, мамзаргы арратә тагылазаашья азы аусқәтцарей еикәшәар, 45 мшы иреитцамкәа, 60 мшы ирхымгакәа имәапгахоит.

4. Апарламент алахәылас далхзар калоит Қыртәыла атәылауаф, алхратә бжы азин змоу, 25 шықәса зхытцхьоу, атыхәтәантәи жәашықәса Қыртәла инхо. Апарламент алахәылас иалхра калазом азбарта азбамта инақәыршәаны атакра зықәтцоу ауааы.

5. Апарламент ахь алахрақәа рхы рылархәра азин амоуп аполитикатә партия, азакәантцара инақәыршәаны, алхрақәа анымәапысуа аамтазы уи алахәылас дыказар Апарламент алахәыла, мамзаргы уи ацхыраарала иалху, мамзаргы уи апартия алахәыла иахасаб ала иалху Апарламент алахәыла, 25000 ык алхыцәа радгыларәа зауз, анапынтцәкәа рышыақәырғәғәарала, аорганикатә закәан ахәаақәа иртакзаны.

6. Апарламент алахәылацәа рмандатқәа аполитикатә партияқәа рыбжьара еихшоуп, алхрақәа рфы хә-назынк иеитцамкәа абжьқәа рыла адгыларәа зауз. Амандатқәа рхығхьазара ашыақәыргыларазы, аполитикатә партияқәа ирауз, абжьқәа шытыхтәуп 150 рыла, нас ишатәуп апартияқәа зеггы ирауз абжьқәа рхығхьазарала, 150 рыла еитцаны, еихшам амандатқәа рауеит аполитикатә партияқәа, алхрақәа ралтцшәақәа рыла еиҫа еиғны зхы аззыршыз.

7. Апарламент алхшья шыақәнаргылоит аорганикатә закәан.

Ахәтач 38. Апарламент актәи аилатәарей аусқәтцара аанкыларей

Апарламент ашқа алхрақәа рышьтахь жәамш ирхымгакәа имәапгахароуп фыц иалху Апарламент актәи аилатәара. Апарламент актәи аилатәара азқитцәоит атәыла Ахада. Апарламент актәи аилатәара аены аусура ашқа ииасыр алшоит, уи иазхиоуп хәа ипхьазаауеит, хазлацәажәо актәи аилатәара иалахәызар иалху Апарламент фыц алахәылацәа рейхараык. Уи инаркны уаанзатәи Апарламент аусқәтцара аанкылахоит.

Ахәтач 39. Қыртәыла Апарламент алахәылацәә

1. Қыртәыла Апарламент алахәыла Қыртәыла зеггы дахатарнакуп, зхы иақәйтү амандат ихы иаирхәоит, шьтәхьҕа ипхьара калазюм.

2. Апарламент алахәыла амчратә усбартақәә рматцзуәцәә рыла иаанкыларә, итакра, имашьына, иәны, иусурта ркны апшаарақәә рымәапгара, мамзаргы ихаҕа игәәтара алыршара азин ыкәзам, заанатцы Апарламент аҕнытә азин ыкәмкәә. Даәә тагылазаашьоуп хәә ипхьазоуп, ацәгьоура аныкәлалак ашьта иаанкыларә Апарламент ашкә ианырыцхауа. Убри аамтазы, Апарламент 48 саат рыәныцкә азин канамтар, иаанкылоу Апарламент алахәыла ахақәитра итәтәуп.

3. Апарламент алахәыла иахәсабала игәраганы ианашьахаз афактқәә аәапызәуа иәахәы амтара азин имоуп. Уи зныцшуа аматериалқәә, атцәамтақәә, еиуеицшым ақьаадқәә ашьауғатә ус агәалакәра ақәтара азин ыкәзам. Ари азин Апарламент алахәыла ихы иаирхәалар илшоит Апарламент аҕны изыцтәоу аамта анынцәалак ашьтәхьҕы. Апарламент алахәыла иусқәтара ахәәақәә иртәкзаны иихәаз, икайтцаз, Апарламент ахыбрафәы еицш, уи антыцгьы, азин имоуп. Апарламент алахәыла иусқәтара ишақәнагоу анагзаразы ипырхагоу зеггы рафәәҕәра азгәәтәоуп, пырхага имамкәә алтцшәәқәә ааирцшларц аҕагылазаашьа изацтауа. Апарламент алахәыла, азакәанцтара ахәәақәә иртәкзаны иоура азгәәтәоуп ахамтахәцса. Апарламент алахәыла изтыпу ахәынцқарратә органқәә рышкә икайтцә арзахал, мамзаргы аапхьара инақәыршәәны ихатәы шәартадара азтаара иахатцгылоит. Апарламент алахәылақәә русқәтара анагзара апырхагара азакәан ала ахьырхәра ақәуп.

4. Апарламент алахәыла азин имазам анагзаратә матцзура аанкыларә, мамзаргы аусдыларә афьзаара. Параламент алахәыла ауаажәларратә усура дафьзар кәлоит. Апарламент алахәыла, иара убасгы инапы алакызар кәлоит атцәарадырра, арфәиаратә усура, апедагоикатә уснагзара, аказарафәы аусура, административтә уснагзара знымпшуа зеггы. Ауснагзарақәәи реиламгылашьа азбоит Апарламент Арегламент.

5. Апарламент алахәыла иускәтара азхатара, мамзаргы иаалыркьаны аанкыларә Апарламент иазбоит. Апарламент ари азбамта иақәызбазар кәлоит Аконституцтиатә збартафәы. Апарламент алахәыла иускәтара иаалыркьаны иаанкылахоит:

а) Апарламент ашкә иарзахал анымәахигалак ашьтәхь, иускәтара ааникыларц шитаху ала; б) изакәанцтаратә статуси иааникыло

аматзуреи анеиламгыло аамтазы, мамзаргы иузеиламыргыло аускэцарақеа анеидибало аамтазы;

в) ассессиа аан аилатэарақеа рызбжак ихы алаимырхэызар, иакэнагоу афытца аныкам аамтазы; г) азбарта азбамтала ахара идуп хэа ипхьазаны, уи азбамта азақэантэ мчы анаанахэа инаркны;

г) азбарта азбамта инакэыршэаны агэабзиарахьчаратэ усбарта астационар данамоу, азбарта ала хабарда дшабжьазы, мамзаргы ипстазаара дшалтхьоу азбамта инакэыршэаны; гө) даныцслак ашьтахь; г) Қырттэыла атэылауаэра аницэызлак ашьтахь;

г) Аконститутциатэ збарта азбамта инакэыршэаны иускэцара анаанкылаха инаркны;

Ахэтач 40. Қырттэыла Апарламент Ахантэафы Ахантэафы ихагыпуааи

1. Апарламент аускэцара ахынзаназо аамтазы, Арегламент ишахэо еипш, мазалатэи алхрақеа рыла азеипш еилазаара аиҳарафык Қырттэыла Апарламент Ахантэафы далырхуеит. Апарламент Ахантэафы Апарламент напхгара айтоит, алахэылацэа хақейтрала ргэаанагарақеа раарпшра рылиршоит, Арегламент иарбоу аускэцара айфекаарей амөапгарей алиршоит. Апарламент Ахантэафы, Арегламент инакэыршэаны, Апарламент Ахан афы административтэ ускэцара мөапгоит.

2. Апарламент аускэцара ахынзаназо аамтазы, Арегламент ишахэо еипш, аилазаара зеггы реиҳарафык рыбжьытарала далырхуеит Апарламент Ахантэафы актэи ихагыпуааи ихагыпуааи.

Ахэтач 41. Абиуро, Апарламент аилакқеи афракцияқеи

1. Апарламент аусура айфекааразы иапцхаоит Апарламент Абиуро, Апарламент Ахантэафы Апарламент Ахантэафы ихагыпуааи, Апарламент аилакқеи афракцияқеи рхантэацэеи.

2. Азақэантцаратэ зтаарақеа заанатцы реикэыршэаразы, азбамтақеа рынагзара ацхрааразы, Аиҳабырра аусура апарламенттэ хылапшра азуаразы, Апарламент аускэцара иатцанакуа егырт ахэынтқарратэ органқеа хылапшра рытаразы Апарламент афны иапцоуп аилакқеа.

3. Арегламент инакэыршэаны, Апарламент алахэылацэа афракцияқеа рыфныцқа реидыркылар азин рымоуп. Афракция

алахэылацэа рхыпхьазара быжьык иреитдамзароуп. Партиак аҕнытэ иалху Апарламент алахэылацэа азин рымазам фракциа еиҕаны аиҕкаара. Афракциа аиҕкаареи, аиҕкаашьеи уи азинкэеи аанарцшуеит Апарламент Арегламент.

Ахэҕаҕ 42. Ауһтцаареи Апарламент егырт аамталатэи акомиссиақэеи

1. Арегламент инақэыршэаны, иара убасгы Апарламент аилазаара азеицш хыпхьазара аҕнытэ хэынтэ хэҕак алахэылацэа Апарламент аҕнытқа иапыртцоит ауһтцааратэи, егырт акомиссиақэеи.

2. Аамталатэи акомиссиа Апарламент аҕны аццаразы Арегламент ахыпшылара аҕахуп. Ауһтцааратэ комиссиа аццара азцаара збахароуп Апарламент аилазаара рзеицш хыпхьазара аҕнытэ хынтэ хэҕак радгыларала. Аамталатэи акомиссиақэа рҕны афракциақэа рхатарнакцэа азэазэала ирыдамхакэа иҕазароуп. Акомиссиа аҕнытқа акэзар, уи алахэылацэа рызбжаык аоппозициа ахатарнакцэа ракэны иҕазароуп.

3. Ауһтцааратэ комиссиа аҕэамтала, уи аилатэара ашқа амҕахытцра, изыхэо адокументкэеи аинформациеи риура хымцадатэуп, зытцааара зцаараны иқэгылоу аус ахьзала.

Ахэҕаҕ 43. Апарламент алахэыла изыхэареи интерпеллиациеи

1. Апарламент алахэыла азин имоуп зыхэарала Аиҕабырреи, Апарламент ахылацшра зызнауа аусбартақэеи аорганкэеи рышқа амҕахытцра, адгылтцакыратэ акрақэа уахь иналатцаны. Апарламент алахэыла иадтцаала аҕак ианаамтоу, насгы ихартэааны иоуроуп.

2. Апарламент афракциа, Апарламент алахэылацэа ргэыц быжьык иреитдамкэа, азин рымоуп аинтерпеллициа аҕасабала адтцаала рыманы Аиҕабырра рышқа амҕахытцра, мамзаргы Апарламент иатцанакуа даҕа органк ашқа анеира, Апарламент аилатэараҕы зыдтцаала аҕак аҕацара зуалу. Аҕак Апарламент еиларгатэык аҕасабала иаиур алшоит.

Ахэҕаҕ 44. Апарламент асессиеи аилатэареи

1. Апарламент ашықсан изаамтанытэу асессиақэа ҕба мҕацнагоит. Тагалантэи асессиа аатуеит сентиабр мза актэи аҕашазы, иакуеит декабр ахцатэи ахэашазы, аапынтэи асессиа аатуеит февраль актэи аҕашазы, иакуеит иунь атдыхэтэантэи ахэашазы.

2. Қырттөыла Ахада, Апарламент Ахантөаы избамтала, пшынтө хөтақ алахөылацөеи, мамзаргы Аиҳабырреи алархөны ассессиақөа рыбжьара изаамтанытөым ассессиа мөаңигоит, изаамтанытөым ассессиа аөнытцқа – изаамтанытөым аилатөара. 48 саат рыөнытцқа ассессиа амөаңгаразы акт тыжьны ианыкамла, Апарламент анаөстөи 48 саат рышьтахь ассессиа амөаңгара аөазнауеит Арегламент инақөыршөаны. Изаамтанытөым аилатөара иалагоит иагьымөаңысуеит уи амшхөаңштө инақөыршөаны, аиөкааө избамта амшхөаңштө ала.

3. Қырттөыла Ахада ичыдоу атагылазаашья, мамзаргы арратө тагылазаашья анрылаиҳөалақ, Апарламент иаалыркьаны изаамтанытөым аилатөара мөаңнагоит. Изаамтанытөым аилатөара хыркөшахоит ичыдоуи арратөи тагылазаашья нтөаанза.

4. Апарламент Аилатөара иаарту усмөаңгатөуп. Апарламент алахөылацөа аиҳараөык ралархөраөы, хазхаталатөи азтөарақөа рөы, хынтөхө акы ахөта ала аилатөара ахөтақ, мамзаргы ишынеибаку иаркны амөаңгара рылаҳөара қалоит. Аилатөара ахөтақ, мамзаргы ишынеибаку иаркны амөаңгара атөы базароуп иарку атагылазаашьяөы. Апарламент иаарту аилатөара апроктолгы иартуп.

5. Апарламент аилатөараөы абжьаөара аартуп, мамзаргы имазоуп. Абжьаөара аартуп, Аконститутция, мамзаргы азакөан арбагақөак раамчыдараха.

6. Апарламент алахөыла, Апарламент иатцанакуа мацзура хаөроуп, Апарламент иатцанакуа аорган анапхгаөы азин змоу иакөны, ианатахха – Апарламент аилатөара ахалархөра ыканы, акомитетқөеи акомиссияқөеи рыхьзала аилатөараөы иқөгыло азтөарақөа ртакқатцара, алкаақатцара, иусзура ахьзала. Арт амацзуратө хаөрақөа ианатахха иаалыркьаны Апарламент иатцазызырөызароуп, уи акомитети акомиссииеи убас.

Ахөтақ 45. Азакөанцдареи азбамтақөа рыдкылашьеи

1. Азакөанцдаратө инициатива азин рымоуп: Аиҳабырра, Апарламент алахөыла, апарламент афракция, Апарламент акомитет, Ацсни Ацъариеи равтономтө республикақөа иреиҳазоу анапхгараөаратө органқөа, 25000-өык алхыөцөа иреитцамкөа. Аиҳабырра инарышьтыз азакөан апроект, рзыөарала, Апарламент иаалыркьаны иахөаңшыр ахөтоуп.

2. Азакөан адкылоуп хөа ицхьазоуп, уи иадгылазар адкылара иалахөыз реиҳараөык, аха Апарламент аилазаара хынтө хөтақ иеитцамкөа, Конституцияла даөа лагалак азгөаөамзар. Аорганикатө

закѣан адкылоуп хѣа ипхъазоуп, Апарламент алахѣылацѣа реиҳараѣык уи азы рыбжьы артазар, Аконституция аорганикатѣ закѣан адкыларазы даѣа згѣатақѣак амамзар.

3. Апарламент даѣа азбамтақ адкылоуп хѣа ипхъазоуп уи азы рыбжьы артазар Апарламент алахѣылацѣа реиҳараѣык, аха хынтѣ хѣтақ иреитамкѣа, Аконституциеи азақѣани даѣа згѣатақѣак рымамзар. Аконституциатѣ еикѣшахатра ашьақѣрыгѣгѣаразы азбамта адкылоуп хѣа ипхъазоуп Апарламент аилазаара аҕнытѣ хѣынтѣ хыхѣтақ рыбжьы артазар.

Ахѣтақ 46. Азақѣан атцаѣреи акыпхъреи

1. Апарламент иаднакылаз азақѣан, жѣамш ирылагзаны Қырттѣыла Ахада итаѣтѣуп.

2. Қырттѣыла Ахада ѣымчыбжь ирылагзаны инапы атцаѣны икыпхъуеит, мамзаргы иазгѣатақѣа арбаны Апарламент ашка иаишьтѣуеит.

3. Қырттѣыла Ахада азақѣан Апарламент ашка иаишьтыр, Апарламент уи иазгѣатақѣа алхрақѣа рѣы иқѣнаргылоит, абжьы рытаны ирыдыркыларц. Азақѣан анрыдыркылоз иҕаз Апарламент алахѣылацѣа рхыпхъазара азхоит Ахада иазгѣатақѣа рыдкыларазгы. Ахада иазгѣатақѣа алагалахар, хѣымш рыѣнытцкала азақѣан атчыхѣтѣантѣи аредакция Ахада иауеит, Ахада хѣымш рыѣнытцкала инапы анцданы икыпхъуеит.

4. Апарламент Қырттѣыла Ахада иазгѣатақѣа аднамкылар, азақѣан апхъатѣи аредакция алхрақѣа рѣы иқѣнаргылоит. Аорганикатѣ закѣан, мамзаргы азақѣан адкылоуп хѣа ипхъазоуп уи азы рыбжьы артазар Апарламент алахѣылацѣа реиҳараѣык, аорганикатѣ закѣан ада, Аконститутция 19-тѣи ахѣтақ 4-тѣи азгѣата ахѣамта инақѣыршѣаны, уи иадгылазар пшьынтѣ хыхѣтақ еитамкѣа Апарламент алахѣылацѣа. Азақѣан хымш ирылагзаны қырттѣыла Ахада итахоит, хѣымш ирылагзаны инапы атцаѣны икыпхъуеит.

5. Апарламент алахѣылацѣа реиҳараѣык хынтѣ ѣ-хѣтақ иреитамкѣа рыбжьы атаны ирыдыркыло Аконституция арѣеиразы Аконституциатѣ закѣан, ианиоулак ашьтахъ хѣымш ирылагзаны инапы атцаѣны икыпхъуеит Қырттѣыла Ахада, Апарламент ашка арѣеира алагаларазы имышьтыкѣа.

6. Қырттѣыла Ахада, ари ахѣтақ 2-тѣи азгѣата иахѣо аѣхѣара

иақәыршәаны имкыпгхьыр, Апарламент ашқагы арәеирақәа ралагаларазы инаимышьтыр, ари ахәтач 3, 4, 5, азгәатақәа ишьақәдыргыло ағәарагы иақәыршәаны имкыпгхьзар, хәымш рышьтахь азақәан ағәара анынцәалак инапы ацаиәуеит иагьикыпгхьуеит апарламент Ахантәаы.

7. Азақәан аофициалтә орган аҕны ианкыпгхьха инаркны 15 мыш рыла амч аиуеит, азақәан ахата амч аиуразы даға ғәәарак арбамзар.

Ахәтач 47. Жәларбжьаратәи аиқәшаҳатрақәа

1. Апарламент алахәылацәа реиҳарааык рыбжьатарала жәларбжьаратәи аиқәшаҳатрақәа аратификациеи аденонсациеи апыхреи алдыршоит. Апарламент жәларбжьаратәи аиқәшаҳатрақәа аратификациеи аденонсациеи апыхреи алдыршоит, ари ахәтач аабатәи азгәата ацагыла «в» инақәыршәаны, апарламент алахәылацәа реиҳарааык рыкнытә пшьынтә хыхәтақ иреитцамкәа.

2. Аратификация ззутәу жәларбжьаратәи аиқәшаҳатрақәа рыда, иара убасгы ихымпадатәуп жәларбжьаратәи аиқәшаҳатрақәа рратификация:

а) Қырттәыла ахәынтқарра жәларбжьаратәи аикаара, мамзаргы ахәынтқаррабжьаратә еидгыла алаalara алзыршо;

б) арратә қазшыа змоу;

в) ахәынтқарра адгьылцақыра еибга, мамзаргы ахәынтқарратә ҳәаақәа реитқара иазку; г) ахәынтқарратә парақчахра аиуреи архынхәреи ирызкны;

г) ахәынтқаррааныцкәтә закәанццара арәеирақәа ралагалареи, азақәанқәа рыдкылареи, жәларбжьаратәи ахадцарақәа рынагзаразы зда цсыхәа ықам.

3. Апарламент ашқа инеилароуп егырт жәларбжьаратәи аиқәшаҳатрақәагы.

4. Аконституциатә адцаққа Аконституциатә збарта ашқа анашьтра, мамзаргы зызбахә азгәатоу жәларбжьаратәи аиқәшаҳатра аратификация ацәыргара қалашыа амазам, Аконституциатә збарта азбамта аднакылаанза.

Ахәтәч 48. Аимпичмент

1. Аимпичмент ахасабала аматзура аҗәыхра азтаара Қырттәыла Ахадеи, Аиҗабырра алахәылеи, Иреихазоу Азбарта азбаҗәеи, Апрокурор хадеи, Аудит хадеи, Амилаттә банк Ахеилак алахәылеи ианрызку, Аконституция аилагареи, мамзаргы ацәгыоура аназгәәтоуи, ацәыргара азин рымоуп хынтә хәтәк Апарламент алахәылацәә. Азтаара Аконститутциатә збарта ашҗа инеиуеит, мызкы иалагзаны уи азбамта Апарламент ашҗа инанаштәуеит.

2. Аконституциатә збарта азбамтаҗы аматзурауаҗ Аконституция, мамзаргы азакәан шеилеигаз ыртабыргны ишыақәрыгәгәзар, Апарламент җымчыбж ырылагзаны азтаара азбоит уи аматзурауаҗ иматзура аҗнытә ихы дақәитәызтәуа аимпичмент азтаара аштыхра.

3. Қырттәыла Ахада аимпичмент идгаланы иматзура аанижәроуп уи азтаара иадгылазар Апарламент җынтә хыхәтәк алахәылацәә. Апарламент алахәыла, Аиҗабырра алахәылеи, Иреихазоу Азбарта азбаҗәеи, Апрокурор хадеи, Аудит хадеи, Амилаттә банк Ахеилак алахәылеи ианрызку, аимпичмент азтаара амч амоуп хәә иҗхыазоуп Апарламент алахәылацәә зегы рҗнытә аиҗараҗык адгылазар.

4. Апарламент, ари ахәтәч 2-тәи ахәта иарбоу аамта иалагзаны аимпичмент азтаара анамызба, уи атытгәы ала даҗазнык аимпичмент азтаара ақәыргылара азин ыказам.

5. Ари ахәтәч аҗны иарбоу аматзурақәә ианрызку, Аиҗабырра алахәылацәә рыда, аматзурааныжәра аимпичмент ала избахароуп.

6. Ичыдоу, мамзаргы арратә тагылазаашыаҗы қырттәыла Ахада аимпичмент изура қалашыа амазам.

АҒШЫБАТӘИ АХЫ. ҚЫРТТӘЫЛА АХАДА

Ахәтәч 49. Қырттәыла Ахада истатус

1. Қырттәыла Ахада Қырттәыла ахәынтқарра ахадас дыкоуп, аказаarei амилаттә хыпшымреи дыргарантуп.

2. Қырттәыла Ахада Арбцәармчқәә Иреихазоу Командақатцаҗуп Қырттхыла ахычара Амчраҗы.

3. Қырттхыла Ахада Қырттәыла адәнықатәи аусқәә хәәақәитцоит.

Ахәтәч 50. Қырттәыла Ахада иалхшыа

1. Қырттәыла ахада 5 шықәса хәа ғәхәрас итаны, адебатқәа рымәағарада, иаарту абжьаҗараґы Алхратә коллегиа далнахуеит. Хағрак Қырттәыла Ахада иахәсабала иалхра калоит ынтә иреиҳамкәа.

2. Қырттәыла Ахадас иалхра ауеит абжьаҗаратә зин змоу, 40 шықәса иртысхьоу, атыхәтәнтәи 15 шықәса Қырттәыла ахәынтқарраґы инхо.

3. Алхратә коллегиа иалахәуп 300 ык, Апарламент алахәылацәа убрахь иналатцаны, Аҗсни Аҗьариен раавтономтә республикақәа иреиҳазоу аорганқәа ралахәылацәа. Органикатә закәан инақәыршәаны Алхратә комиссиа хада аквотақәа рыла, атыпантәи анапхҗараҗаратә органқәеи апартияқәеи ралахәылацәа роуп Алхратә коллегиа иалахәу. Аквотақәа рызтаараґы акразбоит дгьылтцакырала анашьтымтацәеи, алхрақәа ркны еиҳа еиґны иааҗшызи рыла. Алхратә коллегиа алахәылацәа рсиа шыақәнарғәғәоит Қырттәыла Алхратә комиссиа хада.

4. Қырттәыла Ахада иалхрақәа мәаҗысуеит Апарламент Ахан аҗны. Қырттәыла Ахада икандидатура ақәырғылара азин рымоуп Алхратә коллегиа алахәылацәа 30-ык иреитцамкәа. Алхратә коллегиа алахәыла азәы азин имоуп кандидатк идгылара, иеиҳамкәа. Алхрақәа актәи рыхәҗаґы далхуп хәа дыҗхьазоуп Алхратә коллегиа алахәылацәа ркнытә хынтә ы-хәҗак зыдгылаз акандидат. Ахада актәи ахәҗаґы иалхра алымтызар, аҗбатәи ахәҗахьы ииасуеит еиҳа абжьқәа зауз ыыҗьа акандидатцәа. Алхрақәа аҗбатәи рыхәҗа аҗны далхуп хәа дыҗхьазоуп алхыҗцәа реиҳараҗык рыбжьқәа зырҗаз акандидат. Алхрақәа актәи, аҗбатәи ахәҗақәа мәаҗысит хәа ипхьазоуп уи рхы аладырхәызар Алхратә коллегиа алахәылацәа реиҳараҗык. Алхрақәа мәаҗымсзар, Алхратә коллегиа Қырттәыла Ахада иалхра алымшазар, 30 мшы рыҗнытқәа қырттәыла Ахада иалхрақәа еиҗамәаҗахоит.

5. Қырттәыла Ахада иалхрақәа мәаҗысуеит иалху иғәхәара антәамҗа амзар шықәсазы актиабр мзазы. Иаамҗамкәа инапынтцәқәа рышьҗатцара атыҗ амазар, Қырттәыла Ахада иалхрақәа мәаҗахоит 45 мшы рыҗнытқәа. Ахада иалхрақәа рымәаҗғара арыцхә арратә, мамзарғьы ичыдоу аҗагылазаашьа иақәшәар, уи аҗагылазаашьа анаҗыххалак ашьҗахь 45 мшы рыла алхрақәа рымәаҗғара ахәтоуп. Апарламент ашқа алхрақәеи Қырттәыла Ахада иалхрақәеи рымза акы акәхар, ианеиқәшәа, Апарламент алхрақәа рышьҗахь актәи аилатәара анаҗс 45 мшы анаатцлак Ахада иалхрақәа мәаҗатәуп.

6. Қырттэыла Ахада иалхрақәа арыцхә азпызтцәо Апарламент ауп, алхрақәа аџбатәи рыхәтә арыцхә азизбоит апарламент Ахантәаџы.

7. Қырттэыла Ахада иалхрақәеи иалхышьақәеи хәаақәтцууп аорганикатә закәан ала.

Ахәтач 51. Қырттэыла Аха итәуба, иусқәцара ахыркәшара, Қырттэыла Ахада иммунитет, азиншьтәихақарәи аиқәымшәарәи

1. Иматцзура дахагылаанза, даналырхлак ашьтахь ахпәтәи амәышазы Қырттэыла Ахада ажәлар рышка ихы нарханы тәуба иуеит: «Сара, Қырттэыла Ахада, Анцәеи ауааи рфәыпхьа сықәуеит ишысыхьчало Қырттэыла Аконституциеи, ахьыпшымреи, акзаарәи атәыла аиқәымшарәи, псыцқьарала Қырттэыла Ахада иусқәцара шынысыгзало, стәыла ауаапсыра ршәартадарәи реизхазыгьарәи гәйтцхас ишсауа, сыжәлари Сыпсадгылы реитәфиарәи рымчарәи сшьашьтәзаауа».

2. Қырттэыла Ахада иусқәцара аанкылахоит, Қырттэыла Ахада иусқәцара ахы акуеит иалху Қырттэыла Ахада тәуба аниу аены инаркны.

3. Қырттэыла Ахада кысра иқәым. Иматцзура дахьынзахагылоу ашьаугәтә ус идгалара, ахьырхәра иақәыршәара қалашьа амазам.

4. Қырттэыла Ахада даәа матцзурак аанкыларәи азин имазам, аусдкыларәгы азин имазам, даәа усурак азы аулафахәы аиура азин имазам. Қырттэыла Ахада аполитикатә партиа алахәхара азин имазам.

5. Қырттэыла Ахада иусқәцарақәа изныкәымго дықазар, мамзаргы иаммтамкәа иматцзура шытаитцазар, Қырттэыла Ахада иусқәцара аамтала инаигзалоит Апарламент ахантәаџы.

Ахәтач 52. Қырттэыла Ахада иусқәцара

1. Қырттэыла Ахада:

а) Аиҳабырра ақәшақәтрала адәнықәтәи аизықәзаашьақәа хәаақәитцоит, атәым хәынтқаррақәеи жәларбжьаратәи аиқәкаарақәеи рыбжьацәажәара маапигоит, жәларбжьаратәи аиқәшақәтрақәа абжьаитцоит, ацқаражәхәаџәеи атәым хәынтқаррақәа егырт рхатарнақәеи жәларбжьаратәи аиқәкаарақәа рхатарнақәеи идикылоит;

Аиҳабырра рабжьгарала Қырттэыла ацҳаражәхәәццәеи адипламатиа тә хатарнакцәеи аматцзурақәа ирхаиргылоит, аматцзурақәа ирымихуеит;

б) Қырттэыла ахәынтқарреи Қырттэыла Апостолтә Автокефалтә Иашахатаратә уахәамеи рыбжьара Аконституциатә еиқәшахатра рыбжьаитцоит; в) Аконституциеи аорганикатә закәани инырықәыршәаны Апарламент ашқәа алхрақәа азгәеитцоит, иазцитцәоит, иара убасгыи атыпанти анапхгаратаратә органқәа рахь алхрақәа;

г) Аиҳабырра рабжьгареи радгалареи ихы иархәаны, Қырттэыла ахьчара Амчқәа Ркомандақатцәыс дықоуп; Аиустициа иреихазоу ахеилак алахәалацәа руазәк даитцоит; аорганикатә закәан иқанатцәо алшарақәа ихы алагзаны ихы алаирхәуеит Алхратә комиссиа хада алахәылацәеи Ахантәәи ратарә; Аиҳабырра рлагамтә ахасабала Праламент иадигалоит амилатә напхгаратаратә органқәа рнапхгаццәа ралхразы акандидатурақәа;

гь) аорганикатә закәан ахәақәа иртәкзаны атәылауаццәратә шәкәи азцәарақәа избоит;

гә) ахьырхәра зқәу ашьаугатә ус рхыхны рырқыиара еиқикаауеит;

г) азакәан ахәақәа иртәкзаны ахамтәқәеи апремиақәеи ранаишьоит, иреихазоу арратәи ичыдоу ахатыртәи ахьызқә рхитцоит, иреихазоу адипламатиа тә рангқәа ритцоит; гь) адгьылтцакыратә напхгаратаратә милаттә органқәа ахәынтқарра акзаара, мамзаргыи ашәартадара рыцубаауа атагылазаашьа анықоу, Аиҳабырра рабжьгарареи Апарламент абжьгареи рыла рконституциатә мчра ааникылоит;

гә) Аконституциа инатаз алшарақәа зегьы апитцоит;

2. Апарламенти, Аиҳабырреи, 200000 алхыццәеи рхәамтала, Қырттэыла Ахада азин имоуп Аконституциеи азакәанқәеи иқәдыргыло азцәарақәа рыла Ареферендум аиқәкаареи амәацгареи, уи азы азыхәара аниз аены инаркны 30 мшы рыцнытқала. Ареферендум амәацгара қалазом азакәан адкылареи, мамзаргыи апыхреи рзы, амнистия, мамзаргыи арқыиара азы, жәларбжьаратәи аиқәшахатрақәа аратификация, мамзаргыи аденонсация рзы, иара убасгыи ауащы иконституциатә зинқәа реилагара азцәарала. Ареферендум аиқәкаареи, амәацгареи, апыхреи рызцәатәқәа аорганикатә закәан ихәаақәнаццәоит.

3. Қырттэыла Ахада ажәлар рышқәа аапхьара қайтцар илшоит. Шықәсыкахь знык Ахада Апарламент ақны ажәахә қайтцоит ахәынтқарра азцәара хадақәа рызбахә дахьазаатгыло.

Ахәтач 53. Аицнапынца

1. Қырттәыла Ахада изинтә актқәа рзы ихымқадатәуп Апыза-министр иеицнапынца. Азинтә актқәа, аицнапынца зтаху, азинтә лтшәәқәа рауеит анапынцара аамышьтахь.

2. Аицнапынца атаххазом Қырттәыла Ахада изинтә актқәа анаәстәи атагылазаашьяқәа рґы:

а) Апарламент ашқа алхрақәа разгәатарә, Апарламент пхьатәара ашьтра, Апарламент асессиа, мамзаргы аилатәара азгәатарә;

б) аконституциатә еикәшахатра абжьатцараан;

в) азакәан анапатцаәреи акьыпхьреи, арәеиразы Апарламент азырхынхәреи;

г) Апыза-министр иатарә; аиустициа Иреихазоу ахеилак алахәыла иатарә; Алхратә комиссиа хада ахантәәфы, мамзаргы алахәыла иалхра; Амилаттә банк алахәыла иатарә, Амилаттә банк Апрезидент иатарә; Аконституциатә збарта азбаәцәа ратарә;

гь) ахәынтқарратә хамтақәеи апремиақәеи ахатыртә хьызқәеи рытарәан;

гә) атәылауаәра ашәкәы азтаатәқәа раан;

г) итаку рыцәгыоура ранажьра;

гы) Аконституциатә збарта, егырт азбартақәа рыдтааларазы;

гә) Қырттәыла Ахада иусқәцара анагзара аиґкаараґы.

АХӘБАТӘИ АХЫ. ҚЫРТТӘЫЛА АИХАБЫРРА

Ахәтач 54. Аиҳабырра

1. Қырттәыла Аиҳабырра ахәынтқарраґы иреихазоу анагзаратә мчроуп, атәыла адәныкатәи аһнытқатәи политика мәапыго.

2. Аиҳабырра Апарламент иатцахәуеит, атақпхькәрагы Апарламент аґапхья иаанаргшуеит.

3. Аиҳабырра иалоуп Апыза-министри аминистрцәеи.

4. Аминистррақәа апцоуп ахәынтқарратә политика амәапгара

алыршаразы, аиҳабырра ауснагзара аганқәак напхгара аҫаразы, аминситрцәа напхгара зырҫо.

5. Аиҳабырра далахәуп министрк, мамзаргыы гәыҫык аминистрцәа. Ахәынҫқарратә министр иматцзура закәанла иалагалазар калоит, ахәынҫқарратә зтаатәи хадақәа рызбара алыршаразы.

6. Аиҳабырра алахәыла даәа матцзурак аанкылара азин имазам, апаритатәи артәәра-аазаратәи, атцарадырратәи уснагзара ада, уи ахәпсашәара адагыы даәа аагартак амазаара илшазом.

7. Административтә-дгьылтцакырақәа рҫы Аиҳабырра ахәахәа анагзаразы, ахәынҫқарратә напынҫақәа зду ахаҫрақәа наштызароуп. Ахәынҫқарратә напынҫақәа адтцашья азакәан ишьақәнаргылоит.

8. Аиҳабырра аструктуреи аиҫкаашьеи азакәан ишьақәнаргылоит, Аиҳабырра Апарламент иаднагало апроект аҫны.

Ахәҫаҫ 55. Қырҫтәыла Аҫыза-министр

1. Қырҫтәыла Аиҳабырра аиҳабыс дамоуп Аҫыза-министр.

2. Аҫыза-министр Аиҳабырра ауснагзара хада хәаақәитцоит, Аиҳабырра ауснагзара еиҫкаауеит, аминистрцәа русцуреи рхылапшреи маәпигоит, Аиҳабырра азинтә актқәа инапы рытцаиәуеит.

3. Аҫыза-министр атәыла адәныкатәи аусқәа реиҫкаара далахәуп, Қырҫтәыла ахьзала жәларбжьаратәи аиқәшахатрақәа абжьаитцоит.

4. Аҫыза-министр аминистрцәа амацзурахыы инаигоит, амацзура аҫнытә рхы иақәититәуеит. Аминистрцәа руазәк идтцара азин имоуп Аҫыза-министр актәи ихаҫыпуаә инапынҫақәаеи иусқәҫареи. Иара убасгыы, аминистрцәа руазәк, мамзаргыы гәыҫык Аҫыза-министр ихаҫыпуаәцәас.

5. Аҫыза-министр Аиҳабырра аусураҫы Апарламент анапәҫақа дыҫоуп. Шықәсык ахьтә знык Апарламент аҫны ажәахә кәитцоит аиҳабырратә программа аус аушьа дазаатгыларц, иара убасгыы Апарламент азыхәарала аиҳабырра апрограма ахәҫақәа дрылацәажәоит.

Ахәҫаҫ 56. Агәрагара аарпшра

1. ҫыц иалху Апарламент аусқәҫара анаднакыла инаркны, Аиҳабырра Апарламент аҫағхья ахатә усқәҫара ақәхны анапынҫақәа аамтала рынагзарахыы ииасуеит Аҫыза-министр ҫыц амацзура даҫахаанза.

Апыза-министр пхыатэара дцазар, иускэцара аанкылахоит Апыза-министр пхыатэара данцаз аены инаркны. Апыза-министр пхыатэара дцазар, мамзаргы даеа ыыцгак калазар, Аиҳабырра анапынцқае нанагзалоит Апыза-министр ыыц аматцзура датахаанза.

2. Аиҳабырра аускэцара анааннажьлак ашьтахь, Апыза-министр пхыатэара данцалак, мамзаргы иускэцара аанаанижьлак ымчыбжь инарылагзаны, Апыза-министр ыыц дзыдгалоу Аиҳабырра агэрагара анатоит, Апарламент ашқа алхрақеа ркны еиғны зхы аазырпшыз аполитикатэ партиа дахатарнакыз. Аиҳабырра аилазаареи иареи Апарламент иазынашьтоит апрограма. Агэрагара аиуразы Апарламент алахэылацэа реиҳараыык рыдгылара атахэуп.

3. Апарламент Аиҳабырра агэрагара аанамтар иазыпцтэоу аамта итагзаны, Қырттэыла ахада ымчыбжь, мамзаргы хымчыбжь ирылагзаны Апарламент пхыатэара ишьтуеит, апарламент ашқа алхра ыыцқае азгэаитоит.

4. Қырттэыла Ахада Апарламент пхыатэара ишьтзом, изаамтанытэым алхрақеа рымцапгара азгэаитазом, ари ахэта аабатэи азгэатафы иарбоу аеҳэара иалагзаны Апарламент аилазаара аиҳараыык Аиҳабырра рышқа агэрагара аадырпшыр, хынтэ хэтак иреитцамкэа рыбжьы Апыза-министр итаны.

5. Аиҳабырра агэрагара анаиулак, ымш ирылагзаны Қырттэыла Ахада Апыза-министр аматцзура даитоит, Апыза-министр уи ашьтахь ымш ирыгзаны аминистрцэа аматцзурақеа ритоит. Қырттэыла Ахада ари аамта иалагзаны Апыза-министр аматцзура далаимыргар, Апыза-министр иматцзура дацоуп хэа ипхыазоуп.

Ахэтач 57. Агэрамгара аарпшра

1. Апарламент иалшоит Аиҳабырра ашқа агэрамгара аарпшра.

2. Апарламент алахэылацэа рхыпхызара афкнытэ агэрамгара азцаара акеыргылара азин рымоуп хынтэ хэтак рымбзоурала. Агэрамгара азцаара инаваргыланы, уи аинициаторцэа Апыза-министр икандидатура цөырыргоит, Апыза-министр акандидат Апарламент иадигалоит Аиҳабырра ыыц алахэылацэеи аиҳабырратэ програмеи.

3. Агэрамгара азцаара анықөгыла ашьтахь 7 мшы иреитцамкэа, 14 мшы иреиҳамкэа аамта иалагзаны Аиҳабырра ыыц ашқа агэрагара аанарпшыр, аус зуа Аиҳабырра ашқа агэрамгара аарпшуп хэа ипхыазоуп. Аиҳабырра ыыц агэрагара анаиулак, ымш ирылагзаны Қырттэыла

Ахада Апыза-министр аматзура даптоит. Апыза-министр уи ашьтахь ымыш ирыгзаны аминистрцэа аматзурақеа ритоит. Қырттэыла Ахада ари аамта иалагзаны Апыза-министр аматзура далаимыргар, Апыза-министр иматзура даптоуп хэа ипхьазоуп. Аиҳабырра аусқэтцара аанкылахоит Апыза-министр ғыц данаҗахалак инаркны.

4. Аиҳабырра рышка агэрамгара анцэырцлак ашьтахь Апарламент уи агэрамгара аанамырпшыр, анацстэи фымыз рыкыныцқа Апарламент урт алахэылацэа Аиҳабырра ашка агэрамгара азцаара ацэыргара азин рымазам.

Ахэҗац 58. Апыза-министр иабжьгарала агэрагара аарцшра

1. Апыза-министр Апарламент аҗаҗа иқэиргылар илшоит Аиҳабырра ашка агэрагара аарцшразы азцаатэы.

2. Агэрагара азцаара абжьаҗараҗы иқэыргылахоит аамтала 7 мшы иреитцамкэа, 14 мшы иреихамкэа, уи азцаатэы анцэырц инаркны. Апарламент Аиҳабырра ашка агэрагара аанамырпшыр, қырттэыла Ахада аамтала 7 мшы иреитцамкэа, 14 мшы иреихамкэа, Апарламент пхьатэара ишьтуеит алхра ғыцқеа ррыцхэ азгэатаны.

3. Қырттэыла Ахада Апарламент пхьатэара ишьтзом, изаамтанытэым алхрақеа рымцаҗара азгэаитазом, 7 мшы ирылагзаны Аиҳабырра рышкаа иаадымрыпшыз агэрагара аадырпшыр Аиҳабыррей Апыза-министр ғыци рышка, Апарламент аилазаара хынтэ хэҗак рыбжьаҗарала. Аиҳабырра агэрагара анаиулак, ымыш ирылагзаны Қырттэыла Ахада Апыза-министр аматзура даптоит, Апыза-министр уи ашьтахь ымыш ирыгзаны аминистрцэа аматзурақеа ритоит. Қырттэыла Ахада ари аамта иалагзаны Апыза-министр аматзура далаимыргар, Апыза-министр иматзура даптоуп хэа ипхьазоуп. Аиҳабырра аусқэтцара аанкылахоит Апыза-министр ғыц иматзура иаҗарала.

АФБАТЭИ АХЫ. АЗБАРАТЭ МЧРЕИ АПРОКУРАТУРЕИ

Ахэҗац 59. Азбаратэ мчра

1. Азбаратэ мчра хыпшымул, уи аусқэтцара алыршоуп Қырттэыла Аконституциатэ збарей азеипш збарақеи рыла.

2. Қырттэыла аконституциатэ хылапшратэ органуп Аконституциатэ збара. Уи аифекашьей ауснагзашьей аорганикатэ закэанла ихэаақэцоуп.

3. Азинзбара алыршоуп азеипш збартақәа рыла. Ихымқадатәу азбартақәа апцдахар калоит азеипш збартақәа рсистема аһнытқәа. Арратә збартақәа руснагзара алыршоуп арратә тагылазаашьяан, азеипш збартақәа рсистема аһнытқәа. Азеипш збартақәа ркны аус иахеапшуеит аҕоубатә еилатәацәа закәанла ихәаакәтцаны, тагылазаашьяақәак рыбзоурала. Ичыдоу азбартақәа раҕцара калашья амазам. Азеипш збартақәа рҕы аус иахеапшуеит аҕоубатә еилатәацәа, азакәан ахәаакәа ирҕагзаны, аусқәтцара анагзашья азгәатаны. Азеипш збартақәа русқәтцара, реиҕкаашья, рсистема нагзаратә аусзура аорганикатә закәан ихәаакәнатцоит.

Ахәтаҕ 60. Қырттәыла Аконституциатә Збарта

1. Қырттәыла Аконституциатә збарта азбаратә мчра алнаршоит аконституциатә усзбареилыргара ахәаакәа ирҕагзаны.

2. Аконституциатә Збарта 9-аык азбаацәа рыла ишыақәгылоуп, 10 шықәса хәа аусуратә ҕәхәара змоу, хәык урт рахьтә Қырттәыла Ахада иаитә, хәык Апарламент алахәылацәа реиҕарааык хәынтә хыхәтаҕ рыбжыатарала иалырхуа, даҕа хәык Иреиҕазоу Азбарта ианатә. Аконституциатә Збарта азбааыс азин имоуп Қырттәыла атәылауаа 35 шықәса зхытца, иреиҕазоу аиуристцара змоу, ззанаатла 10 шықәса еитцамкәа аус зухьоу ичыдоу азанааттә квалификация змоу. Аконституциатә Збарта збааыс дзыкалазом уаанза ари атыҕ аанызкылоз.

3. Аконституциатә Збарта алахәылацәа рыһнытқәа, 5 шықәса аҕәхәара иҕаны Аконституциатә Збарта Ахантәааы далырхуеит. Хаҕрак аһынтә Аконституциатә Збарта Ахантәааыс иалхра азин ыҕазам.

4. Аконституциатә Збарта аорганикатә закәан ихәаакәнатцоит.

а) хазхаталатәи ахаҕра изыҕәара, мамзаргы аиуристтә хаҕра, Жәлар Ахьнаа, аномративтә актқәа иахьынзаконституциатәу азгәанатцоит ауааы изин хадақәа ирыдхәаланы, Аконституция аабатәи ахы аһны иарбоу;

б) Қырттәыла Ахада изыҕәарала, Апарламент аилазаара хәынтә хәтаҕ, мамзаргы Аиҕабырра рзыҕәарала аномративтә актқәа Аконституция иахьынзакәшахату шыақәнаргылоит;

в) азеипш збамта ахәаакәтцарала, уи иззаатгылараны иҕоу аус инақәыршәаны аномративтә актқәа иахьынзаконституциатәу, иконкреттәу аусқәа реилыргараҕы аконституция иакәшахатымзар калоит хәа иазпхьагәанатә аҕагылазаашьяақәа рхәаакәтцара;

г) Қырттәыла Ахада изыхәареи, Апарламенти Аиҳабырреи аиустициа Иреихазоу ахеилаки, Апрокурор хадеи, Амилаттә Банк Ахеилаки, аудитор Хадеи, Жәлар Ахьчаџи, мамзаргьы автономтә республикақәа иреихазоу ахатәраратәи анагзаратәи органқәа рзыхәареи рыла урт аорганқәа русқәтцара аҟнытқәа ирызцәыртцуа аимак-еиҟак еилнаргоит;

гь) Қырттәыла Ахадеи Аиҳабырреи, мамзаргьы Апарламент алахәылацәа ҟынтә хәыхәтәк рзыхәара ала, жәларбжьаратәи аиқәшахәтқәа иахьынзаконституциатәу шыақәнаргылоит, еилнаргоит;

гә) Қырттәыла Ахадеи Аиҳабырреи, мамзаргьы Апарламент алахәылацәа акы хәыхәтәк рзыхәара ала, аполитикатә партия аусзура иахьынзаконституциатәу еилнаргоит, ахатәраратә орган алахәыла иусқәтцара аҟхәара антцәара, ари апартия ахатәрарала иалхыз;

г) Апарламент алахәылацәа акы хәыхәтәк рзыхәара ала, мамзаргьы зытцара ықәгылоу ахаҟара изыхәарала, Апарламент азбамта ахьынзаконституциатәу иаалырқьаны уи алахәыла инапынцәқәа рышьтатцара, мамзаргьы иусқәтцара аанкыларазы азбамта;

гь) Қырттәыла Ахада изыхәарала, Апарламент алахәылацәа акы хәыхәтәк, мамзаргьы Жәлар Архьчаџи, аимак-еиҟак еилнаргоит ареферендумқәеи алхрақәеи хәаақәызтцо аконституциатә нормақәа, имҟапгоуи имҟапысраны иҟоу ареферендумқәеи алхрақәеи;

гә) атыңантәи анапхгараҟара ахатәраратә орган азыхәара инақәыршәаны, Аконституция ажәбатәи ахәтац аномративтә актқәа ахьынзаконституциатәу еионаргоит;

д) Аконституцияҟы иазпхьагәаҟоу егырт аусқәтцарақәа мҟақәнацоит.

5. Аконституциатә Збарт азбамта зегьы азбоит. Акт, мамзаргьы уи ахәтәк иконституциатәым хәа ианыпхьазаха, Аконституциатә Збарта уи анакыпхь инаркны амч ацәызуеит, даҟа збамтақ ыҟамзар акт, мамзаргьы уи ахәтәк амч анацәызуа аамта хьшәамзар.

6. Аконституциатә Збарта иконституциатәым азбамта аднакылазом алхрақәа ирызку, алхратә шықәса аан, алхратә мза иалагаанза 15 мзы шагу уи аорма рыдрымкылазацар.

7. Аконституциатә Збарта азбаҟцәа рмүтцзурахьы рнагара, мамзаргьы уи аматцзура аҟнытә рхы иақәиҟтәра, иара убасгьы

егьырт азцаарақәа, аконституциатә усеилыргара иадхәалоуи Аконституциатә Збарта аусқәцара иадхәалоуи аорганикатә закәан ихәаакәнацоит.

Ахәтач 61. Қырттәыла Иреихазоу Азбарта

1. Қырттәыла Иреихазоу Азбарта кассациатә збартоуп.
2. Иреихазоу Азбарта иалахәуп 28 азбақцәа. Апарламент аилазаара аихарааык рыбжыатарала, аиустициа Иреихазоу Аилак анашьтымтала, рықәреи рыфәхәреи азгәатаны Иреихазоу Азбарта азбақцәа алырхуеит.
3. Апарламент аилазаара аихарааык рыбжыатарала, аиустициа Иреихазоу Аилак анашьтымтала Иреихазоу Азбарта азбақцәа реилазаара аҥнытә Иреихазоу Азбарта Ахантәаы далырхуеит 10 шықәса афәхәара итаны. Иреихазоу Азбарта Ахантәаыс хафрак аынтә иқәыргыларала, мамзаргы иалхра қалашья амазам.

Ахәтач 62. Аусзбареилыргара

1. Азбартақәа Қырттәыла ахьзала азбамтақәа шықәдыргылоит. Азбартақәа рактқәа рынагзара хымпадатәуп. Аусзбарта азбамта амамыгзара, мамзаргы анагзара апырхагахара закәанла иапыркәкәаауп.
2. Аусзбарта азбамта апыхра, мамзаргы аанкыларала алшара ықоуп азбарта амчала, азақәан ахәаа итақзаны. Даәа маак ала ахырхәра ацәцара, мамзаргы ахырхәра афәхәара аркьяәра азақәан ахәаакәа иртақзоуп, атагылазаашьяқәа рзапцәоуп.
3. Азбартақәа рәы аусеилыргара шықәгылоуп иаарту аилатәарақәа рыла. Азбартафәы аусеилыргара аилатәарақәа аркны рымәапгара азақәан ахәамта инақәыршәаны еиқәаахароуп. Азбартақәа рызбамтақәа аартны ирылахәазароуп.
4. Аусзбареилыргара ахәынтқарратә бызшәала имәапысуеит. Ахәынтқарратә бызшәа ззымдыруа ахафәра атырцъман дитәзаауеит.
5. Аусзбареилыргара маапысуеит аганқәа реицлабра ашьатала, аикарара апринцип инақәыршәаны.

Ахәтәч 63. Азбаә

1. Азбаәцәа рускәтцарафәи ихыыпшымуп, изыдхәалоу Аконституциеи азакәани рымацара роуп. Азбаә избамта анырра азуразы икәыгәгәара, мамзаргы идиылараны икоу избамта апырхагахара закәанла ахырхәра ақәуп. Азәгыыл азин имазам уск атцыхәала азбахә ажәахә ирқатцара. Мчы рымазам актқәа зегыы, азбаәцәа рхыыпшымра афәапызәуа.

2. Азбаә дхыыпшымуп. Ашьауғатә хыырхәра иқәтцара қалашья амазам, имашына, иәны, иусурафәи ақшаарақәа рымәақгара, хатала иаанкылара, иустициа Иреихазоу Аилак иазымдыруа, Аконституциатә збаәы иакәзар – аконституциатә Збарта ақәшахатымкәа. Даәәтагылазаашьоуп азбаә ацәгыоура дақәкызар, убыскангы иаарласны иустициа Иреихазоу Аилак, Аконституциатә Збарта ақәшахатзароуп. Иустициа Иреихазоу аилак, Аконституциатә Збарта азбаә иаанкылара, мамзаргы ақшаарақәа рымәақгара иақәшахатымхар, азбаә дук хара имгакәа ихы дақәиттәхароуп.

3. Ахәынтқарра азбаәи уи итаәцәеи ршәартадара алнаршоит.

4. Азбаә иматцуреи даәа матцуреи реидбалара қалашья амазам, атцараадырратә, артцаратә усзура ада. Азбаә аполитикатә партия далахәхар қалазом, аполитикатә усузара далахәымзароуп.

5. Азбаә иизбо аус имхра, иматцура иамхра, даәа матцурак ашка ииагара алыршахар қалоит аорганикатә закәан мацара ахәаақәа иртакзаны. Азбаәцәа рмыпсахра алыршоуп аорганикатә закәан ала. Азбарта апыхра, мамзаргы иитакра фытцгазам азбаә иматцура иамхра, фәхәарада иматцура анааникыло аамтазы. Азеипш збарта азбаәыс дқалар алшоит Қырттәыла атәылауаә, 30 шықәса зхытцхьоу, иреихау иуриисттә цара змоу, ззанаатла 5 шықәса еитцамкәа аус зухьоу. Азбаәцәа рзы уи иацу ақвалификациатә зпхьагәатаракәа аорганикатә закәан ишьақәнаргылоит. Азеипш збартақәа рызбаәцәа аматцурахыы инагоуп фәхәарада, аорганикатә закәан ишьақәнаргыло ақәра ныртцаанза. Азбаәцәа аматцурахыы иалырхуеит ламысцқьаралатәи акомпитентреи хасаб рзуны. Иустициа Иреихазоу Аилак азбаәцәа ралхра азцаара азбоит, уи иилазаарахытә хынтә ә-хәтәк рыбжьатарала. Азбаәцәа аматцура раташьеи уи аматцура ақнытә ахақәитра рытареи хәаақәнатцоит аорганикатә закәан.

Ахәтәч 64. Иустициа Иреихазоу аилак

1. Азеипш збартақәа рхыыпшымреи лтцшәа бзиала русуреи рзы, азбаәцәа аматцурахыы рнагареи, аматцура ақнытә рхы рақәиттәреи,

иара убасгы азеипш збара егырт ахадтакеа рынагзаразы иапцоуп – Кырттыла аиустиция Иреихазоу аилак.

2. Аиустиция Иреихазоу аилак 14 алахылацеа ыкоуп, пшышыкеса аекеара рытаны, иара убасгы уи далахеуп Иреихазоу Азбарта Ахантеаеи. Аиустиция Иреихазоу аилак алахылацеа реихараеык, азеипш збарта анапхгараатарате орган алахылацеа рыла ишыакегылоуп. Иара убасгы, азеипш збарта анапхгараатарате орган алахылацеаи, Иреихазоу Азбарта Ахантеаеи рыдагы, Кырттыла Ахада иалаитцаз алахыла дыкоуп, насгы Апарламент аилазаара акныте хэынте хца хыпхызара ала иалху алахылацеаи. Аиустиция Иреихазоу аилак Ахантеаеи, алахэалацеа – Иреихазоу аилак азбаецеа далырхуеит, аорганикате закэан аеаакеа иртакзаны, 4 шыкеса хэа екеарас итаны, аиустиция Иреихазоу аилак алахыла иекеара акара. Аиустиция Иреихазоу аилак Амазаныкегае 4 шыкеса хэа екеарас итаны далнахуеит азеипш збартакеа рызбаецеа рнапхгараатарате орган, уи алахылацеа рыбзоурала.

3. Аиустиция Иреихазоу аилак азеипш збаецеа рнапхгараатарате орган анапаткаа аус ауеит. Уи ахасабырба аорганикате закэан ихэаакэнацойт.

4. Аиустиция Иреихазоу аилак ауснагзарей, аускецарей хэаакэнацойт аорганикате закэан.

Ахэтач 65. Апрокуратура

1. Кырттыла апрокуратура хыпшымууп, ауснагзараеи аконституцией азакэани роуп ихэаакэыццо.

2. Апрокуратура напхгара айтойт Апрокурор хада, аорганикате закэан инакеыршеаны, Апрокурорте еилакы анаштымтала, 6 шыкеса хэа екеарас итаны Апарламент аилазаара аихараеык иалырхуа.

3. Ахыпшымрей лцшеа бзиала ауснагзарей рзы Апрокуратура иапнацойт Апрокуратурате еилакы, 15 алахылацеа змоу, аорганикате закэан аеаакеа иртакзаны иалху. Апрокурорте еилакы Ахантеаеи далырхуеит апрокурорте еилакы алахылацеа 2 шыкеса хэа екеарас итаны.

4. Есышыкеса Апрокуратура Апарламент ашка ахасабырба нанаштуеит.

5. Апрокуратура аускецарей, аструктурей, ауснагзарей аорганикате закэан ала ихэаакэцоуп.

АБЫЖЬБАТӨИ АХЫ. АХӨЫНТҚАРРАТӨ ФИНАНСҚӨЕИ АХЫЛАПШРЕИ

Ахөтач 66. Ахөынтқарратө биуцөет

1. Апарламент алахөылацөа реиҳарааык алархөны есышыкөса Қырттөыла ахөынтқарратө биуцөет рыдыркылоит.

2. Абиуцөет ахырхартақөеи уи аҳасабырбақөеи Апарламент аилакқөеи Аиҳабырреи анеицахөапшлак ашьтахь, Аиҳабырроуп азин змоу Апарламент ашқа ахөынтқарратө биуцөет апроект анашьтра. Аиҳабырра Апарламент ашқа инанашьтуеит өаантөи ахөынтқарратө биуцөет апроект, ахөынтқарратө биуцөет ахыркөшара хымыз шагу. Аиҳабырра ахөынтқарратө биуцөет өыц апроект инаваргыланы, Апарламент ашқа инанагоит имөапысуа ахөынтқарратө биуцөет ауснагзара алтшөақөа. Аиҳабырра Апарламент ахөапшырц азы имөахнагоит аҳасабырба ахөынтқарратө биуцөет аусушьа, ахөынтқарратө биуцөет анхыркөшалак ашьтахь хөымыз ирхымгакөа.

3. Аиҳабырра акөшаҳатымкөа ахөынтқарратө биуцөет арөеирақөа, апсахрақөа ралагалара қалашья амазам. Аиҳабырра Апарламент айнытө иазыхөар алшоит ахөынтқарратө ныхтөкөа ацнацарц, урт раагарта аанарпшыр.

4. Аус зуа ахөынтқарратө биуцөет аныхтөкөа рацлареи, аагарта агырхареи аазырпшуа азакөан, мамзаргыы ахөынтқарра афинанстө хадтца өыцқөа аазырпшуа азакөан Апарламент иаднакылар алшоит Аиҳабырра ақөшаҳатҳара аамышьтахь, анаөстөи ахөынтқарратө биуцөет аазырпшуа азакөан, – Аиҳабырра ақөшаҳатҳара ашьтахь, мамзаргыы Аиҳабырра Апарламент ашқа инанашьтыз адокумент инақөыршөаны, атөыла иаҳаду азгөатақөеи ахырхартақөеи аазырпшуа.

5. Ахөынтқарратө биуцөет өыц алагаанза Апарламент уи абиуцөет апроект аднамкылар, аныхтөкөа хартөаахоит азакөан ахөаақөа иртакзаны, иаххысыз ахөынтқарратө биуцөет инақөыршөаны.

6. Апарламент аныхтөкөа ртөы зхөо ахөынтқарратө биуцөет ахөта арөеира алагалара, иаххысыз абиуцөет ааста агырхара азцаара ақөыргылара Апарламент ақөшаҳатҳарала имөапысроуп. Апарламент ахазҳата иазбоит ахөынтқарратө биуцөет иарбоу аныхтөкөа шныхтөу.

7. Ахөынтқарратө биуцөет азакөан идикылоит инапы анитцоит қырттөыла Ахада, Аконституца 46-төи ахөтач иарбоу инақөыршөаны.

Қырғтәыла Ахада ахәынтқарратә биуцъет ашқа иазгәатақәа апарламент ахәақшуеит Аиҳабырра рақәшахатхарала.

8. Ахәынтқарратә биуцъет аиқәыршәашьеи адкылашьеи хәаақәнатоит азакәан.

Ахәтач 67. Ашәахтәқәеи аизгақәеи, аекономикатә политика

1. Азакәан ишьақәнаргылаз ахшәазшәа инақәыршәаны, зегыи ашәахтәқәеи аизгақәеи ршәалароуп. Ашәахтәқәеи аизгақәеи ралыршара аиқәаашьеи, аструктуреи, ашәагазагеи, аназаазашьеи шыақәнаргылоит азакәан. Ашәахтә ақәхра алыршоуп азакәан мацара ала. Ашәахтә хылақшра алдыршоит ашәахтә органқәа, азакәан ахәаақәа иртақзаны.

2. Инеитцыхныитышәынтәлоуаекономикатәфиарааполитика алыршаразы ихадоу аекономикатә политика а принципқәа шыақәнаргылоит аорганикатә закәан. Амакраекономика аилагарақәа, ҫытцада ақазара ақнытә еиуеицшым ахьаттрақәа, иара убасгыи уаанзатәи ақазара ашқа ахынхәра аорганикатә закәан ахәаақәа иртақзазароуп.

Ахәтач 68. Амилаттә банк

1. Қырғтәыла амилаттә банк ихәаақәнатоит атәыла абазтә политика, ахәқәа ртышәныртәалареи, афинанстә сектор тышәынтәаланы қәфиарала аус аулац азы. Амилаттә банк абанққәа ирбанкуп, ибанкируп, Аиҳабырра афискалтә агентуп.

2. Амилаттә банк Иреихазоу органуп Амилаттә банк Аилак, ахәынтқарра Ахада иабжьгарала. Апарламент аиҳарааык рыбжьатарала, 7 шықәса ақәара рытаны иалырхуа. Амилаттә банк Ахада аматцзура даицоит, аматцзура дамихуеит Амилаттә банк Аилак аиазаара иатәу аакандидатура ала.

3. Амилаттә банк ауснагзараҫы ихьыцшымуп. Ахылақшра ақәуп ахәтач 69 ақны иарбоу ала, Амилаттә банк административтәи акапиталтәи аныхтәқәа рзы.

4. Амилаттә банк оуп ақара аемиссиазы азин змоу. Ақара ахьзқәеи урт рыкапани хәаақәнатоит аорганикатә закәан.

5. Амилаттә банк аусқәтдара, ауснагзара аиқәаашьеи ахьыцшымра агарантиеи хәаақәнатоит аорганикатә закәан.

Ахэҗаҗ 69. Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура

1. Абиуҗьеттэ мазара аныхшьеи ахархэашьеи нанагзоит Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура. Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура азин амоуп егырт ахэынҗқарратэ органқәа рфинанс-нхамәа ахылаҗшра аҗарагы, ашәахәтә закәанҗҗара арееира алагаларазы Апарламент ашқа адгаларақәа рыҗаҗара.

2. Ахэынҗқарра аудит Амаҗзура напхгара аиҗоит аудит Хада, Апарламент ахантәәыи иажәалагала инақәыршәаны, 5 шықәса хәа еҗәарас иҗаны Апарламент алахәылацәа реиҗараәык иалырхуа.

3. Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура ауснагзарафәи ихыыпшымуп.

4. Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура Апарламент анапаҗақа икоуп. Шықәсыкахь өынтә, ахэынҗқарратэ биуҗьет заатәи алацәажәареи, ахэынҗқарратэ биуҗьет анагзашьа азаатгылареи раан, Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура Апарламент ажәахә аднагалоит, Аиҗабырра иқанатҗаз аҗасабырба ашьҗахь, даәа шықәсыкахь знык – аунагзашьа зныҗшуа аҗасабырба Апарламент ашқа инанагоит.

5. Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура Апарламент ахэынҗқарратэ мазара шҗәаакәнатцо хылаҗшра анаҗоит.

6. Ахэынҗқарратэ аудит Амаҗзура аусқәҗара, ауснагзара аиҗәкаашьеи ахыыпшымра агарантиеи хәаакәнатцоит аорганикатә закәан.

ААБАТӘИ АХЫ. АХЭЫНҗҚАРРА АТӘЫЛАХЬЧАРЕИ АШӘАРҗАДАРЕИ

Ахэҗаҗ 70. Атәылахьчара амчқәа

1. Атәылахьчаратә еибашьра – Қырҗтәылазы исуверентәу зинуп.

2. Қырҗтәыла ахьчара – Қырҗтәыла атәылауаа зегыи ируалу усуп. Арбҗьармчқәа ркны арратә маҗзура ахысра закәанла ихәаакәҗоуп.

3. Атәыла ахыыпшымра ахьчареи, асуверенитети адгьылҗақыреи рыхьчаразы, иара убасгыи, атәылахьчареи ашәарҗадареи ирыдхәалоу егырт азакәантә ахыдҗақәа рынагзаразы, Қырҗтәыла Атәылахьчара амчқәа амоуп.

4. Атәылахьчара амчқәа рыхкқәеи реилазаашьақәеи закәанла ихәаакәҗоуп. Атәылахьчара амчқәа рхыҗхьазара, Аиҗабырра

ражэалалала Апарламент алахэылацаэ реихараык реилатэарафэ ишыақэдыргэгоит.

5. Ахэынтқаррафэ арратэ тагылазаашьяан, Атэылахьчара амчрақэа рорганқэа рфкны алшара ыкоуп, ахэынтқарратэи ауаажеларратэи шеартадаразы атақпхықэра зду реидылары.

6. Атэылахьчара амчрақэа атэылахьчара Аминистр инапатқаи йкоуп, азакэан ахэаа итақзаны, аха арратэи ичодоуи атагылазаашьяақэа раан – Апыза-министр идтақэа нанагзоит.

Ахэтач 71. Ичыдоуи Арратэи атагылазаашья

1. Бцьармчрала Қырттэыла иақэлар, мамзаргы уи ашыза ашеартара қалар, Апыза-министр ихэахьала Қырттэыла Ахада арратэ тагылазаашья рылаихэоит, атагылазаашья маншэала аан атынчра абжыайтоит, урт азбатэқэа Апарламент ашыақэрыгэгэара азныжыны. Арратэ тагылазаашьязы алахэара амч аиуеит уи атэи анрылахэаз аамта инаркны. Апарламент уи рақхьатэи аилатэарафэ ишыақэдыргэгоит. Апарламент арратэ тагылазаашья азтаатэи шыақэнамыргэгэар, уи аилатэара шаантэаз азтаатэгы азинтэ мчы ацэызуеит.

2. Амассатэ еилашынтэрақэа раан, адгьылтақыра акзаара ашеаотара иантагылоу, амчра мчыла анапахы аагара, бцьаршьтыхрала ақэгылара, атеррористтэ акт, ақсабаратэи атехногентэи ахлымзаахи афки, мамзаргы даеа тагылазаашьяк аан, ахэынтқарра амчратэ органқэа ишахэтоу ала аус анырзымуа аамтазы, Апыза-министр ихэахьала Қырттэыла Ахада атагылазаашья чыда азбахэ рылаихэоит атэыла зегы афы, мамзаргы ахэтак афы, ашыақэрыгэгэаразы Апарламент ашқа инашьтны. Азбамта амч аиуеит ишыақэрыгэгэаны ианрылахеаха инаркны. Апарламент азбамта шыақэнаргэгэоит рақхьатэи аилатэарафэ. Апарламент уи азбамта шыақэнамыргэгэар, абжытара ашьтахэ азинтэ мчы ацэызуеит. Ичыдоу атагылазаашья алыршахоит ичыдоу атагылазаашья ахьрылахеоу адгьылтақырафэ.

3. Арратэ, мамзаргы ичыдоу атагылазаашьяфэ Қырттэыла Ахада Апыза-министр ихэахьала алшара айтоит аорганикатэ закэан мчы змоу адекретқэа, атагылазаашья апыххаанза аус зуло. Амилаттэ банк иазку адекрет алиршоит Амилаттэ банк Ахада иақэшахатхарала. Адекрет амч аиуеит иантытц инаркны. Адекрет Апарламент ашқа инашьттэуп. Апарламент актэи аилатэарафэ уи шыақэнаргэгэоит. Апарламент адекрет шыақэнамыргэгэар, абжытара шаантэаз еипш иаргы азин мчы ацэызуеит.

4. Арратә, мамзаргы ичыдоу аҗагылазаашьяҗы кырттәыла Ахада адекрет ала аҗынгылар а иуеит атәыла зеггы аҗы, мамзаргы уи ахәҗак аҗны аконституция анаҗстәи ахәҗачкәа ирыдхәаланы: 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 26. 4. Арратә, мамзаргы ичыдоу аҗагылазаашьяҗы кырттәыла Ахада адекрет ала иааникылар ауеит атәыла зеггы аҗы, мамзаргы уи ахәҗак аҗны аконституция ахәҗачкәа разгәаҗакәа: 2-6 ахәҗач 13; азгәаҗа 2 ахәҗач 14; азгәаҗа 2 ахәҗач 15; азгәаҗакәа 3, 5, 6, ахәҗач 17; азгәаҗа 2 ахәҗач 18; азгәаҗа 3 ахәҗач 19. Ахәынҗқарра Ахада ари адекрет хымҗада апарламент ашҗа инаишьҗуеит ашьақәрыгәгәаразы. Азин аанкылар адекрет амчы аиуеит ианрылаҳәаха аамҗазы, анорма иазку адекрет акәзар, амч амазауеит Апарламент ианышьақәнаргәгәа инаркны. Азин аанкылар адекрет шьяқәрыгәгәазауеит ари ахәҗач азгәаҗа 3 инақәыршәаны.

5. Арратә, мамзаргы ичыдоу аҗагылазаашьяан жәлар ралхрақәа рымҗааҗара аанкылоуп. Атәыла ахәҗак аҗны ичыдоу аҗагылазаашья анрылаҳәоу, атәылаҗы жәлар ралхрақәа рымҗааҗара азҗаатәи Апарламент иазбоит.

6. Арратә, мамзаргы ичыдоу аҗагылазаашья ақәыхра ззбахароуп, уи азҗаатәи ашьақәрыгәгәареи алахәареи рызҗаатәи азбашья ала.

7. Ари ахәҗач иатцанакуа азҗаатәкәа рызбар алыршоуп Апарламент алахәылацәа реиҳараҗык рыбжыҗарала.

Ахәҗач 72. Атәылахьчара амчкәа рхархәара

1. Арратә аҗагылазаашьяан Атәылахьчара амчкәа рхархәара азҗаатәи избоит Аҗыза-министр, уи азы Апарламент ақәшаҳаҗра аҗахзам.

2. Ичыдоу аҗагылазаашьяан Атәылахьчара амчкәа ахархәара рыҗара Қырттәыла Ахада избоит, Аҗыза-министр иҳәахьала, анаҗс уи амчра аиуеит Апарламент ианышьақәнаргәгәалак ашьҗахь. Аҗсабаратә, атехногентә, мамзаргы аҗкытә хлымзаах аан, Атәылахьчара амчкәа рхархәара азҗаатәи избоит Аҗыза-министр, уи азы Апарламент ахәаҗшра аҗахзам. Аҗсабаратә, атехногентә, мамзаргы аҗкытә хлымзаах аан, Атәылахьчара амчкәа рхархәара ахыркәшара азҗаатәи Апарламент иазбар алшоит.

3. Жәларбжыратәи ахадҗакәа рынагзаразы Атәылахьчара амчрақәа рхархәара азҗаатәи Аиҳабырра аҳәахьала, Қырттәыла Ахада Апарламент ашҗа инаишьҗуеит ашьақәрыгәгәаразы. Азбамҗа амч аиуеит Апарламент ианышьақәнаргәгәалак аамҗа инаркны.

4. Ахэынтқарра ахьчара азцаатэы чыда иадхэаланы, азакэан ахэаакэа иртакзаны, атэыла атэым арбцъармчкэа ралагалара, арбцъармчкэа реиҕагара, рхархэара Аиҳабырра ахэахыала избоит Қырттэыла Ахада. Азбамта амч аиуеит Апарламент ианышыақэнаргэгэалак амта инаркны.

5. Ари ахэҕаҕ аҕны иазгэаҕоу азцаатэкэа рзы азбамта Апарламент иаднакылоит, уи алахэылацэа реиҳарааык рыбжыҕтара инақэыршэаны.

Ахэҕаҕ 73. Амилаҕтэ тэылахьчара Аилак

1. Арратэ тагылазаашьяан иаҕцахоит аилацэажэаратэ орган – Амилаҕтэ тэылахьчара Аилак, хантэааыс Қырттэыла Ахада дызмоу. Амилаҕтэ тэылахьчара Аилак алахэылацэас иҕоуп: Қырттэыла Ахада, Аҕыза-министр, Апарламент Ахантэааы, Атэылахьчара аминистр, Атэылахьчара амчрақэа Ркомандаҕацаа. Қырттэыла Ахада избамтала, Аилак алахэылацэа раҳасабала иааҕхьазар калоит Апарламенти Аиҳабырреи рылахэылацэақэак.

2. Амилаҕтэ тэылахьчара Аилак аусқөҕдареи ауснагзашьеи азакэан ихэаакэнаҕоит.

АЖЭБАТЭИ АХЫ. АҒЫҘАНТЭИ НАПХГАРАҒАРА

Ахэҕаҕ 74. Аҕыҕантэи напхгараҕара аорганқэа, урт рхэаакэа, рзинтэ шыатақэа

1. Қырттэыла атэылауаа аҕыҕантэи русқэа еилдыргоит аҕыҕантэи анапхгараҕара аорганқэа рынагзаратэ мчра ахархэарала. Ахатарнакратэ орган алырхуеит азеиҕш, айқараратэ, иаарту алхратэ зин ала, мазалатэи абжыҕтараҕы. Анагзаратэ органқэа ахатарнакратэ органқэа рызбамта нарыгзоит, урт рнапацака иҕоуп.

2. Хазнапхгараҕаратэ акра иуристтэ хаҕроуп азеиҕш зин аҕны. Ахазнапхгараҕаратэ акра аҕцара, аҕыхра, мамзаргы ахэаакэа реиҕакра Аиҳабырра рхэахыала Апарламент иазбоит, уи ахазнапхгараҕаратэ акреи иареи рыбжыара аилацэажэарақэа рышьтахь.

3. Аҕыҕантэи напхгараҕара алыршоуп аорганикатэ закэан ахэаакэа иртакзаны.

Ахэтэч 75. Хазнапхгараатаратэ акра азинкэтцара

1. Ахэынтқарра амчреи хазнапхгараатаратэ акреи рускэтцарақеа хаз-хазы еилыргоуп.

2. Азакэантцара ахэаақеа иртакзаны, хазнапхгараатаратэ акра азинкэтцара амоуп хатала азтаатэқеа зеггы рызбара, закэанла ахэынтқарра амчреи автономтэ республикеи рускэтцара чыдахь иатцанамкуазар, азакэан алшара канатцозар ахазнапхгараатаратэ акрафы урт азтаатэқеа рзаатгылара, рызбара.

3. Хазнапхгараатаратэ акра ахатэы ускэтцара нанагзоит ихьыпшымны, ахатэ тқпхықэрала, Қырттэыла азакэантцара ахэаақеа иртакзаны. Ахатэ ускэтцара хартэаауп, иагычыдоуп аорганикатэ закэан ала ихэаақэтцаны.

4. Азакэантцаратэ акти, мамзарггы аиқэшахатреи рыла ахэынтқарра амчра аускэтцара хазнапхгараатаратэ акра иазынанашьтуеит, ихымқадатэу аматериалтэи афинанстэи мазара ахархэара атаны.

5. Ахэынтқарра амчра азинтэ хылапшра канатоит хазнапхгараатаратэ акра ауснагзарафы. Хазнапхгараатаратэ акрақеа руснагзарафы ахылапшра алыршоуп, ахэынтқарра амчра айнэтэ ирытоу аускэтцара ахэаақеа иртакзаны, урт рызбамтақеа рхықэкыхэартара хасаб азура азгэатауа. Ахэынтқарратэ хылапшра алыршоуп аорганикатэ закэан ахэаақэтцарала, аишьашэалара апринцип хасаб азуны.

Ахэтэч 76. Атыцантэи анапхгараатарэ агарантиақеа

1. Хазнапхгараатаратэ акра ахатэы финанси мазареи амоуп.

2. Хазнапхгараатаратэ акра ахатэы еифкааратэ шыақегылазаашья еифнакаауеит, аорганикатэ закэани азакэантцареи инарықэыршэаны, азеипш матцура хэаақэызтцо.

3. Аускэтцара анагзаразы хазнапхгараатаратэ акра азин амоуп, аорганикатэ закэан инақэыршэаны, даеа хазнапхгараатаратэ акра аус ацура. Хазнапхгараатаратэ акра азин амоуп, аорганикатэ закэан инақэыршэаны, егырт хазнапхгараатаратэ акрақеа реилакқеа ахы алархэра.

4. Ахэынтқарра амчра аорганқеа, атыцантэи хазнапхгараатарэ иадхэалоу азтаатэқеа рызбара алдыршоит хазнапхгараатаратэ акрақеи дарей русеифыбаарала. Русеифыбаара аорганикатэ закэан ихэаақэнацоит.

5. Атыңантөи хазнапхгараҗара аорганқөа русқөҗара иацанакуа рызбамҗақөа рынагзара хымпадатөуп атыңантөи хазнапхгараҗаратө акра адгьылҗақыра ахөаақөа ирҗакзаны.

АЖӨАБАТӨИ АХЫ. АКОНСТИТУЦИЯ АИҗАХӨАҗШРА

Ахөҗаҗ 77. Аконституция аиҗахөаҗшра аиөкаашьа

1. Зақөанла аконституция аиҗахөаҗшра ауеит, уи азы Апарламент алахөылацөа реиҗараөыки, 200000 алхьөцөеи азакөан апроект ацөыргаразы ирымоу азин рхы иадырхөар.

2. Аконституциатө зақөан азы апроект Апарламент ашқа инашьҗтөуп, жөлар зегьы рахьирцөажөаразы акьыпҗх ахьабо. Апарламент акны азакөан апроект алацөажөара хацдыркуеит ианкьыпҗхьыз инаркны мызкы анаатҗлак ашьҗахь.

3. Аконституциатө зақөан адкылоуп хөа ипҗхьазоуп, уи азы рыбжьы арҗазара апарламент алахөылацөа рхьпҗхьазара акнытө хынтө ө-хөҗак рыбжьы зьирҗаз. Аконституциатө зақөан анапатцаөаразы қьирҗтөыла ахада иҗахоит 10-мшы рыөныҗҗқа, Апарламент актөи апҗхьара акны ианахөаҗш инаркны, ашьақөрыгөғөаразы апарламент алахөылацөа рхьпҗхьазара акнытө хынтө ө-хөҗак рыбжьы аҗара алшара аҗцаны.

4. Аконституция ахөҗаҗ 46 иахөо аамҗа инақөыршөаны анапатцаөаразы. Аконституциатө зақөан Қьирҗтөыла Ахада иҗахоит, уи Апарламент алахөылацөа рхьпҗхьазара акнытө хынтө пшьыхөҗак адгьыланы ирыдыркылазар.

5. Адгьылҗақыратө акзаара азҗаатөы иазку аконституциатө зақөан Апарламент алахөылацөа реиҗараөык радгьыларала ирыдыркылоит. Уи рыбжьы арҗоит Апарламент алахөылацөа рхьпҗхьазара акнытө хынтө ө-хөҗак. Анаөс, Қьирҗтөыла Ахада анапатцаөаразы изышьҗхоит, Аконституция ахөҗаҗ 46 иахөо аамҗа инақөыршөаны инапы аҗаиөуеит.

6. Аконституциатө зақөан инапы аҗаиөуеит, икьыпҗхьуеит Қьирҗтөыла Ахада, Аконституция ахөҗаҗ 46 ишахөо еипҗш.

7. Ичыдоу, мамзаргьы арратө җагылазаашьаан, аконституциатө зақөан апроект алацөажөара аанкылахоит, атөылаөы ирылахөоу аҗагылазаашьа апҗхьаанза.

ЖӨЕИЗАТӨИ АХЫ. АИҘАСРАТӨ ҘАГЫЛАЗААШЬА

Ахәҗаҗ 78. Европатөии евроатлантикатөии аструктурақәа рышқа аинтеграция

Европатөи ахеилаки Атлантикақадатөи аиқөшақатра Ахеиқекаарей
рышқа аинағзаны Қырттөыла аинтеграциязы, аконституциятө органқәа
иақәнагоу аусеиқекаарақәа мқәпыргароуп русқәтцара ақәақәа ирҗакзаны.

Қырттөыла Ақәынҗқарра Ахада

Едуард Шевардназе

Қарт

Нанқәа 24 1995 шықәса

N786

ҚЫРҒТӘЫЛА АҚОНСТИТУЦИАТӘ ЗАКӘАН АҶАРАТӘИ АВТОНОМТӘ РЕСПУБЛИКА ИАЗКУ

Ахәтач 1

1. Аҷаратәи автономтә республика Қырғтәыла иузеқәымтхо аҶакырадгьылтә хәтоуп.

2. Аҷаратәи автономтә республика иатцанакуеит абри закәан адкыларә аамтазы административтә аҳәаақәа ирылагзаны икоу аҶакырадгьыл. Аҷаратәи автономтә республика административтә аҳәаақәа рыҕсахра калоит Аҷаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак аҕшыгара ашьаҶа ала, Қырғтәыла аоргантә закәан инақәыршәаны. Аҷаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак зызбахәы хәоу аҕшыгара иазкны азбара аднакылоит ахеилак аилазаара наза аҕынтәи ахҕа рьыба рбыжьқәа рыла.

3. Аҷаратәи автономтә республикаҕы анапхгарәтара мааҕысуеит Қырғтәыла Ақонституциеи азақәанҕҶареи инақәыршәаны. Аҷаратәи автономтә республикаҕы анапхгарәтә органқәа раҕҶара калоит Қырғтәыла азақәанҕҶаратә актқәа маҶара инрықәыршәаны.

4. Аҷаратәи автономтә республика Ақонституция еҕрыдыркылоит еҕахәаҕшуеит Аҷаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак аилазаара аҕынтәи ахәа рьыба рыла. Аҷаратәи автономтә республика иашьашәалоу ақонституциатә закәан амч аиуеит уи ашьақәырбәбәара иазку Қырғтәыла аоргантә закәан амч анаиулақҶәа.

5. Аҷаратәи автономтә республика абирақи агерби амоуп, урҶ шьақәырбәбәәоуп Аҷаратәи автономтә республика Ақонституция ала. Аҷаратәи автономтә республика абирақи агерби ркны иазҕхьагәаҶазароуп Қырғтәыла аҳәынҶқарратә бирақи агерби аелементқәа. Аҷаратәи автономтә республика абирақи агерби рхархәақәа аҕқара хәаақәҶоуп Қырғтәылеи Аҷаратәи автономтә республикеи рзақәанҕҶара ала.

6. Аҷаратәи автономтә республика административтә центр ақалақь БаҶым ауп.

Ахәтәч 2

1. Ачаратәи автономтә республика азинмчкәа хәаәқәтцоуп Қырттәыла Аконституциеи, абри азакәани, Ачаратәи автономтә республика Аконституциеи, Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи егырт рзакәангъцаратә актқәеи рыла.

2. Ачаратәи автономтә республика азинмчы чыдакәа ихьыгъшымкәа инарыгзоит Ачаратәи автономтә республика анапхгаратә органкәа. Ачаратәи автономтә республика азинмчы чыдакәа роуп:

а) Ачаратәи автономтә республика азакәанкәеи егырт анормативтә актқәеи рыдкыларә;

б) Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра реилазаашьеи, рзинкәеи, русура агъкарәкәеи рхәаәқәцарә;

в) Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангъцарә ала ишьәқәыргылоу агъкарәла Ачаратәи автономтә республика абиуцәттә политика ахәаәқәцарәи амәагъгарәи, Ачаратәи автономтә республика абиуцәт иазку азакәан адкыларәи уи анагзарә ахылагъшрәи;

г) Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангъцарә ала ишьәқәыргылоу агъкарәла Ачаратәи автономтә республика амал ахылагъшрәи ахархәарәи;

д) Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангъцарә ала ишьәқәыргылоу агъкарәла Ачаратәи автономтә республика иатәу адгыли, абнатәи азытәи ресурсқәеи рхылагъшрәи рхархәарәи;

е) Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангъцарә ала ишьәқәыргылоу агъкарәла Ачаратәи автономтә республика ақәыгъшыларә-цакырадгьылтә план аиқәыршәарәи ағиарәи;

ж) автономиятә республикатә цакы змоу автомобилтә мәақәеи егыи аинфраструктурәи анапхгара рыцарә;

з) автономтә республикатә цакы змоу ацаратәи, амедицинатәи, арғиаратәи, аспорттәи усбартақәа рагъцарәи, анапхгара рыцарәи, рыдгыларәи;

и) Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангъцарә ала ишьәқәыргылоу агъкарәла Ачаратәи автономтә республика анашьамтақәеи ахатыртә хьзқәеи рышьәқәыргыларәи ранашьарәи;

к) Ачаратәи автономтә республика архивтә матцзура анапхгара ацарә.

3. Ачаратәи автономтә республика, аекономикеи, ақытанхамәеи, атуризми, агәабзиарахьчареи асоциалтә аиқәыршәареи, ацареи, акультуреи, аспорти, аәар рполитикеи, агүсабархьчареи аусхкқәа рфы иарбанызаалак азинмчы амәагьгара алшоит, уи Қырттәыла азақәан инақәыршәаны, ахәынтқарратә напхгара рзинмчы чыдақәа ма атыгъантәи ахаланапхгара рексклиузивтә рхатә зинмчы иатцанамкәазар, уи амәагьгара Қырттәыла азақәангьцара ала, Ачаратәи автономтә республика азинмчқәа ирышьашәалазар.

4. Ахәынтқарра ала Ачаратәи автономтә республика азинмчы анашьара калоит азақәан инақәыршәаны, иашьашәалоу аматериалтәи афинанстәи ресурсқәа атара ала.

5. Ачаратәи автономтә республика, Қырттәыла азақәангьцара ала ишьақәырғылоу ахәаақәа иртагзаны, афинанстә хьыгьшырма амоуп. Ачаратәи автономтә республика азинмчқәа рымәагьгара аиқәыршәаразы, Қырттәыла азақәан ашьаҭа ала, Ачаратәи автономтә республика иаҭазар аеуит ашәахтәи ашәахтә зқәыми ахәынтқарратә хашәала хәҭак, иара убас, Қырттәыла абиуцъет ақынтә афинанқәа азоушьтрагьы калоит. Ачаратәи автономтә республика амал амоуп, уи ашьақәгылара агькара хәаақәцоуп Қырттәыла азақәангьцара ала.

Ахәтач 3

1. Ачаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак Ачаратәи автономтә республика иреихазоу ахатарнакратә органуп, уи Ачаратәи автономтә республика азинмчқәа рхәаақәа иртагзаны, имәагьнагоит азақәангьцаратә усура, Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра русушьа иахылагьшуеит, имәагьнагоит азақәангьцара ала ихәаақәцоу егырт азинмчқәа.

2. Иреихазоу Ахеилак шыақәгылоуп 4 шықәса аеҭхәара рыҭаны иалху 21 шык адепутатцәа рыла. Иреихазоу Ахеилак алырхуеит Ачаратәи автономтә республика аҭақырадгьыл афы ашәкәы иҭагалоу Қырттәыла атәылауаа, зегьирзеигьшу, зинла еиҭароу, ишиашоу алхрақәа рышьаҭа ала, мазала абжьыҭирала. Иреихазоу Ахеилак анеәстәи алхрақәа мәагьысуеит Иреихазоу Ахеилак азинмчы аеҭхәара анынцәо амзартә ашықәс жьҭаара аҭыхәтәантәи асабшазы. Аибашьратә тагылазаашьа аан, мамзаргьы Қырттәыла иахьатцанакәа ма Ачаратәи автономтә республикафы ачыда тагылазаашьа рылаҳәазар, Иреихазоу Ахеилак алхрақәа мәагьысуеит аибашьратә тагылазаашьа ма ачыда тагылазашьа агьыхра анеәс 60 мшы рыәнуцқала. Қырттәыла аоргантә закәан ала ишьақәырғылоу агькарала, алхрақәа ркнынзә 60 мшы шагу, алхрақәа

рыҕеҕара ҕитцөит Қырттэыла ахада. Иреихазоу Ахеилак адепутатцөа рхыҕхьазара хэаакэцоуп Ачаратэи автономтэ республика Аконституция ала, дара ралхра агькара – Қырттэыла азакэани Ачаратэи автономтэ республика азакэани рыла. Иреихазоу Ахеилак алхракөа реихшыаалатэ протокол, Қырттэылеи Ачаратэи автономтэ республикеи рзакэангьцара ала ишыақөыргылоу агькарала, еикөнаршөит Ачаратэи автономтэ республика иреихазоу алхратэ комиссия.

3. Иреихазоу Ахеилак раҕхьатэи аилатөара мөаҕысуеит алхракөа рнеөс мызкы иахымгакөа, аилатөара аеҕөара ҕитцөит Қырттэыла ахада. Иреихазоу Ахеилак аусура иалагоит Иреихазоу Ахеилак алахэылацөа ахьа рыөба рзинмчы шыақөырбөбөазар.

4. Иреихазоу Ахеилак алахэыла даөа хатарнакратэ органк ма Ачаратэи автономтэ республика аиҕабыра далазар калоит. Егырт имааибуа аҕагылазаашыақөа хэаакэцоуп Қырттэыла азакэани, Ачаратэи автономтэ республика Аконституциеи, Иреихазоу Ахеилак арегламенти рыла.

5. Иреихазоу ахеилак:

а) аднакылоит Ачаратэи автономтэ республика Аконституциеи Ачаратэи автономтэ республика егырт азакэанкөеи;

б) ишыақөнарбөбөит Ачаратэи автономтэ республика аиҕабыра реилазаара;

в) азин амоуп аилазаара наза аиҕарала Ачаратэи автономтэ республика аиҕабыра агөрамгара рзааргьшра;

г) аилазаара наза аиҕарала аднакылоит Ачаратэи автономтэ республика абиуцьет азакэан;

д) ишыақөнаргылоит Ачаратэи автономтэ республика анашьамтақөеи аҕаҕыртэ хьзқөеи;

е) имөаҕынагоит абри закэани, Қырттэыла азакэангьцареи, Ачаратэи автономтэ республика Аконституциеи, Ачаратэи автономтэ республика азакэангьцареи рыла ихэаакэцоуп егырт азинмкчөа.

6. Ачаратэи автономтэ республика азакэан, Ачаратэи автономтэ республика Аконституция ада, инапы ацаөны итижьюеит Ачаратэи автономтэ республика аиҕабыра рнапхгаөы. Иара, азакэан аөы азгөаҕарақөа катцаны, Иреихазоу Ахеилак ашкә архынхөара азин имоуп. Иреихазоу Ахеилак аиҕабыра рнапхгаөы икаитцаз азгөаҕарақөа рзы абжыҕира мөаҕыргоит, азгөаҕарақөа рыдкыларазы иазхоит

азакѳан адкыларазы ишьақѳыргылоу абыжьқѳа рхыгъхазара. Азакѳан рагъхьатѳи аредакция ала адкыларазы уи иақѳашақатхароуп Иреихазоу Ахеилак аилазаара наза реихара. Аиѳабыра рнапхгаѳы азакѳан инапы атцаимѳыр, уи инапы атцаѳны итѳжьѳеит Иреихазоу Ахеилак ахантѳаѳы.

7. Ачаратѳи автономтѳ республика Иреихазоу Ахеилак азинмчы аанкылахоит ѳыц иалху Иреихазоу Ахеилак азинчы азхатцара анеѳстцѳѳа, мамзаргы Иреихазоу Ахеилак аимырпра иазкны Қырттѳыла ахада иѳаитцо адтца амч анаиулактѳѳа.

8. Қырттѳыла ахада, Қырттѳыла апарламент ақѳашақатцара ала, Иреихазоу Ахеилак аимырпра азин имоуп Ахеилак ауранагзара атѳыла ахыгъшымреи, атцакырадгылтѳ акзаареи, ахѳынтцарратѳ напхгаратѳ органқѳа рконституциатѳ зинмчқѳа рымѳагъгареи иагъырхагазар, ма, абри закѳани Ачаратѳи автономтѳ республика Аконституциеи рыла иара ианашьоу азинмчқѳа рынагзара алымшозар, мамзаргы, еишьтаргыланы ѳынтѳ Ачаратѳи автономтѳ республика аиѳабыра аилазаара шыақѳдырбѳѳѳар. Иреихазоу Ахеилак аимырпра ахылтѳѳеит Ачаратѳи автономтѳ республика аиѳабыра рзинмчы аанкылара. Иреихазоу Ахеилак аимырпра ашьтахъ Ахеилаки Ачаратѳи автономтѳ республика аиѳабыреи рзинмчқѳа мѳагънагоит Қырттѳыла ахада еиѳикаауа аамтталатѳи ахѳынтцарратѳ хеилак. Аамтталатѳи ахѳынтцарратѳ хеилак азинмчы аанкылахоит ѳыц иалху Иреихазоу Ахеилак азинмчы азхатцара анеѳстцѳѳа. Аамтталатѳи ахѳынтцарратѳ хеилак иаднакыло азакѳан шыақѳырбѳѳѳазароуп Иреихазоу Ахеилак ала, уи азинмчы азхатцара ашьтахъ мызкы иахымгакѳа. Иреихазоу Ахеилак зызбахѳы хѳоу аѳѳѳара иалагзаны азакѳан шыақѳанамбѳѳѳар, ари азакѳан амч ацѳызуѳеит. Иреихазоу Ахеилак еимдырпыр, изаамтаным алхрақѳа мѳагъысроуп аимырпра инаркны 60мшы рышьтахъ, аха 90мшы ирхымгакѳа. Иреихазоу Ахеилак изаамтаным алхрақѳа рѳнынза 60мшы шагу, алхрақѳа рыѳѳѳара гъитцѳоит Қырттѳыла ахада.

9. Иреихазоу Ахеилак аѳнүтцкатѳи аиѳкаареи аусура агъкареи хѳаақѳѳоуп Ачаратѳи автономтѳ республика Аконституциеи Иреихазоу Ахеилак арегламенти рыла.

Ахәтәч 4

1. Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра Ачаратәи автономтә республика иреихазоу анагзаратә органуп.

2. Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра шыақәгылоуп Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра рнапхгаџи Ачаратәи автономтә республика аминистрцәеи рыла.

3. Ачаратәи автономтә республика ҝыц иалаху Иреихазоу Ахеилак азинмчы азхатцара ма Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра рзинмчы аимырпра инаркны ҝымчыбжь рыџнутқала, Қырттәыла ахада Иреихазоу Ахеилак иалахәы аполитикатә субиектқәа ркны аконсультациақәа мџагҝаны, Иреихазоу Ахеилак алахәылацәа ашыақәырбҝәаразы дрыдигалоит Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра рхантәаџы итыгҝ азы акандидати аиҳабыра рнапхгаџы итыгҝ азы акандидат аминистрцәа ртыгҝқәа рзы иалихыз акандидатцәеи. Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра рышыақәырбҝәаразы бжьытырак мџагҝыргоит. Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра ишыақәырбҝәауоп хәа ипҝхьазахоит уи иақәшахатхар Иреихазоу Ахеилак аилазаара наза реиҳара. Иреихазоу Ахеилак ҝымчыбжь рыџнутқала аиҳабыра аилазаара шыақәдмырбҝәар, Қырттәыла ахада, ҝымчыбжь рыџнутқала, ашыақәырбҝәаразы Иреихазоу Ахеилак адигалоит гҝасатәи ма аҝыц кандидатцәа. Урт рышыақәырбҝәаразы абжьытыра мџагҝгазароуп ҝымчыбжь рыџнутқала.

4. Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра рнапхгаџы Ачаратәи автономтә республика иреихазоу аматцзуратә хаҝуп, Ачаратәи автономтә республика дахатарнакуп. Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра рнапхгаџы Ачаратәи автономтә республика аиҳабыра дырхагылоуп, азакәангҝцара ала ишыақәыргылоу агҝкарала егықәиргылоит егҝамихуеит Ачаратәи автономтә республика аминистрцәа, Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангҝцара ала ишыақәыргылоу агҝкарала Ачаратәи автономтә республика амал иазку азбарақәа идикылоит, Ачаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак ашыақәырбҝәаразы адигалоит Ачаратәи автономтә республика абиуцҝет, абри азакәани Ачаратәи автономтә республика Аконституциеи, Қырттәылеи Ачаратәи автономтә республикеи рзакәангҝцареи ала ихәаақәтцоу егырт азинмчқәа мџагҝыргоит.

5. Ачаратәи автономтә республика аминистррақәа рагҝцара қалоит Ачаратәи автономтә республика Аконституция ала ихәаақәтцоу аусхкқәа мацараҝ.

6. Ачаратәи автономтә республика айхабыра ахасабырбаразы атак рыгыкыкәуп Қырттәыла ахадеи, Қырттәыла айхабыреи, Ачаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилаки рғагыһа.

7. Қырттәыла айхабыра азин рымоуп Ачаратәи автономтә республика айхабыра, айхабыра рнапхгағы, ма аминистр иагытцаз акт амч аанкылара, ма зызбахәы хәоу акт агыхра, уи Қырттәыла Аконституция, абри азакәан, Қырттәыла иаднакылаз желарбжыратәи айкәшахатра, Қырттәыла азакәан, мамзаргыы Қырттәыла ахада ма Қырттәыла айхабыра рзинтә акт иағагылазар.

8. Ачаратәи автономтә республика айхабыра рзинмчы аанкылахоит:

а) Ачаратәи автономтә республика ғыц иалху Иреихазоу Ахеилак азинмчы азхатцара анецтәкыа;

б) Ачаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак ала ағрамгара азааргышра аан;

в) ачаратәи автономтә республика айхабыра рнапхгағы инапынтцакәа рышьтыцара ма җакала изинмчы аанкылара аан;

г) Ачаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак аймырпра аан.

9. Абри ахәтач 8-тәи апункт апунктеитцакәа „а“, „б“, „в“ рыла иазгыһагәаҗоу аҗагылазаашыақәа раан Ачаратәи автономтә республика айхабыра рзинмчкәа мғагыргоит айхабыра айлазаара ғыц шыақырыбәбәахаанза.

10. Ачаратәи автономтә республика айхабыра реилазаашыеи, рзинмчы, русура агыкәреи хәаакәтцоуп Ачаратәи автономтә республика Аконституциеи Ачаратәи автономтә республика азакәани рыла, азакәан апрокт Ачаратәи автономтә республика Иреихазоу Ахеилак азцәыргоит Ачаратәи автономтә республика айхабыра рнапхгағы.

Ахәтач 5

1. Абри закәан амч айуааит акыгыһы анабалак ашытахытәкыа.

2. Абри закәан амч анайулак ашытахытәкыа, «Ачаратәи автономтә республика иазку» Қырттәыла аконституциатә закәан (Қырттәыла азакәангыцаратә дырратара, №16, 4.07.2004, ахәтач 53) амч ацәызит хәа игыһазазааит.

3. Абри азакѣан амч анаиулак ашьтахь фымз ирхымгакѣа Аѣаратѣи автономтѣ республика Иреихазоу Ахеилак, ашьақѣырбѣѣѣаразы Қырттѣыла апарламент аднагалааит абри азакѣан инақѣыршѣаны Аѣаратѣи автономтѣ республика Аконституция иалагалатѣу агъсахрақѣа. Қырттѣыла аоргантѣ закѣан инақѣыршѣаны, Аѣаратѣи автономтѣ республика иашьашѣалоу аконституциатѣ закѣан шьақѣдырбѣѣѣаанза амч рымоуп Аѣаратѣи автономтѣ республика Аконституция агъкарақѣа.

Қырттѣыла ахада

Гьаргь Маргвелашвили

Қѣтешь,

Жьтаара 13, 2017 ш.

N1325

ҚЫРҒТӘЫЛА АҚОНСТИТУЦИАТӨ ГҮКАРА ҚЫРҒТӘЫЛАТӨ АҚОНСТИТУЦИА АХЬ АГҮСАХРАҚӨА РАЛАЦАРА ИАЗКНЫ

(2017 шықөса жьтаарамза 13
Қырғтәыла аконституциатө гүкара)
(агәыләаа)

Ахәтач 2

1. Аоргантә закәан астатус ранашьазааит Қырғтәыла азакәанқөа:

- а) „Ахәынтқарратө бызшәа иазку“;
- б) „Анормативтә актқөа ирызку“;
- в) „Ахәынтқарратө аудит аматцзура иазку“.

2. Қырғтәыла анеәстәи апарламенттә алхрақөа раан иалырхуа апарламент азинмчы аиуаанза, апарламент иалоуп апропорциатө системала иалху 77әык адепутатцөеи амажоритартө системала иалху 73 апарламент алахәылацөеи. Анеәстәи апарламенттә алхрақөа раан иалырхуа апарламент азинмчы аиуаанза, апарламенттә фракция еиәкаауп фәык иреитдамкөа апарламент алахәылацөа рыла. Анеәстәи апарламенттә алхрақөа раан иалырхуа апарламент азинмчы аиуаанза, аполитикатө партиак ақынтө иалху адепутатцөа фракцияк еиҳаны афракциякөа реиәкаара азин рымоуп.

3. 2024 шықөса гүхынчкөын 1-нза, рагүхьаза акөны иқәдыргыло азбаә, фәхәарада дықәдыргылаанза, 3 шықөса афәхәара итаны далырхыр ауеит. Иҳәаакөтөу афәхәарала иқәдыргыло азбаә фәхәарада далырхуазар, иара дықәыргылазааит аоргантә закәан ала ишьақөыргылоу агүкара инақөыршөаны.

4. Зызбахөы хөоу азакәан ала Қырғтәыла Аконституция аәбатәи ахәтач иалагалөу агүсахрақөа ирхылтцуам Қырғтәыла аконституциатө збара иалатөу ашшыгүхьызқөа рыхәагүшра иазку ақөтцарақөа рагүыхра, аха, иаґаххар, урт рыхәагүшразы анормативтә ашьаґа игүсахзар ауеит Аконституция аәбатәи ахәтач иалагалөу агүсахрақөа инақөыршөаны.

5. Ацаратәи автономтө республика иазку аконституциатө закәан адкыларә кәлоит зызбахөы хөоу азакәан амч аиуаанза амч змоу иашьашәалоу аконституциатө агүкарала иҳәаакөтөу, даәә хьзык ала.

6. Зызбахэы хэоу азакэан амч анаиулак ашьтахь, 12 шықэса рыөнүцқала азеигъш- ахэынтқарратэ ашэахтэ, акциаз наламцакэа, асахьа ғыц ала ашьақэыргылара ма азеигъш-ахэынтқарратэ ашэахтэ асахьа инақэыршэаны ишьақэгылоу хыхьтэи ахэаа аизырқара қалоит ареферендум мацарала, аоргантэ закэан ала иазгъхьагаатоу атагылазаашьақэа рыда. Ареферендум амцагъгара агъшьгара азин рымоуп Қырттэыла аиҳабыра мацара. Азеигъш-ахэынтқарратэ ашэахтэ асахьа ғыц ашьақэыргыларас ма ахэаатэ хэта аизырқарас игъхьазахом уажэтэи ашэахтэ альтернативас икоу ма уажэтэи ашэахтэ ацынхэрас икоу ашэахтэ ашьақэыргылара ма агъсахра, уи ашэахтэ аизырқара ахылымцуазар. Иара убас, азеигъш-ахэынтқарратэ ашэахтэ асахьа ғыц ашьақэыргыларас ма ахэаатэ хэта аизырқарас игъхьазахом ашэахтэ асахьа инақэыршэаны икоу ахэаатэ хэта ахэаакэа иртагзаны ашэахтэ ахэта агъсахрагы. Атэанчаратэи агъгагъсатэи алагалақэа еифкаауп азакэан ала, урт ашэахтэ рықэым.

7. Зызбахэы хэоу азакэан амч анаиуа аамтазы Иреихазоу азбара ахантэааыс икоу ахағы иматцзурагыгъ Аиустиция Иреихазоу Ахеилак иатцанакуеит, иара ахеилак ахантэаафра азиуеит Иреихазоу азбара ахантэааы иаҳасабала имоу азинмчы аефхэара нтэаанза.

8. Зызбахэы хэоу азакэан амч анаиулактэқьа, апрокурор хада изинмчы иоуеит зызбахэы хэоу азакэан амч анаиуа аамтазы икоу апрокурор хада, иара изинмчы амцагъгразы изаанхаз аефхэара нтэаанза.

9. (Ианыхуп - 29.06.2020, №6500)

10. Қырттэыла анеацтэи апрезиденттэ алхрақэа раан Қырттэыла ахада далырхуеит 6 шықэса аефхэара итаны.

Ахэтэц 2¹

1. Қырттэыла анеацтэи апарламенттэ алхрақэа раан иалырхуа апарламент ишьақэгылазаауеит апропорциатэ системала иалху 120ыки амажоритартэ системала иалху 30ыки апарламент алахэылацаэа рыла.

2. Апропорциатэ системала имцагъгахо алхрақэа рыла иалырхуа Қырттэыла апарламент алахэылацаэа рмандатқэа ршоит алхрақэа ирылахэыз, 1 назынак адымхаргы алхыацаэа рбыжқэа зауз аполитикатэ партиакэеи, иара убас, 1 назынак еитцамкэа алхыацаэа рбыжқэа зауз алхратэ блокэкеи рыбжьара. Аполитикатэ партия ма алхратэ блок иаиуз амандатқэа рхыгъхьазара ашьақэыргыларазы, уи иаиуз

алхыџцџа рбыжькџа рхыџъхъазара 120-нтџ ишьтыхны, абри апункт ала ихџаакџтџоу иашъашџалоу алхратџ барьер иахысыз аполитикатџ партиакџеи алхратџ блоккџеи зегъы ироуз алхыџцџа рбыжькџа инеизакны рхыџъхъазаразы ишатџуп. Аихшьаалас иџало арыџхџ ауп аполитикатџ партия ма алхратџ блок иаиуа амандаткџа рхыџъхъазарас игъхъазахо. Аполитикатџ партиакџа ма алхратџ блоккџа 120 еитцны амандаткџа роур, иаанхаз амандаткџа еиџараны ирзыршоит зегъы реихџа идуу аџџынха змоу аполитикатџ партиакџеи алхратџ блоккџеи.

3. Амандаткџа инеизаку рхыџъхъазараџы аполитикатџ партия ма алхратџ блок апропорциатџеи амажоритартџеи системала инеизакны иаиуз амандаткџа рназынатџ хџта аполитикатџ партиакџеи алхратџ блоккџеи апропорциатџ системала ироуз алхыџцџа рбыжькџа рзеиџъш хыџъхъазараџы зызбахџы хџоу аполитикатџ партия ма алхратџ блок апропорциатџ системала иаиуз алхыџцџа рбыжькџа рназынатџ хџтеи ари ахџта агъшьбараки реихшьаала еихџамзароуп. Аполитикатџ партия ма алхратџ блок апропорциатџеи амажоритартџеи системала инеизакны иаиуз амандаткџа рназынатџ хџта амандаткџа инеизаку рхыџъхъазараџы аполитикатџ партиакџеи алхратџ блоккџеи апропорциатџ системала ироуз абыжькџа инеизаку рхыџъхъазараџы зызбахџы хџоу аполитикатџ партия ма алхратџ блок апропорциатџ системала иаиуз алхыџцџа рбыжькџа аناзынатџ хџтеи ари ахџта агъшьбараки реихшьаала еихџазар, аполитикатџ партия ма алхратџ блок иашъашџалоу амандаткџа аџџызуеит апропорциатџ алхракџа рџы иџџыргаз алхратџ сия аџынтџеи, арт амандаткџа ршоит иашъашџалоу абарьер иахысыз, иреиџъу алтџшџаџа змоу егъырт аполитикиатџ партиакџеи алхратџ блоккџеи иџџырыргаз алхратџ сиякџа рыбъжъара.

4. Абри ахџтаџ ахыкџкџа рзы еиџкаауп 30 мандаттџеи алхратџ округкџа зызбахџы хџоу азакџан адкылара аамтџазы амч змоу административтџ аџџаџа инрыкџыршџаны:

а) Қарттџеи амуниципалитет иатџанакуа Мџатџминдеи Қртџаниси и араионкџа; Ваке араион; Сабуртџало араион; Исани араион; Самгори араион; Дидубеи Чубуреџи араионкџа; Глдани араион; Назаладеви араион;

б) Тџелавии, Ахметџеи, Қварелии, Лагодехии амуниципалитеткџа; Гурџъаани, Сагареџъои, Дедоџлистџкарои, Сиџнаџии амуниципалитеткџа; Русџави амуниципалитети Гардабани амуниципалитети ирыџанакуа Нориои, Мартџкоџъии, Ахалсоџџелии, Сарџиџчалеи, Гамардџџџџебеи, Ахали Самгории, Лемшвениџрии, Тџелџџеи, Кумисии, Қртџаниси административтџ акџа; Марнеулии Гардабани (Нориои, Мартџкоџъии,

Ахалсоҕелии, Сартичалеи, Гамардцъебеи, Ахали Самгории, Лемшвениерии, Телети, Кумисии, Кртданисии административтә акқәа рыда) амуниципалитетқәа; Болнисии, Дманисии, Тетри Цкарои, Цалкеи амуниципалитетқәа; Мцхетей, Душетий, Тианетий, Казбеги амуниципалитетқәа; Каспийи Горийи (Варианийи, Ниқозийи, Тирзнисийи, Скрисийи, Шиндисийи административтә акқәа рыда) амуниципалитетқәа; Хашурийи Қарелии амуниципалитетқәаи Гори амуниципалитет иатцанакуа Варианийи, Ниқозийи, Скрисийи, Шиндисийи административтә акқәа; Ахалцихийи, Борцъомии, Адигенийи, Аспинзейи амуниципалитетқәа; Ахалкалакийи Нинотцминдейи амуниципалитетқәа; Қәтешьтәи амуниципалитет; Сачхерей, Циатурей, Харагаулийи амуниципалитетқәа; Ткибулийи, Тәрцъолеи, Зестафонийи, Баґдадийи амуниципалитетқәа; Самтредиийи, Цқалтубои, Ванийи, Хонийи амуниципалитетқәа; Жәыргьытәи амуниципалитет; Грүтийи, Хобийи, Сенакийи амуниципалитетқәа; Цаленцъихейи, Чхоротцкуи, Мартвилийи, Абашейи амуниципалитетқәа; Озургетийи, Ланчхутийи, Чохатаурийи амуниципалитетқәа; Баґымтәи амуниципалитет; Қобуләтйи амуниципалитетйи Хелвачаурийи амуниципалитет иатцанакуа Махинцъаурийи административтә акы; Хелвачаурийи (Махтнцъаурийи административтә ак ада), Қедейи, Шуахевийи, Хулои амуниципалитетқәа; Амбролаурийи, Онийи, Цагерийи, Лентехийи, Местийи амуниципалитетқәа.

5. Қыртәыла анеџстәи апарламенттә алхрақәа рылахәызаара азин рымоуп азакәан ала ишьақәыргылоу аґқарала ашәкәы иґағалоу, аоргантә закәан ала ишьақәыргылоу аґқарала 5 000ык иреитцамкәа алхыџцәа рнапынцәкәа рыла агәрагара ззышьақәырбәбәоу аполитикатә партиа. Анеџстәи апарламенттә алхрақәа рылахәызааразы 5 000ык иреитцамкәа алхыџцәа ркынтә агәрагара ашьақәырбәбәара рґахым ихыґыґшымкәа, ма алхратә блок аилазаарафәы ґәасатәи апарламенттә ма аґыґантәи ахаланаґхгаратә алхрақәа ирылахәыз, алхрақәа руакы афәы акәзарґыы, апропорциатә системала 15 000 абыжькәаа иреитцамкәа изауз квалификациятә политикатә партиейи, иара убас, зылахәыла ма зкандидат 2018 шықәсатәи апрезиденттә алхрақәа актәи атур афәы 15 000 еитцамкәа абыжькәа зауз аполитикатә партиакәа зегьы.

6. Қыртәыла анеџстәи апарламенттә алхрақәа рфәы амажоритартә системала иалырхуа апарламент алахәызааразы акандидат иқәыргылара азин амоуп абри ахәґач 5-тәи апункт афәы иазгәаґоу аполитикатә партиа, азакәан ала ишьақәыргылоу аґқарала ашәкәы иґағалоу алхратә блок, ма алхыџцәа ринициативатә гәыґы. Акандидат иқәыргылара аґқарейи аґагылазаашьақәеит хәаакәтцоуп Қыртәыла алхратә закәанґцара ала.

7. Қырттөыла апарламенттте алхрақәа рылахәызаара аҕҕареи аҕагылазаашьақәеи, иара убас, апарламент алахәылацәа рмандатқәа реишара аҕҕареи хәаақәтдоуп Қырттөыла алхратә закәанҕцара ала.

8. 2024 шықәсанза Қырттөыла знык ма изныкымкәа изаамтаным апарламенттә алхрақәа мөаҕҕахар, иашьашәалоу алхрақәа мөаҕҕысуеит, иара убас, апарламент еиҕеаахоит абри ахәтач ала ишьақәыргылоу аҕҕарала. 2024 шықәсазы Қырттөыла апарламенттә изаамтаным алхрақәа мөаҕҕысуам. 2024 шықәсанза Қырттөыла изаамтаным апарламенттә алхрақәа знык ма изныкымкәа имөаҕҕахар, ацыхәтәантәи изаамтаным алхрақәа рышьтахь анеөстәи алхрақәа мөаҕҕысуеит 2024 шықәса жьтаара 26 рзы, ацыхәтәантәи изаамтаным алхрақәа раан иалырхуа апарламент азинмчы аанкылахоит ҕыц иалху апарламент ала апарламент алахәылацәа ахҕа рыөба рзинмчы азхатцара анеөстәкьа.

დაიბეჭდა შპს „სეზანში“

საქართველოს პრეზიდენტის ადმინისტრაციის დაკვეთით